

Міністерство освіти і науки України
Чернігівський національний педагогічний
університет імені Т.Г. Шевченка

О. Й. Ємець, В. В. Черняков

ПРАКТИКУМ З ПРОФЕСІЙНИХ СИТУАЦІЙ

Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т.Г. Шевченка

О.Й. Ємець, В.В. Черняков

ПРАКТИКУМ З ПРОФЕСІЙНИХ СИТУАЦІЙ

Навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів освіти
фізичного виховання і спорту

Чернігів – 2010

УДК 796.071.4

ББК Ч 421.421

Є-60

Рецензенти:

Л.П. Сергієнко, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичних основ Олімпійського і професійного спорту Національного університету кораблебудування м. Миколаїв;

Г.М. Арзютов, доктор педагогічних наук, професор, заслужений тренер України, завідувач кафедри спортивних єдиноборств Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

О.Й. Ємець, В.В. Черняков

Є 60 Практикум з професійних ситуацій: Навчальний посібник. – Чернігів: ЧНПУ, 2010. – 156 с.

ББК Ч 421.421

УДК 796.071.4

Навчальний посібник рекомендується для викладачів і студентів інститутів фізичної культури й факультетів фізичного виховання та для практичної роботи вчителям фізичної культури.

У посібнику зібрані і класифіковані типові професійні ситуації вчителя фізичної культури та показана технологія їх розв'язання і застосування у навчальному процесі.

Рекомендовано до друку вченою радою Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (протокол №2 від 31 березня 2010 року).

© Ємець О.Й., Черняков В.В., 2010

©Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка

ПЕРЕДМОВА

Принципові зміни розвитку суспільства в Україні обумовлюють зростання важливості педагогічної праці вчителя фізичної культури як фахівця компетентного, творчого та активного, який на високому рівні володіє новітніми технологіями й методиками навчання, та спроможного здійснювати навчально-виховну діяльність із урахуванням здоров'язберігаючих технологій. Провідною спрямованістю фахової діяльності вчителя фізичної культури виступає його здатність професійно вирішувати навчально-виховні задачі як в межах школи, так і поза її межами, з урахуванням індивідуальних особливостей кожного окремо взятого учня.

На думку сучасних науковців, які ґрунтовно досліджували питання фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури [5, 22, 32, 36, 41, 83, 89, 96], їхня професійна компетентність характеризується інтегративним психолого-педагогічним станом особистості, який вміщує у собі оптимальну систему знань, умінь, навичок, потреб, мотивів, цінностей, інтересів і здібностей.

Водночас, сучасні наукові дослідження В. Т. Яловика, 1996; Б. М. Шияна, 1997, Н. Ю. Зубанової, 1998; М. Т. Данилка, 2000; Л. П. Сущенко, 2003 та практика роботи шкіл показують, що частина випускників факультетів фізичного виховання недостатньо підготовлена до реалізації професійних функцій та не вирізняється достатнім рівнем сформованості професійної компетентності.

Як і будь-яка педагогічна діяльність, професійна діяльність вчителя фізичної культури не сумісна із шаблоном, оскільки в його роботі майже не виникає таких ситуацій, вирішення яких вимагало б заучених форм поведінки, стандартних педагогічних дій, методів та прийомів.

Серед якостей, особливостей, властивостей, рис, без яких не можна уявити сучасного вчителя фізичної культури, найбільш важливими виступають здібність до аналізу, гнучкість педагогічного мислення, імпровізація, вміння фантазувати та інше.

Незважаючи на те, що професійно-педагогічна майстерність вчителя фізичної культури має особливе індивідуальне забарвлення, не можна не наголосити на першочерговому значенні його провідної інтегральної професійної якості, якою є педагогічне мислення.

У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття „педагогічне мислення” тлумачиться вкрай неоднозначно. Його визначають як особливості розумової діяльності, обумовлені характером професійної праці [11]; як індивідуальну рису свідомості окремої людини, що формується в результаті засвоєння професійно-педагогічного досвіду [95]; як вид активної пізнавальної діяльності, спрямованої на конструктивне осмислення педагогічних явищ [93].

Узагальнюючи наведені тлумачення, можна дійти висновку, що педагогічне мислення – це стан розвитку специфічного для педагога „професійного розуму”.

Найважливішою ознакою педагогічного мислення є його творчий характер.

Рівень сформованості педагогічного мислення педагога свідчить про ступінь його готовності до професійної діяльності. Володіючи професійним мисленням, учитель фізичної культури не тільки зможе компетентно вирішувати навчально-виховні завдання, але й зуміє ефективно розв'язати будь-яку непередбачену ситуацію, що виникне під час професійної діяльності, і тим самим підвищити якість педагогічного процесу, що є одним з найголовніших завдань освітнього простору.

Саме тому стратегія підготовки висококваліфікованих фахівців з фізичної культури повинна розглядатись сьогодні під кутом зору, перш за все, розвитку в них професійно-педагогічного мислення. Як відомо, підготовка вчителя фізичної культури у вищих навчальних педагогічних закладах освіти складається з багатьох компонентів.

На жаль, традиційні методи підготовки фахівців з фізичної культури не відповідають сучасним вимогам. Існуюча практика підготовки зорієнтована на суворо регламентовану, репродуктивну діяльність, коли студенти засвоюють переважно компоненти професійної діяльності (знання, уміння, якості), а не професію в цілому.

До того ж такий підхід до підготовки фахівців, у свою чергу, сприяв формуванню виконавського стилю професійної діяльності більшості вчителів фізичної культури.

Зрозуміло, що підготувати вчителя фізичної культури для сучасної школи, застосовуючи ілюстративно-пояснювальний метод протягом навчання у вищому навчальному закладі, неможливо.

Одним з найефективніших шляхів розв'язання цієї проблеми є широке використання активних методів навчання в процесі підготовки фахівців з фізичного виховання.

При цьому під активними слід розуміти такі методи, які ставлять студента в позицію активного учасника процесу навчання.

Для активних методів навчання характерні такі особливості:

- постійна взаємодія викладача і студента за допомогою прямих і зворотних зв'язків;
- самостійне вирішення студентами професійних ситуацій в умовах підвищеного ступеня мотивації та емоційності;
- створення умов, котрі дозволяють студентам більше аналізувати та говорити, висловлюючи свої думки, і тим самим удосконалювати рівень своїх комунікативних умінь та навичок;
- застосування згаданих методів дозволяє зробити навчання більш комфортним для студентів – вони стають впевненішими і не бояться негативної оцінки;
- вони допомагають майбутнім педагогам уже в процесі фахової підготовки відчувати себе „професіоналами” педагогічної справи.

Із зазначеного можна зробити висновки про те, що активні методи навчання дозволяють студентам педагогічних вищих навчальних закладів розвивати професійно-педагогічне мислення та готують їх до вирішення практичних завдань спеціаліста в умовах школи.

В останні роки неодноразово наголошувалось на ефективності і перспективності активних методів навчання в підготовці фахівців з фізичної культури.

Але, на жаль, досвід з використання цих технологій дуже обмежений, а рекомендації по впровадженню активних методів навчання загальні і поверхові. Тому є всі підстави констатувати той факт, що найбільші труднощі на шляху до широкого впровадження в систему підготовки спеціалістів методів активного навчання полягають у відсутності специфічних технологій навчання, які безпосередньо базуються на зразках професійної діяльності вчителя фізичної культури та відображають рівень його професійно-педагогічної майстерності.

Запропонований навчальний посібник не претендує на вичерпні відповіді по всіх різноманітних напрямках використання активних методів навчання у навчальних закладах та закладах вищої фізкультурної освіти.

Авторами зосереджується увага лише на одному з них – методі конкретних педагогічних ситуацій учителя фізичної культури.

Разом із тим автори сподіваються, що викладені матеріали знайдуть широке застосування у навчально-виховному процесі, спрямованому на підготовку майбутніх учителів та стануть в нагоді викладачам і студентам вищих навчальних фізкультурних та педагогічних закладів, а також широкому загалу вчителів фізичної культури.

РОЗДІЛ І

ПЕДАГОГІЧНІ СИТУАЦІЇ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасне життя та сучасна школа загострили протиріччя між творчим характером діяльності вчителя фізичної культури та типовою (традиційною) технологією підготовки педагогів з цього фаху.

Традиційна система підготовки вчителів вже не в змозі подолати негативні накопичені тенденції, які проявляються в формуванні виконавського стилю професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури, зниженні пізнавальної активності студентів, формалізмі знань, шаблонному догматичному мисленні [59, 98].

Як відомо, характерними для професійної діяльності вчителя цього фаху є повсякденне виконання таких педагогічних операцій [40]: вибір засобів та методів навчання та виховання школярів; визначення навчально-виховних завдань уроку; організація діяльності учнів у різних формах фізичного виховання; активізація діяльності вихованців; оцінювання досягнень учнів; вирішення непередбачуваних ситуацій, які виникають у його діяльності тощо.

На основі цього опису можна зробити висновок про пріоритетне значення загальнопедагогічної підготовки вчителя фізичної культури, яка стає важливою передумовою його ефективної майбутньої професійної діяльності.

Процес фахової підготовки сучасного вчителя фізичної культури має бути спрямований на оволодіння спеціальними методами наукового пізнання, дослідження процесу фізичного виховання та розвитку в майбутніх фахівців професійного мислення [18, 67].

Творчий характер підготовки вчителя фізичної культури вимагає психологічної переорієнтації з традиційних методів навчання на технології з застосуванням активних методів. Одним із таких ефективних методів є метод конкретних педагогічних ситуацій учителя фізичної культури.

1.1. Характеристика педагогічних ситуацій фахівця фізичної культури

Стратегія сучасної підготовки фахівця з фізичного виховання до майбутньої педагогічної діяльності повинна будуватись на основі оволодіння ним специфічними методами наукового пізнання та дослідження навчально-виховного процесу з фізичного виховання в школі [9, 75, 99]. Сприяти реалізації таких підходів покликані сучасні технології навчання у фізкультурній освіті, застосування яких дозволяє на більш високому рівні готувати учителів до майбутньої діяльності [62, 69].

Професійно-педагогічна діяльність вчителя фізичної культури складна й багатогранна. Вона вимагає від нього мобілізації усіх набутих за час навчання теоретичних знань та практичних умінь й навичок, організаторських здібностей, спрямованих на всебічний фізичний та інтелектуальний розвиток учнівської молоді. Особливе значення в цьому процесі має набутий фахівцем досвід. Забезпечення ефективності педагогічного процесу навчання школярів вимагає від учителя фізичної культури не тільки особистісно-психологічних та спортивно-педагогічних, а й анатоμο-фізіологічних знань.

Порівнюючи діяльність учителя фізичної культури з діяльністю інших учителів, слід зазначити, що вона забезпечує навчально-виховний вплив не тільки розумового, а й фізіологічного характеру. Це насамперед пов'язано зі специфікою діяльності фахівця з фізичного виховання, яка полягає в тому, що практичний аспект навчальної дисципліни „Основи здоров'я і фізична культура” передбачає не тільки розумовий, а й фізичний контакт з учнем. Фізичний контакт у навчальному процесі передбачає під час розвитку фізичних якостей учнівської молоді та виконання вчителем фізичної культури таких компонентів професійної підготовки, як страхівка та допомога при виконанні учнем фізичних вправ.

Водночас, порівняльний аналіз діяльності вчителів фізичної культури з вчителями інших навчальних дисциплін дає нам можливість стверджувати, що фахівці з фізичного виховання повинні на більш високому рівні реалізовувати професійно-

педагогічні здібності, зокрема, використовувати індивідуальний та диференційований підхід.

Необхідність індивідуального та диференційованого підходу до кожного учня в ході навчально-виховного процесу вимагає від учителя активної освітньо-виховної позиції. Взаємодіючи з вихованцями, вчителі усвідомлюють вагому відповідальність за ефективність освітньо-виховного процесу, за їхнє майбутнє суспільне життя. Якщо Історія, Географія, Математика як предмети передбачають в учнів лише наявність певних теоретичних знань, то Фізична культура передбачає ще й значний перелік практичних умінь та навичок, необхідних у майбутньому повсякденному житті. Саме тому активна освітньо-виховна позиція педагога, яка в значній мірі обумовлена діяльністю соціального характеру, найбільш яскравіше проявляється в професійній діяльності вчителів фізичної культури.

Звідси, безперечно, й випливає особлива специфіка використання особистих навчально-виховних можливостей та засобів фізичної культури майбутніми вчителями фізичної культури, спрямованих на розв'язання професійних ситуацій, які періодично виникають у його фаховій діяльності, та на формування особистої позиції й прояву високої активності, спрямованої на вирішення освітньо-виховних завдань. Такої ж думки дотримується багато науковців у сфері фізичного виховання [4, 21, 33, 64, 83, 88], оскільки саме фізична культура має найбільш сприятливі умови для створення позитивного навчального та виховного впливу на підростаюче покоління.

Характер педагогічної діяльності фахівця з фізичного виховання засвідчує, що передумов для виникнення ситуацій у діяльності вчителя фізичної культури значно більше, ніж у вчителів інших предметів. Це обумовлено як специфікою самої діяльності, так і швидкою, часто раптовою зміною видів діяльності. Можна не звертати уваги на багато простих і, здавалось би, звичних ситуацій. Однак, за цими окремими випадками ховаються корені глибоких педагогічних процесів і, у першу чергу, ставлення учнів до вчителя, до його особистого авторитету, і якщо не звертати увагу на незначні відхилення від норм поведінки, то, з одного боку, це призводить до більш

глибоких і значних відхилень у поведінці учнів, а з іншого, – формує у вчителя пасивність і безпринципність.

Досвідчений учитель, вирішуючи кожну окремо взятую педагогічну ситуацію, бачить у цьому шлях і спосіб розв'язання найскладніших педагогічних завдань, які вже склалися в різних інколи протилежних напрямках педагогічних відносин у шкільному колективі.

Водночас пошук шляхів, спрямованих на оптимізацію та підвищення рівня професійної підготовки вчителів фізичної культури в умовах вищої фізкультурно-педагогічної освіти в сучасних умовах, вимагає застосування активних методів навчання, зокрема, методу педагогічних ситуацій.

Інтерес до використання активних методів навчання в підготовці фахівців фізичного виховання не зменшується, хоча й помітних кроків у практичному відношенні майже не відбувається. Однією з найбільш ефективних форм активних методів навчання, на думку ряду авторів [44, 52, 58], є метод аналізу конкретних педагогічних ситуацій, зокрема, професійних ситуацій учителя фізичної культури. У рамках загальнопедагогічної проблеми на ефективність цього методу вказувала значна кількість авторів [10, 25, 71].

Не вдаючись до детального опису ефективності використання методологічних основ методу педагогічних ситуацій у навчанні, відзначимо найбільш суттєве. Перш за все, варто зауважити, що його застосування в процесі фахової підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання дає можливість відійти від шаблонного навчання, побудованого на запам'ятовуванні та відтворенні навчальної інформації, і наблизитись до реальної практичної діяльності фахівця в умовах загальноосвітньої школи.

Широке застосування методу педагогічних ситуацій у ході навчально-виховного процесу на факультеті фізичного виховання має спрямовуватися не тільки на розвиток педагогічних здібностей студентів, а, перш за все, на всебічний розвиток пізнавальних можливостей майбутніх учителів фізичної культури та формування їхньої творчої активності [66, 93].

Систематичний аналіз та розв'язання педагогічних ситуацій студентами протягом навчання на факультеті фізичного

виховання дозволяє розвивати в них здатність бачити професійно-педагогічну реальність у всіх її протиріччях і в процесі її безпосереднього усвідомлення формувати професійну компетентність [26].

Питанню сутності педагогічних ситуацій у навчальному процесі присвячено багато наукових праць [23, 27, 52, 82]. Проте, недостатнє застосування методу педагогічних ситуацій при підготовці педагогічних фізкультурних кадрів вимагає дослідження цієї проблеми з метою оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Метод педагогічних ситуацій при підготовці фізкультурно-педагогічних кадрів має спрямовуватись насамперед на всебічний розвиток пізнавальних можливостей майбутніх учителів фізичної культури, на формування їхньої творчої активності, на виховання психолого-педагогічної спрямованості особистості майбутнього педагога [17].

Характерні особливості методу педагогічних ситуацій полягають у створенні проблемної ситуації, висуванні проблеми, яка вимагає розв'язання, висування припущень щодо висунутої проблеми, обґрунтування висунутих припущень, загальний висновок – формування результатів розв'язання проблеми.

Основа будь-якої окремо взятої педагогічної ситуації – навчально-виховна проблема, яка виникає при усвідомленні діалектичного протиріччя ситуації чи виникненні пошукових ускладнень. Водночас навчально-виховна проблема лише тоді повністю виконує свої функції (як джерела творчого пошуку), коли розв'язання виниклої проблеми будується на основі діалектичного протиріччя.

Діалектичні протиріччя, які полягають в основі педагогічної ситуації, є насамперед інформаційно-пізнавальними. Хоча вони, безумовно, істинні, але, на перший погляд, мають протилежні судження, які вимагають узгодження, пояснення та містять такі, наприклад, питання: „Чому учень відмовився виконувати завдання вчителя, хоча він краще за всіх фізично підготовлений?“, „Чому вчитель покарав учня, не з'ясувавши усіх обставин ситуації, яка виникла?“ тощо.

Інформаційно-пізнавальні протиріччя методу педагогічних ситуацій можна поділити на два типи. Перший тип – це

протиріччя, які притаманні досліджуваному об'єкту. Наприклад, „Чому виникла така ситуація?“, „Які наслідки виникнення ситуації на уроці?“ тощо. Другий тип – це інформаційно-пізнавальні протиріччя, котрі виникають у процесі навчально-пізнавальної діяльності та характеризуються невідповідністю між існуючими системами знань, умінь та навичок учителя та тими вимогами, які постають перед ним при розв'язанні педагогічних ситуацій та які виникають у його професійній діяльності. Наприклад, учитель пояснює новий навчальний матеріал учням, але вони неуважно та незацікавлено його сприймають у підсумку чого ефективність навчального процесу значно знижується.

Розділення інформаційно-пізнавальних протиріч на типи є досить умовним, оскільки вони ґрунтуються на інформаційному конфлікті. Головна відмінність – у шляхах визначення цього конфлікту. Традиційне навчання переважно згладжує інформаційно-пізнавальні конфлікти: викладач, попередньо пояснюючи навчальний матеріал, позбавляє студентів можливості поміркувати над протиріччям. Проте доречність виявлення та подолання в процесі навчально-пізнавальної діяльності протиріч не викликає сумніву [12].

Усвідомлення інформаційно-пізнавального протиріччя породжує виникнення думки, збуджує бажання визначити своє ставлення до виниклого протиріччя тобто призводить до створення проблемної, пошукової ситуації. Метод педагогічних ситуацій характеризується створенням своєрідного психологічного стану навчальної групи студентів – здивуванням, зацікавленістю, бажанням пояснити протиріччя, усвідомленням необхідності ефективного розв'язання цього протиріччя, активністю у створенні шляхів розв'язання виниклого протиріччя у педагогічній ситуації. Застосовуючи метод педагогічних ситуацій, необхідно враховувати її спрямованість на виникнення глибокого пізнавального інтересу всієї навчальної групи студентів. С.Л. Рубінштейн особливу увагу звертав на умови навчальних ситуацій, виникнення яких породжує в людині запитання, здивування, створює „емоційний запал” цими питаннями, коли „незрозуміле викликає в людині емоцію здивування, щоб вона доводила до кінця розумову

діяльність, незважаючи на труднощі, що стоять на його шляху” [65, с. 354].

Для більш детального висвітлення навчально-виховних можливостей методу педагогічних ситуацій наведемо декілька педагогічних ситуацій, які систематично виникають у фаховій діяльності вчителя фізичної культури.

«Дзвоник сповістив про початок наступного шкільного уроку. У 7 класі за розкладом проводиться урок фізичної культури. Учні прийшли на спортивне заняття після контрольної роботи з математики. Діти збуджені, сперечаються, щось доказують одне одному.

Вчитель намагається пояснити завдання уроку, але більшість дітей неуважні, мимоволі продовжують обмін думками. Зауваження кільком учням дотримуватись дисципліни не заспокоїло клас. Учитель раптом замовкає, сподіваючись таким чином викликати увагу учнів, але це не допомогло.

Дорогоцінний час уроку витрачається не за призначенням....».

Як необхідно діяти вчителю фізкультури?.

Ви ознайомились з простою педагогічною ситуацією, яка виникла на самому початку уроку фізичної культури. Перед учителем, перш за все, постає завдання – як реагувати на те, що відбувається, та як, не втрачаючи дорогоцінного часу, відновити хід педагогічного процесу уроку.

Від готовності до виникнення таких ситуацій, від спрямованості намірів та насамперед практичних дій вчителя фізичної культури залежить ефективність розв’язання виниклої проблемної ситуації. І тільки вирішивши проблему, створену професійною ситуацією, він приступить безпосередньо до виконання запланованих на урок завдань.

Якщо вчитель фізичної культури зуміє швидко зорієнтуватись у цій ситуації та оперативно зможе віднайти й застосувати відповідні способи дій, що призведуть до вирішення ситуації, урок пройде за наміченим планом (якщо не виникне нова ситуація) та поставлені на урок педагогічні завдання будуть виконані в повному обсязі. Якщо ж вчителю не вдається вчасно знайти оптимальний варіант вирішення виниклої проблемної ситуації та розв’язати її, то сподіватись на подальшу

продуктивну роботу на цьому уроці, а можливо й на наступних, підстав мало.

Вважається, що педагогічна ситуація – це окремий фрагмент педагогічної діяльності вчителя, який містить певні суперечності між тим, що вже сталося, і тим, що очікувалось отримати в ході навчально-виховного процесу. Якраз ця виникла певна суперечність (неузгодженість) і являє собою „ядро педагогічної ситуації” (проблему), яку необхідно негайно подолати, щоб не допустити зупинки та порушення ходу навчально-виховного процесу.

Проте аналіз педагогічної ситуації не може обмежуватися констатацією тільки одного цього вихідного протиріччя. Щоб зрозуміти причини виникнення цієї суперечності, слід звернути особливу увагу на вплив усіх факторів, які безпосередньо спричинили виникнення проблемної професійної ситуації. Фактори ці можуть бути найрізноманітніші.

Педагогічна ситуація – це своєрідна структурна „клітина” педагогічного процесу в школі, яка відтворює окремий компонент професійно-педагогічної діяльності вчителя фізичної культури і для якої характерні суттєві ознаки цілісного виховного процесу.

Загальна структура професійних ситуацій подана на рис.1.1. Як можна бачити з рис.1.1 зміст професійної ситуації складається з навчально-виховного потенціалу, який має кожна виникла ситуація, та певних умов, які сприяють її виникненню. Важливими структурними компонентами також постають шляхи розв’язання виниклої ситуації, оцінка ефективності розв’язання, вплив ситуації на навчально-виховний процес з фізичного виховання та моделювання професійних ситуацій.

У переважній більшості своїй професійні ситуації відображають насамперед глибинні педагогічні процеси в шкільному середовищі – особливо у сфері взаємовідносин учителя й учнів.

Тому усвідомлювати зміст педагогічних явищ можливо лише в тому разі, якщо бачити за кожною ситуацією гострий сигнал про негативні передумови в розвитку учня, групи школярів або цілого колективу.

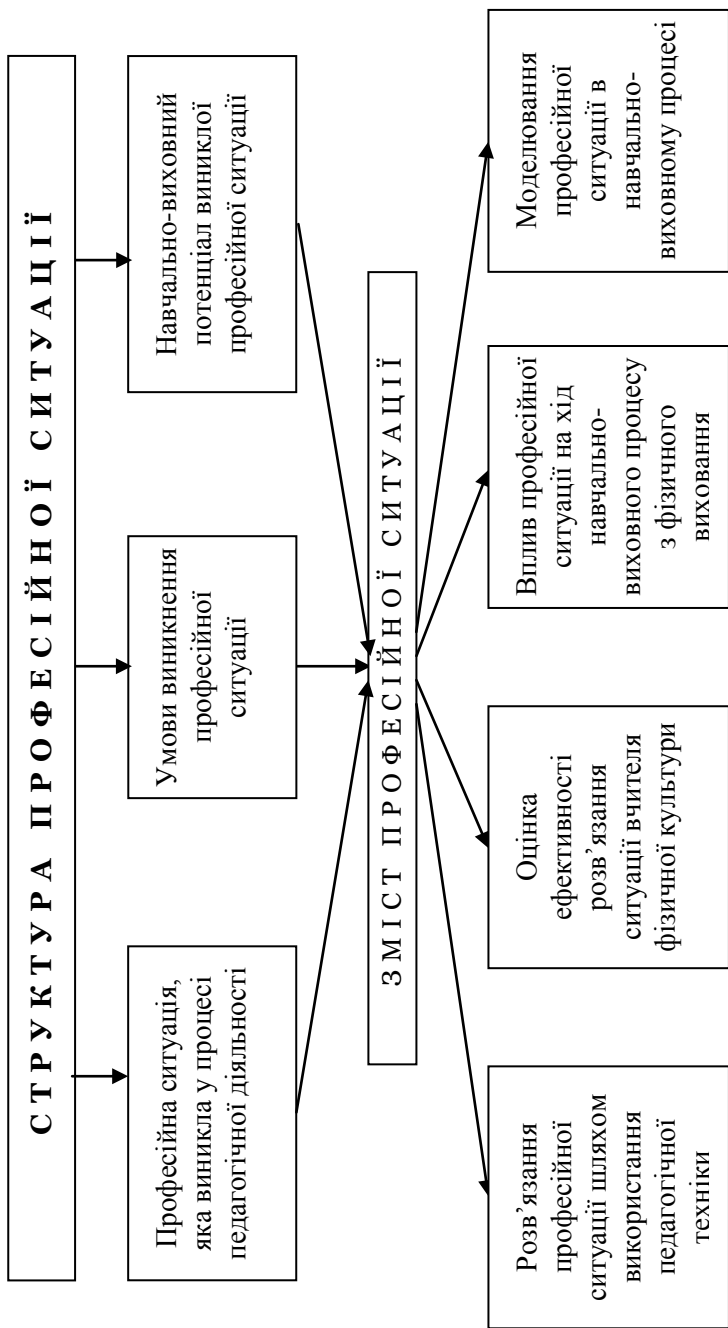

Рис. 1.1. Структура професійної ситуації вчителя фізичної культури

Конкретні педагогічні ситуації виникають у ході педагогічної діяльності як у досвідчених вчителів, так і в початківців. Причому проблемні ситуації створюються як учнями, так і самим учителем. Проте, значна кількість ситуацій може створюватись завдяки стороннім обставинами, які не залежать ні від учнів, ні від учителя.

Педагогічні ситуації можуть мати місце в різноманітних педагогічних проявах, під час виконання найрізноманітніших навчально-виховних завдань. Найчастіше проблемні ситуації виникають раптово, й нездатність учителя своєчасно встановити причини виникнення та вирішити їх може призвести до зриву навчально-виховного процесу.

Проте, велика кількість ситуацій, які час від часу виникають у професійній діяльності вчителів фізичної культури, прості, що вимагають негайного реагування.

Учитель-початківець неправильно подав команду для перешикування, і діти заходяться від сміху – вже ситуація; учень брутально розмовляє з однолітками – також ситуація, учень відмовляється виконувати навчальний норматив – знову ситуація; учні з'явилися на урок без спортивної форми – типова шкільна ситуація. Таких типових ситуацій у професійній діяльності вчителя фізичної культури виникає безліч.

Слід підкреслити, що згадані вище ситуації можна розглядати як прості, і вирішення їх – справа для педагога не складна. Проте, педагогічна діяльність вчителя багата на ситуації й більш складного рівня. А особливо це стосується професії вчителя фізичної культури.

Відомо, що більшість проблемних професійних ситуацій виникає в реальній педагогічній діяльності вчителів фізичної культури.

Значна частина ситуацій, що виникають у діяльності вчителів, особливо початківців, пов'язана з порушеннями дисципліни учнями на уроці. Складність таких проблем загострюється тим, що в них приймає участь велика кількість учнів. Крім того, школярі можуть самі спровокувати певну ситуацію, щоб „перевірити” вчителя, виявити його реакцію на певні поступки чи дії.

Ефективність уроку фізичної культури залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. І серед них – організований його початок. Від того, яка буде дисципліна, уважність учнів, чіткість завдань, настрої та атмосфера взаємодії великою мірою залежатиме продуктивність спільної діяльності на уроці. Наведемо приклад такої ситуації з професійної діяльності вчителя фізкультури.

«Учитель перший раз іде на урок фізкультури в 7 клас. Із попередніх бесід йому стало відомо, що клас у спортивному відношенні підготовлений, але стосовно дисципліни – „важкий”. Коли вчитель зайшов у зал, учні, не поспішаючи, вишикувались, і майже кожен про щось розмовляє. Черговий доповідає про готовність до занять. Привітавшись, відпустивши чергового, вчитель подає команди „Рівняйсь!”, „Струнко!”, розраховуючи цим заспокоїти клас. У цей час із середини строю наперед виштовхують учня, той мало не падає, і клас реагує дружнім сміхом. Учитель ставить учня перед строєм, а він [учень] запитує: „А при чому тут я?”...».

Як необхідно діяти вчителю фізкультури?

Наведена ситуація свідчить насамперед про наявність у класі негативних тенденцій до стану дисципліни, організованості, відповідальності як учнівського колективу в цілому, так і окремих безвідповідальних школярів, які навмисно створюють проблемні ситуації, перевіряючи при нагоді психологічний стан учителя.

Для ефективного вирішення виниклої проблеми зусилля вчителя повинні спрямовуватись, перш за все, не на конкретного учня й раптову реакцію порушення дисципліни, а на встановлення й усвідомлення причин, мотивів, умов, обставин, що спонукали виникнення проблемної ситуації. Майстерність учителя полягає в тому, як він уміє перетворити проблемну ситуацію на педагогічну задачу, тобто спрямувати умови, що мають місце в даній ситуації, на перебудову стосунків, взаємодії, які зумовлюють покращення рівня дисциплінованості, організованості та відповідальності учнів за свої вчинки.

Особливої уваги і компетентності фахівців з фізичного виховання вимагають ситуації, що стосуються взаємовідносин між учителями. Нерідко саме вони стають заручниками

професійної ситуації, яку створюють школярі з метою „перевірки вчителя на професійну придатність”. Як приклад можна навести таку типову професійну ситуацію:

«Досвідчений учитель який проводив уроки в 7 класі, приймав участь у проведенні міського конкурсу „Вчитель року”. Саме тому вчитель-початківець був призначений на час відсутності основного вчителя для проведення уроків у цьому класі. На уроці вивчається навчальна тема „футбол”, і учні повторюють введення м'яча з-за бокової лінії. Вчитель уважно спостерігає за класом, переводячи погляд з однієї пари гравців на іншу. Помітивши грубу помилку одного з учнів, учитель підійшов до нього, щоб дати пораду, як її виправити. На це учень збуджено відповів: „А нас так навчили!”...».

Як діяти вчителю у такому випадку?

Цілком природно вважати, що якість навчально-виховного процесу з фізичного виховання школярів у значній мірі залежить від нормальних, дружніх, толерантних взаємовідносин учителя та учнів.

Педагогічні ситуації порушують ці взаємовідносини та відволікають зусилля сторін від першорядних цілей основної навчально-виховної діяльності на уроці.

Водночас педагогічна діяльність вчителя фізичної культури багата на ситуації більш складного рівня. Особливо це стосується безпосередньо розвитку його професійно-педагогічних знань, умінь та навичок.

За визначенням фахівців з фізичного виховання велика кількість професійних ситуацій виникає внаслідок недостатньо професійних дій самих учителів. Для прикладу наведемо наступну ситуацію.

«У підготовчій частині уроку учні 6-го класу виконують комплекс загально розвивальних вправ у русі. Під час виконання вправи один з учнів навмисне виконав широкий крок, внаслідок чого втратив рівновагу та штовхнув учня, що рухався попереду. Це призвело до зіткнення кількох учнів, які виконували вправи. Вчитель не помітив вину ватаця і підвищеним тоном назвав прізвище одного з потерпілих, на що від школяра отримав відповідь: „Дивитись треба!”...».

Як діяти вчителю в даному випадку?

Учитель змушений деякий час та значну увагу приділити розв'язанню виниклої проблемної ситуації. Багаторічний досвід праці вчителів фізичної культури свідчить, що в стані підвищеного емоційного збудження або під час виконання багатьох фізичних вправ учні можуть поводити себе непередбачено (наприклад, під час гри, естафети, змагальної атмосфери тощо).

Найбільш складним і водночас важливим, на думку фахівців з фізичного виховання, є розв'язання ситуацій, які можуть мати досить тривалі наслідки та від яких залежить ставлення учнівської молоді до фізичного виховання і спорту. Наведемо приклад такої ситуації.

«У сільській школі учень 10 класу захоплюється спортивним самовдосконаленням. У домашніх умовах сам виготовив перекладину, придбав гирі, еспандер. Учитель схвалює захоплення учня. Одного дня увагу вчителя фізичної культури, який проходив через роздягальню, привернула куртка, кишені якої непомірно обвисали. З цікавістю доторкнувся до підозри і впевнився, що у кожній кишені знаходиться по гантелі, за формою схожими з тими, які зберігаються у шкільному сховищі спортивного інвентарю. Уважно оглянувши куртку, вчитель впевнився, що вона належить згаданому учневі...».

Які дії вчителя доцільні в такому випадку?

Розв'язуючи будь-яку подібну професійну ситуацію, досвідчений учитель бачить у цьому процесі насамперед шлях реалізації своєї професійної компетентності та спосіб вирішення складних педагогічних та виховних завдань, які висуваються вимогами педагогічних взаємовідносин у шкільному колективі та навчально-виховного процесу до фізичного виховання школярів.

Таким чином, у застосуванні методу конкретних педагогічних ситуацій у процесі підготовки спеціалістів з фізичного виховання важливим є не стільки результат вирішення конкретної педагогічної ситуації, а сам процес вирішення, як показник високого рівня професійної компетентності майбутнього педагога. Розв'язання проблемних професійних ситуацій має сенс лише в тому випадку, коли на перший план виступає досягнення навчально-виховної мети.

1.2. Навчально-виховний потенціал педагогічних ситуацій у підготовці майбутніх учителів фізичної культури

Загальновідома своїм змістом професійна діяльність вчителя фізичної культури по суті своїй безсумнівно є діяльність педагогічна.

Не заперечуючи важливості рухового компоненту в структурі діяльності спеціаліста з фізичного виховання, ядром її виступають розумові операції.

Цілком зрозуміло, що психолого-педагогічна підготовка фахівця є обов'язковою й найважливішою умовою його професійної майстерності.

Саме психолого-педагогічна підготовка дає можливість вчителю, тренеру, інструктору – фахівцям з фізичної культури кваліфіковано організувати навчально-виховний процес, встановлювати відповідний стиль спілкування, взаємовідносин і співпраці зі своїми вихованцями, адекватно оцінювати результати власної діяльності, робити правильні висновки та необхідну корекцію.

Вимоги до професійно-педагогічної підготовки вчителя фізичної культури повинні реалізовуватись, перш за все, шляхом посилення уваги до професійно-педагогічної спрямованості навчально-виховного процесу в період навчання на факультеті фізичного виховання. Це означає, з одного боку, що викладання навчальних дисциплін у вищому навчальному закладі освіти необхідно якомога більше наблизити до реальної практичної діяльності педагога в школі. З іншого боку, професійно-педагогічна підготовка майбутнього фахівця повинна бути спрямована на оволодіння спеціальними методами наукового пізнання та ґрунтовного дослідження процесу фізичного виховання в школі.

На шляху до впровадження методу конкретних педагогічних ситуацій учителя фізичної культури в систему підготовки фахівців нами передбачалось вивчити, перш за все, його основні загальноприйняті функції.

Дидактичні функції конкретних педагогічних ситуацій полягають у можливостях їх використання як навчального

матеріалу для засвоєння знань про педагогічні процеси і явища, про особливості діяльності вчителя фізичної культури тощо [43].

Разом з цим, як свідчить досвід використання педагогічних ситуацій у навчальному процесі, студенти нерідко підходять до усвідомлення конкретних ситуацій формально, розглядаючи їх як зовнішні події по відношенню до себе [38]. Це призводить до того, що під час розв'язання ситуацій студенти демонструють стереотипні форми мислення, реагування, вирішення. Більшість студентів пропонують поверхові і однозначні думки з приводу способів вирішення конкретних ситуацій.

Дидактичні умови, які забезпечують ефективність включення методу конкретних педагогічних ситуацій у навчальний процес фізкультурної освіти полягають у наступному [8]:

- відповідність меті і змісту професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури;
- можливість ефективного використання ним набутих психолого-педагогічних знань у ході навчально-виховного процесу;
- можливість систематичного формування дедуктивно-аналітичних умінь студентів вищих навчальних педагогічних закладів;
- створення сприятливих умов та стимулювання ефекту активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання;
- стимулювання умов для формування усвідомленої самостійності та відповідальності у виборі способу та прийняття рішення;
- удосконалення мовно-професійної підготовки студентів.

З огляду на це, особливої уваги заслуговує дослідження та вивчення дидактичного потенціалу методу конкретних педагогічних ситуацій у процесі фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури на факультетах фізичного виховання.

Аналіз та узагальнення теоретичних положень сучасної дидактичної науки та результатів проведеного нами дослідження дають підставу стверджувати, що педагогічні ситуації мають

потужний дидактичний потенціал, який складається з таких провідних компонентів [8, 29, 43]:

- освітній;
- навчальний;
- розвивальний;
- пізнавальний;
- виховний;
- мотиваційний;
- діагностичний;
- контролюючий.

Освітній потенціал методу педагогічних ситуацій полягає, перш за все, у сприянні всебічному, гармонійному розвитку особистості майбутнього вчителя фізичної культури – педагога високої моральної та педагогічної культури зі сформованим на високому рівні світоглядом, освіченого, вихованого, розвинутого, працелюбного, здатного самостійно набувати, систематизувати, розширювати та поглиблювати знання, а також творчо застосовувати їх у своїй професійно-педагогічній діяльності.

Найбільш успішне здійснення освітнього потенціалу методу педагогічних ситуацій відбувається в умовах цілеспрямованої навчально-пізнавальної діяльності, при оптимальному доборі різноманітних педагогічних ситуацій з урахуванням змісту навчальних програм, цілей навчання, рівня виховання та розвитку майбутніх учителів фізичної культури тощо.

Так, наприклад, з метою формування в студентів професійної спрямованості, активізації їхньої пізнавальної й творчої самостійності та усвідомлення місця вчителя фізичної культури в освітньому просторі нами застосовувались такі педагогічні ситуації, які просували студентів по шляху глибоких роздумів про визначення соціального місця вчителя фізичної культури. Такий підхід передбачає розробку для студентів завдань із самостійної роботи, що містять у собі пошукові завдання, які спонукають до постійного підвищення рівня самостійності кожного студента у розв'язанні педагогічних ситуацій.

Навчальний потенціал застосування методу педагогічних ситуацій у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури полягає насамперед в оволодінні та розширенні ними об'єму відповідних знань, умінь і навичок. Адже безпосередня систематична участь студентів у розв'язанні конкретних педагогічних ситуацій поглиблює їхні знання про ту чи іншу педагогічну проблему, вводить в атмосферу практичної діяльності фахівця з фізичного виховання і разом з цим формує в них уміння системно досліджувати та аналізувати навчально-виховний процес, вчить бачити причинно-наслідкові зв'язки в педагогічних ситуаціях, формує відповідні способи прийняття рішень та виконання практичних дій.

У процесі розв'язання студентами будь-якої педагогічної ситуації навчальний потенціал спрямовується, в першу чергу, не тільки на знаходження найбільш вдалого способу дій (хоча, без сумніву, це також важливо), а насамперед у розвитку професійної компетентності та професійного мислення майбутнього фахівця з фізичного виховання [25].

Отже, є всі підстави розглядати навчальний потенціал методу педагогічних ситуацій учителя фізичної культури як ефективний засіб, як надійний „будівельний” матеріал для становлення, розвитку та удосконалення професійно важливих характеристик майбутнього фахівця з фізичного виховання. Зрозуміло й те, що самі по собі дидактичні можливості методу педагогічних ситуацій не досягнуть кінцевої мети, якщо відповідно не створити для їх реалізації сприятливих умов. Вкрай важливе значення при цьому має й відповідна організація та методичне забезпечення усіх форм навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів фізичної культури на основі застосування методу педагогічних ситуацій.

Пізнавальний потенціал методу педагогічних ситуацій реалізується в умовах пошуково-дослідної роботи, коли студенти, винаходячи шляхи вирішення кожної окремо взятої ситуації, оволодівають не лише знаннями, а й методами самостійної пізнавальної діяльності, такими як метод аналогії, моделювання, спостереження, експеримент, аналіз літературних джерел, лабораторний дослід, висунення припущень та гіпотез тощо.

Реалізація пізнавального потенціалу методу педагогічних ситуацій у процесі професійної підготовки вимагає від майбутніх учителів фізичної культури наступних умінь та навичок:

- бачити та усвідомлювати проблему, закладену в зміст педагогічної ситуації, тобто сприймати виникле протиріччя;
- аналізувати інформаційно-пізнавальне протиріччя педагогічної ситуації (виокремлювати неузгоджені судження чи інформацію, протиставляти, порівнювати, визначати їх зв'язки);
- формулювати проблему у формі питання, задачі або завдання з метою пошуків оптимальних шляхів її розв'язання.

Педагогічна ситуація як психолого-дидактична категорія – явище діалектичне. Відображаючи діалектичне протиріччя пізнання, закладена в зміст ситуації навчально-педагогічна проблема породжується як «знання про незнання», певний час існуючи у формі проблемної ситуації [3]. У підсумку відповідного аналізу педагогічної ситуації проблема виділяється та формулюється як проблемне питання (задача або завдання), які потребують негайного розв'язання. Виокремлення проблеми зі змісту педагогічної ситуації є насамперед актом пізнання, який потребує переважно розумової діяльності. А формулювання проблеми в процесі розв'язання педагогічних ситуацій є звичайним відображенням процесу пізнання. Водночас розуміння та усвідомлення задачі або проблеми, яка закладена в зміст педагогічної ситуації в процесі пізнавальної діяльності, означає якщо не розв'язання, то в крайньому випадку, віднаходження шляху, тобто методу для її розв'язання.

Проте, пізнавальний потенціал методу педагогічних ситуацій не обмежується лише пізнанням шляхів розв'язання ситуацій. Закладені в зміст педагогічної ситуації суспільні, педагогічні, психологічні, філософські, діалектичні протиріччя, які відображають стан та рівень розвитку суспільства, спонукають майбутніх учителів фізичної культури до навчально-пізнавальної діяльності з метою підвищення рівня особистої професійної компетентності.

Розвивальний потенціал методу педагогічних ситуацій проявляється в удосконаленні психічних процесів розумової діяльності майбутніх учителів фізичної культури (розвитку пам'яті, мислення, засвоєння знань), розвитку їхніх інтелектуальних здібностей (аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення, класифікації), творчих здібностей, які у своїй сукупності забезпечують насамперед розумове виховання. Він тісно пов'язаний з освітнім та виховним потенціалом методу педагогічних ситуацій і є одним із найважливіших завдань навчання, що реалізується через навчально-творчу діяльність.

Аналіз теоретичних положень та результати досліджень дозволяють стверджувати, що кожна окремо взята педагогічна ситуація, яка використовується в процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, здійснює розвивальний ефект у тій чи іншій мірі [11, 59]. Наприклад, розв'язання ситуації з кількома варіантами оптимального вирішення більш сприятливо позначається на розумовому розвитку, ніж ситуації, які мають один правильний варіант рішення.

Органічною частиною розумового виховання в процесі застосування педагогічних ситуацій є всебічний розвиток здібностей і творчих задатків студентів і, зокрема, професійного мислення. Під здібностями прийнято розуміти такі психічні властивості особистості майбутніх педагогів, які розвиваються в процесі навчання і які, з одного боку, виступають як результат її активної навчально-пізнавальної діяльності, а з іншого – обумовлюють високий ступінь вправності, доцільності та успішності цієї діяльності.

Процес розв'язання педагогічних ситуацій майбутніми вчителями фізичної культури характеризується розвитком наступних особистісних якостей, умінь та навичок:

- формується особистісна культура професійного мислення фахівця;
- розвивається здатність логічно будувати педагогічні дії;
- відбувається інтенсифікація їхнього репродуктивного та насамперед продуктивного мислення.

Особливо важливою характеристикою розвивального потенціалу методу педагогічних ситуацій у формуванні

професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури є виховання творчого мислення, як вищої форми продуктивного мислення [28, 39]. Розвиток творчого мислення студентів характеризується насамперед створенням ними логічно обґрунтованих шляхів розв'язання педагогічних ситуацій як суб'єктивно нового продукту та новоутворення навчально-пізнавальної діяльності. Цей продукт творчого мислення вирізняється своєю неповторністю, оригінальністю і професійно-педагогічною унікальністю.

Мотиваційний потенціал методу педагогічних ситуацій полягає у вихованні у студентів збуджувальних сил, спрямованих на активізацію процесу навчання; розвиток свідомості; стимулювання, підтримання та закріплення пізнавального інтересу при побудові системи шляхів, спрямованих на оптимальне розв'язання ситуацій [58, 60]. Здійснення мотиваційного потенціалу при застосуванні методу педагогічних ситуацій передбачає усвідомлення майбутніми вчителями фізичної культури особистого рівня професійних можливостей, встановлення недоліків у системі особистих знань, умінь і навичок та виховання постійної систематичної потреби у підвищенні рівня професійної компетентності та педагогічної майстерності.

Найбільш ефективний вплив розвитку мотиваційного потенціалу досягається завдяки включенню певних прийомів в структуру методу, наприклад, підсилення контрастності у викладенні навчального матеріалу або використанні наочності, встановлення парадоксальності явищ, котрі впливають зі змісту педагогічної ситуації.

Особливого значення в цьому аспекті набуває створення несподіваних варіантів розв'язання педагогічних ситуацій, які породжують у студентів подив, емоції здивування, інтерес до змісту знань та до процесу їх набуття.

Водночас можливості мотиваційного потенціалу застосування методу педагогічних ситуацій передбачають включення таких прийомів, котрі викликають внутрішні імпульси, які збуджують студентів до самостійного розв'язання складних педагогічних ситуацій, успішного подолання складнощів, які виникають при розв'язуванні протиріччя

педагогічної ситуації. Цьому насамперед сприяють комплекси педагогічних ситуацій з поступовим ускладненням змістового протиріччя ситуації.

Виховний потенціал методу педагогічних ситуацій насамперед спрямований на формування позитивних моральних та вольових рис характеру особистості майбутнього вчителя фізичної культури. Він нерозривно поєднаний з освітнім потенціалом та червоною стрічкою проходить через усі форми дидактичних можливостей методу педагогічних ситуацій. Виховний потенціал забезпечується змістовим наповненням, інформацією моральної, етико-естетичної, економічної, громадянської, екологічної спрямованості.

Виховна функція професійних ситуацій учителя фізичної культури проявляється в тому, що під впливом колективного обговорення, всебічного аналізу, ознайомлення зі способами вирішення ситуацій досвідченими вчителями у студентів створюється необхідний словниковий та комунікативний запас, формується відповідна позиція, підхід, стиль у становленні педагогічних відносин, педагогічного спілкування з орієнтацією на сучасну школу.

Сучасна педагогіка та психологія стверджують, що соціальна сутність професійної діяльності педагога має прояв у єдності його свідомості, поведінки та почуттів [10, 17, 54]. Одним із головних джерел виховного потенціалу методу педагогічних ситуацій у навчально-пізнавальній діяльності студентів факультету фізичного виховання є її зміст.

З цієї позиції зміст навчально-пізнавальної діяльності в системі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, який побудований із застосуванням методу педагогічних ситуацій, має більш потужні можливості для реалізації завдань з виховання моральних та вольових якостей студентів тому, що містить всю різноманітність інтелектуальних, пізнавальних, емоційних та моральних компонентів.

Застосування різноспрямованих педагогічних ситуацій сприяє формуванню в студентів умінь орієнтуватися у просторі виховних компонентів, розвиває винахідливість та кмітливість. Якщо ситуації розв'язуються правильно, невимушено і разом з

тим виразно, емоційно, то це позначається на естетичних почуттях, сприяє розумінню майбутнім педагогом краси оптимального шляху розв'язання ситуації.

Зміст навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів фізичної культури в процесі фахової підготовки передбачає застосування великої кількості педагогічних ситуацій, які дозволяють використовувати їх для виховання почуття відповідальності, наполегливості, стриманості, поваги до своїх товаришів та ін.

Обов'язковою умовою для створення найбільш ефективного виховного впливу в процесі розв'язання педагогічних ситуацій є систематичне застосування методу педагогічних ситуацій у навчально-виховному процесі на факультеті фізичного виховання, яке спрямовується на формування в студентів позитивного ставлення до отримання фахових знань та активного включення у навчально-пізнавальний процес.

Останнє залежить від цілого ряду причин, найбільш важливими з яких слід вважати інтерес студентів до підвищення рівня особистої професійної компетентності та мотиви, які спонукають до цього.

Особливе значення при цьому мають:

- особистість викладача;
- організаторські здібності;
- знання методики;
- уміння доступно пояснювати зміст ситуації та завдання, які необхідно вирішити;
- здатність педагога встановлювати контакт із кожним окремо взятим студентом та з групою в цілому;
- врахування психічних та анатоμο-фізіологічних особливостей вихованців та ін.

Майбутні педагоги мають особливу психологічну потребу в отриманні теоретичних, методичних та практичних знань та вмінь – вони одержують насолоду від самого процесу набуття знань. Позитивні емоції, інтерес та задоволення, які викликає у студентів процес набуття знань, поступово переходять у звичку систематично займатись самоосвітою та підвищувати особистий рівень професійної компетентності [50, 97].

Діагностичний потенціал методу педагогічних ситуацій полягає в тому, що він дозволяє на основі аналізу якісних та кількісних показників, які характеризують процес аналізу педагогічної ситуації, простежувати реальні навчальні можливості застосування конкретних педагогічних ситуацій у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Можливості діагностичного потенціалу закладені в наявності залежності між рівнем професіоналізму вчителя й вибором ним способу вирішення педагогічних ситуацій [16, 38].

У такому випадку виправданим є використання професійних ситуацій учителя як одного зі способів оцінки (діагностики) професійної готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання до практичної діяльності в умовах загальноосвітньої школи.

Оцінка професійної майстерності майбутнього вчителя фізичної культури в процесі застосування методу педагогічних ситуацій передбачає:

- визначення професійної спрямованості (світогляд, ставлення до навчання та майбутньої педагогічної діяльності, моральність);
- розвиток психічних якостей (інтелектуальних, вольових, емоційних);
- рівень набуття досвіду (знання, уміння, навички);
- врахування біологічних особливостей (вік, стать, темперамент).

Враховуючи творчий характер педагогічної діяльності вчителя фізичної культури, діагностичний потенціал методу педагогічних ситуацій постає важливим критерієм оцінки попереднього, поточного та підсумкового контролю процесу розв'язання педагогічних ситуацій студентами, написання рефератів, виконання комплексних кваліфікаційних завдань, самостійної роботи студентів.

Контролюючи можливості діагностичного потенціалу методу педагогічних ситуацій забезпечують успішне втілення усіх дидактичних можливостей педагогічних ситуацій. Знання особливостей втілення навчально-виховного потенціалу методу педагогічних ситуацій дозволяє правильно контролювати та

коригувати добір системи педагогічних ситуацій та керувати педагогічним процесом їх розв'язання.

Своєрідність діагностичного потенціалу полягає у необхідності диференційованого добору педагогічних ситуацій різної спрямованості в залежності від запланованої спрямованості впливу. Так, наприклад, контроль реалізації освітнього та навчального потенціалу педагогічних ситуацій здійснюється в повній мірі. Проте, контроль за втіленням мотиваційного, розвивального та виховного потенціалів відбувається недостатньо. Це пояснюється насамперед тим, що кожна окремо взята педагогічна ситуація в своєму внутрішньому змісті має провідну спрямованість на створення впливу, який досягається при застосуванні визначеної ситуації.

Контролююча функція діагностичного потенціалу дозволяє відслідковувати, наскільки успішно здійснюється вплив дидактичного потенціалу методу педагогічних ситуацій у ході організації різних форм навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів фізичної культури в процесі набуття ними фахових знань, розвитку професійної компетентності, становленні педагогічної майстерності. Вона допомагає визначити, наскільки ефективною виявилась система педагогічних ситуацій у формуванні тих чи інших знань, умінь та навичок.

Тільки аналізуючи результати навчальної, пізнавальної, трудової, оціночної діяльності та поведінки студентів у ході процесу розв'язання ними педагогічних ситуацій, можна зробити висновки про рівень успіху, який досягається в розвитку та вихованні в них професійних, морально-вольових та загальнолюдських якостей.

Отже, аналіз потенційних можливостей методу педагогічних ситуацій значною мірою відображає найімовірніші потенційні впливи застосування професійних ситуацій на розвиток окремих сторін професійно-педагогічної підготовленості особистості майбутнього вчителя фізичної культури до навчально-виховної діяльності.

Водночас, достатній рівень сформованості психолого-педагогічної готовності до майбутньої діяльності дає можливість вчителю фізичної культури кваліфіковано організувати

навчально-виховний процес, встановлювати відповідний стиль спілкування, взаємовідносин і співпраці зі своїми вихованцями, адекватно діагностувати, контролювати та оцінювати результати власної діяльності, робити правильні висновки та необхідну корекцію.

Сучасні вимоги до професійно-педагогічної підготовки вчителя фізичної культури повинні реалізовуватись, перш за все, шляхом посилення уваги до формування його професійної компетентності та професійно-педагогічної спрямованості протягом усього навчально-виховного процесу в період навчання у вищому навчальному закладі і, зокрема, широко застосовуючи метод педагогічних ситуацій [27]. З одного боку, це означає, що викладання навчальних дисциплін у вищому навчальному закладі освіти необхідно якомога більше наблизити до реальної практичної діяльності педагога в школі. З іншого боку, професійно-педагогічна підготовка майбутнього фахівця повинна бути спрямована на оволодіння спеціальними методами наукового пізнання та дослідження процесу фізичного виховання в школі [11, 73].

Систематичні вправи у вирішенні професійних ситуацій (тренінг) поступово просувають студента по шляху до все більш обґрунтованого і поглибленого аналізу педагогічних явищ, удосконалюють навички самоаналізу, самоконтролю, самооцінки. Разом із цим, постійна участь студентів у пошуку особистих способів розв'язання ситуацій озброює їх умінням застосовувати адекватні методи пізнання педагогічних явищ і процесів, оптимізує розвиток професійного мислення.

Аналіз конкретних педагогічних ситуацій в умовах підготовки фахівців з фізичної культури сприяє глибшому розумінню ними конкретної педагогічної проблеми. Вирішення таких проблем допомагає студентам усвідомлювати особливості діяльності вчителя фізичної культури; навчає передбачати й попереджати виникнення небажаних ситуацій; озброює майбутнього педагога зразками та моделями вирішення типових ситуацій; зрештою, дозволяє спеціально створювати проблемні педагогічні ситуації для вирішення професійних навчально-виховних завдань, що в підсумку дозволяє значно підвищити рівень професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури.

Різноманітність педагогічних ситуацій, використаних нами в якості дидактичних завдань, визначалась, перш за все, навчальною темою згідно навчального плану.

Так, наприклад, під час вивчення теми „Шкільний урок фізичної культури”, розглядаючи один з найважливіших компонентів педагогічної діяльності, а саме, підготовку вчителя до уроку фізичної культури, нами створювались і застосовувались ситуації, в яких знайшли своє відображення:

- процес формування умінь передбачати і прогнозувати хід уроку;
- бачення і розуміння причинно-наслідкових зв'язків у педагогічному процесі;
- врахування індивідуальних особливостей учнів;
- встановлення доброзичливих взаємовідносин учителя та учнів та ін.

Реалії педагогічної діяльності свідчать, що детальна і ретельна підготовка вчителя до уроку фізичної культури є однією з найважливіших умов ефективного уроку. Відомий вислів „До найкращого уроку вчитель готується все життя” засвідчує актуальність даного питання і в наш час. Проте, значна частина вчителів фізичної культури не приділяє достатньої уваги цьому важливому компоненту педагогічної діяльності. Підготовка ж до проведення уроків студентами практикантами скоріше формальна, ніж професійна.

І в першому, і в другому випадках очевидна недооцінка фахівцями з фізичного виховання важливості попередньої підготовчої роботи в здійсненні педагогічної діяльності.

Причини такої недооцінки обумовлені насамперед традиційною системою побудови навчально-виховного процесу на факультетах фізичного виховання. Наприклад, у навчальних програмах зі спортивно-педагогічних дисциплін передбачається розділ навчальної практики, яка є невід'ємною складовою частиною кожного практичного заняття. Готуючись до неї, студенти складають конспекти, якими користуються при проведенні фрагментів занять з гімнастики, легкої атлетики, спортивних ігор та ін. Але, на жаль, реальний стан уваги студента до змісту підготовки до навчальної практики у зв'язку з проведенням уроку обмежується лише розробкою та написанням

конспекту. Інші важливі сторони підготовки до проведення заняття залишаються поза його увагою [87].

Це означає, по-перше, що у навчально-виховному процесі на факультеті фізичного виховання в майбутніх учителів фізичної культури необхідно формувати усвідомлене переконання важливості самої підготовки до проведення навчального уроку [13, 68]. А по-друге, необхідно більш широко і доступно представити зміст конкретної підготовки вчителя фізичної культури до організації та проведення уроку.

Застосовуючи метод педагогічних ситуацій у навчально-виховному процесі на факультеті фізичного виховання, ми ставили за мету розвивати у студентів здібність бачити та відчувати педагогічну реальність у всіх її протиріччях. Водночас у процесі її усвідомлення студентами ми формували в них професійну компетентність.

Для прикладу наведемо наступну педагогічну ситуацію.

Одним із важливих компонентів професійної діяльності вчителя фізичної культури вважається необхідність та вміння особисто показувати техніку виконання фізичних вправ. Але трапляється, що за станом здоров'я або за віком учитель не може показати окремі вправи: наприклад, стійку на голові та руках, стрибок через коня тощо.

«На уроці гімнастики в 8 класі вивчається перекид вперед. Пояснивши вправу, вчитель звертається до «спортивного» учня Н. з проханням продемонструвати її. Після коротких роздумів учень відмовляється показувати, відповівши, що на останньому тренуванні травмувався. Вчитель доброзичливо звертається до іншого учня, але хлопець відмовляється, мотивуючи тим, що не зовсім зрозумів пояснення і не хоче соромитись. Звертання ще до кількох учнів нашкоувхнулись на таку ж відповідь...».

На семінарських заняттях, де передбачається поглиблене вивчення питання підготовки вчителя до уроку фізичної культури із застосуванням згаданої ситуації, ставляться відповідні запитання і, насамперед, „Як би Ви діяли на місці вчителя в такому випадку?“.

У процесі обговорення способів розв'язання наведеної педагогічної ситуації в умовах навчально-виховного процесу не обходиться без цілого ряду додаткових запитань, які стосуються

змісту цієї ситуації. Для прикладу наводимо декілька зразків таких запитань:

- „Які причини виникнення такої ситуації?”;
- „Яке ставлення дітей цього класу до вчителя, до уроків фізичної культури?”;
- „Чи користується вчитель авторитетом в учнів цього класу?”;
- „Як попередити виникнення подібних ситуацій?”;
- інші варіанти.

Розмірковуючи над причинами виникнення наведеної ситуації (поступки учнів, дії вчителя), студенти поступово нагромаджують інформацію, яка веде їх по шляху до переконання в тому, що ситуація виникла у зв'язку з недостатньою підготовкою вчителя до конкретного уроку з конкретними завданнями.

Вчитель, зокрема, не звернув достатньої уваги на характер взаємостосунків у цьому класі, не домовився заздалегідь з конкретним учнем стосовно його індивідуального завдання, не спрогнозував ймовірного розвитку подій й т.п.

Участь студентів в аналізі наведеної педагогічної ситуації та в пошуку способів поведінки в умовах такої ситуації вчить студентів розуміти причини їх виникнення і, що не менш важливо, допомагає студентам віднаходити шляхи, які дозволяють попереджувати виникнення подібних ситуацій.

Наступна педагогічна ситуація дозволяє майбутнім учителям фізичної культури розширювати межі інформації про підготовку вчителя до уроку.

«Учитель вперше прийшов на урок у 8 клас. І ось знайомство з учнями. Взявши класний журнал, учитель називає прізвище учня і просить кожного з них зробити крок вперед. Дійшовши до середини списку, вчитель неправильно називає прізвище одного з учнів. Клас відповів вибухом сміху, і учень, прізвище якого було неправильно прочитано, не зрушив з місця. Діти голосно продовжували повторювати назване вчителем прізвище. Учитель, боячись повторити прізвище з помилкою, розгубився...».

Як і в попередньому випадку розв'язання ситуації супроводжується відповідними запитаннями.

У пошуку виходу із наведеної ситуації студенти пропонують, зокрема, звернутись до учня з проханням назвати своє прізвище, з свого боку вчителю пропонується вибачитись за неправильно прочитане прізвище і т.п.

Аналізуючи запропоновану ситуацію, студенти приходять до висновку, що, як і в попередньому випадку, основна причина її виникнення криється в недостатній підготовці вчителя фізичної культури до проведення уроку в цьому класі.

Разом з цим майбутніми вчителями фізичної культури висловлювалися думки стосовно того, що попередити виникнення подібної ситуації можна, якщо взяти до уваги і познайомитись з прізвищами учнів ще до проведення уроку в цьому класі.

Таким чином, засвоєння конкретної теми підготовки вчителя до уроку фізичної культури на основі застосування педагогічних ситуацій приводить студентів до переконання, яке позначається усвідомленням та розумінням важливості самої підготовки вчителя до уроку.

Результати навчально-дослідної роботи з використанням педагогічних ситуацій в окремих академічних групах 3 курсу на факультеті фізичного виховання свідчать, що в цих групах студенти краще засвоїли матеріал, про що говорять результати контрольних робіт, заліків та насамперед результати дисертаційного дослідження, проведеного нами.

Найважливішим результатом, який дозволяє отримати застосування методу педагогічних ситуацій у навчально-виховному процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури, є не стільки пошук оптимальних способів, скільки розвиток професійних знань, умінь та навичок, котрі виступають свідченням розвитку їхньої професійної компетентності.

Водночас, студенти цих груп під час проходження педагогічної практики значно краще здійснювали підготовку до запланованих уроків і, як результат цього, більш якісно поводити самі уроки в умовах школи.

Разом з цим аналіз результатів проведеного дослідження дозволяє нам стверджувати, що процес вирішення педагогічних ситуацій супроводжується підвищеною активністю, що

проявляється в зацікавленості студентів віднайти та запропонувати особистий спосіб вирішення її.

Таким чином, ефективна реалізація дидактичних можливостей методу педагогічних ситуацій у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу при підготовці фахівців з фізичного виховання передбачає врахування наступного:

- підвищення рівня професійної компетентності випускників з фізкультурною освітою можна досягти, забезпечуючи поступовий перехід від традиційних методів навчання до активних;
- значний дидактичний ефект досягається при використанні конкретних професійних ситуацій учителя фізичної культури;
- використання в навчальному процесі педагогічних ситуацій активізує пізнавальну діяльність студентів та сприяє розвитку самостійності у її організації;
- набуття практичного досвіду підготовки спеціалістів фізичного виховання з використанням методу педагогічних ситуацій відкриває можливості формування творчої особистості майбутнього вчителя фізичної культури.

1.3. Класифікація професійних ситуацій учителя фізичної культури

У ході підготовки вчителів фізичної культури до майбутньої педагогічної діяльності на основі застосування методу професійних ситуацій передбачається широке використання в навчальному процесі різноманітних педагогічних ситуацій.

Аналіз практичної діяльності вчителів фізичної культури та педагогічні спостереження свідчать, що професійних ситуацій існує вже досить багато (особливо однотипних, які схожі, або майже схожі одна на одну, як дві краплі води). Водночас у ході педагогічної діяльності фахівців з фізичного виховання постійно створюються й нові ситуації, які не схожі ні на одну з уже відомих [30, 81].

Безперечно, для деяких учителів, переважно початківців, це може створювати певні труднощі у розподілі їх за дидактичним призначенням та відповідністю до умов застосування. Особливо це характерно для сучасного стану реформування системи фізичного виховання, коли загальноосвітня школа намагається функціонувати за принципами демократизму і гуманізму, звертаючи особливу увагу на впровадження особистісно-орієнтованого підходу, на дитиноцентризм [24, 80], хоча велика кількість вчителів ще в повній мірі не готова до їх реалізації.

Саме тому застосування методу педагогічних ситуацій у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання викликає нагальну необхідність постановки питання про доцільність та особливу практичну значущість систематизації та класифікації професійних ситуацій учителя фізичної культури. Водночас, аналіз науково-педагогічної літератури засвідчує, що єдиної науково обґрунтованої класифікації професійних ситуацій учителя фізичної культури досі не створено.

Деякими авторами робились окремі спроби класифікувати професійні ситуації відповідно до умов їх застосування в ході навчально-виховного процесу, спрямованого на підготовку майбутніх учителів. Проте, створена класифікація відображала переважно потреби наукових досліджень кожного окремо взятого автора.

Разом з тим класифікаційний підхід до використання методу професійних ситуацій у ході фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури в умовах вищого навчального педагогічного закладу дає змогу викладачу з меншими витратами часу й більшою цілеспрямованістю та ефективністю застосовувати найбільш показові приклади професійних ситуацій у залежності від особливостей навчально-виховного процесу з фізичного виховання. Відповідно він на більш високому рівні зможе застосовувати форми, методи і засоби їх розв'язання в залежності від особливостей навчально-виховного процесу, складу студентів, їх віку й статі.

З іншого боку, класифікація професійних ситуацій учителя фізичної культури на основі відповідних критеріїв та ознак дозволяє будь-якому фахівцю з фізичного виховання

накопичувати власний банк професійних ситуацій у залежності від основних завдань, змісту занять, навчальної проблеми, умов навчально-виховного процесу тощо.

Запропонована нами класифікація професійних ситуацій вчителя фізичної культури подана на рис. 1.2.

Важливо зазначити, що багато педагогічних ситуацій володіють не однією, а декількома характерними ознаками. Тому одна й та ж ситуація може бути віднесена до різних класифікацій.

<i>За причиною виникнення</i>			
Учні	Вчитель	Обставини	
<i>За часовим фактором</i>			
Оперативні	Тактичні	Стратегічні	
<i>За організаційними формами</i>			
Урочні	Позакласні	Позашкільні	
<i>За рівнем застосування</i>			
Загально-педагогічні	Предметні, специфічні (спортивні)	Спортивного травматизму	
<i>За характером змісту і структури</i>			
Навчальні	Тренувальні	Оздоровчі	Виховні
<i>За структурними компонентами професійної діяльності</i>			
Конструктивні	Організаційні	Комунікативні	Гностичні
<i>За частотою виникнення</i>			
Типові		Не типові (специфічні)	
<i>За складністю вирішення</i>			
Прості		Складні	
<i>За характером виникнення</i>			
Спонтанні	Прогнозовані	Навчально спрямовані	

Рис. 1.2. Класифікація професійних ситуацій вчителя фізичної культури.

Створення власного банку професійних ситуацій дозволяє вчителю фізичної культури підвищити рівень особистої педагогічної майстерності у розв'язанні ситуацій, які виникають у ході його професійно-педагогічної діяльності.

Здійснення класифікації професійних ситуацій, що систематично виникають у педагогічній діяльності вчителя фізичної культури у процесі фізичного виховання школярів, передбачає врахування наступних ознак:

- причину виникнення ситуації;
- часовий фактор виникнення ситуації;
- організаційні форми фізичного виховання, у ході яких виникають професійні ситуації;
- рівень застосування ситуацій у навчально-виховному процесі;
- характер змісту і структура ситуації;
- структурні компоненти професійної діяльності вчителя фізичної культури;
- частота виникнення професійних ситуацій у ході професійно-педагогічної діяльності фахівця з фізичного виховання;
- складність розв'язання виниклої ситуації;
- тривалість дій, які відбуваються протягом ситуації;
- характер виникнення ситуацій.

За *причиною виникнення* професійні ситуації поділяються на такі, які можуть зумовлюватися діями учнів, учителем або іншими обставинами, які не мають жодного відношення до ходу навчально-виховного процесу.

Для прикладу наведемо декілька зразків дій школярів, які зумовлюють виникнення професійних ситуацій:

- *під час виконання вправ учень штовхнув іншого учня;*
- *замість виконання кидка м'яча у баскетбольне кільце учень кинув м'яч у напрямку вікна;*
- *невдало виконавши стрибок у довжину, учень вголос висловив свою думку, використовуючи при цьому ненормативну лексику;*
- *посварившись з однокласницею на перерві, учениця написала на стіні спортивного залу образливі слова в її бік.*

Професійні ситуації, які виникають у професійно-педагогічній діяльності вчителя фізичної культури внаслідок дій учнів, потребують насамперед виявлення причин такої поведінки школярів і відповідного прийняття рішень, які дозволять ефективно подолати виниклу проблему та відновити хід навчально-виховного процесу.

Дії вчителя, які зумовлюють виникнення професійних ситуацій:

- *під час перевірки присутніх вчитель неправильно назвав прізвище одного з учнів;*
- *під час гри у футбол вчитель помилково не зарахував забитий у ворота гол;*
- *учитель, пояснивши новий навчальний матеріал, виконує кидок у баскетбольне кільце. Перша спроба виявилась невдалою, друга також не досягла успіху. Учитель розгубився;*
- *побачивши, що один із учнів намагається уникати виконання стрибка у висоту, вчитель зупинив клас і наказав тому учню прийняти положення упору лежачи і чекати в цьому положенні доки, весь клас виконує поставлене завдання.*

Професійні ситуації, що виникають з приводу особистої діяльності вчителів, вимагають особливої уваги і ретельного аналізу фахівцями. Багаторічний досвід педагогічної практики свідчить, що несправедлива, непослідовна та непрофесійна поведінка вчителя надовго запам'ятовується школярами та може негативно вплинути на подальший розвиток взаємовідносин як у самому учнівському колективі, так і вчителя з учнями.

Важливим аспектом педагогічної майстерності вчителя фізичної культури є ефективне розв'язання професійних ситуацій, які виникають за обставин, не пов'язаних із об'єктами чи суб'єктами навчально-виховного процесу. Наведемо приклади обставин, які можуть бути причиною виникнення ситуацій:

- *до спортивного залу через відкрите вікно залетів горобець;*
- *під час уроку фізичної культури несподіваний вітряний шквал став причиною розбитої шибки, і скло посипалось на підлогу;*

- під час проведення уроку на спортивному майданчику з вікон житлового будинку почала лунати гучна музика і заважати вчителю керувати ходом навчально-виховного процесу;
- під час проведення уроку на спортивному майданчику несподівано з'явився великий собака і почав ганятись за учнями, які виконували стрибок у довжину.

За часовим виміром професійні ситуації можуть бути розподілені за такими наступними ознаками:

- оперативні, які виникають раптово й вимагають від учителя невідкладного розв'язання (на поточному уроці);
- тактичні, які можуть вирішуватися в недалекому майбутньому (на наступних уроках, протягом тижня, місяця);
- стратегічні, розв'язання яких визначається далекими перспективами (протягом чверті, півроку чи навіть року).

Слід зазначити, що найчастіше в педагогічній діяльності вчителя виникають раптові (оперативні) ситуації. Такі ситуації вимагають невідкладного їх розв'язання, оскільки зволікання може призвести до уповільнення, а іноді й до тривалої зупинки навчально-виховного процесу уроку.

Тактичні ситуації дозволяють вирішувати проблеми недалекого майбутнього, а саме: формувати певні фізичні якості, риси характеру, виховувати вольові риси школярів тощо.

Найбільш складними, з педагогічної точки зору, є ситуації, які мають стратегічний характер. Такі ситуації створюють переважно довготривалий навчально-виховний вплив та наслідки.

Ефективне розв'язання таких ситуацій дозволяє вчителю вирішувати наступні стратегічні завдання: виховання позитивного ставлення учнівської молоді до фізичного виховання і спорту, формування фізичного здоров'я підростаючого покоління, розвиток у школярів усвідомленої потреби в систематичних заняттях фізичними вправами та спортом тощо.

За *організаційними формами* розподіл професійних ситуацій зумовлюється їх виникненням стосовно форм організації фізичного виховання:

- урочні (ситуації виникають у ході навально-виховного процесу протягом уроку);
- позакласні (ситуації виникають на перервах між уроками та після уроків, коли учні знаходяться в межах навчального закладу);
- позашкільні (ситуації виникають після уроків за межами навчального закладу).

Найчастіше виникають професійні ситуації урочного типу. Вони мають переважно навчально-виховний характер. Позакласні та позашкільні ситуації виникають не так часто як урочні і відповідно до свого змісту мають переважно виховний характер.

За *рівнем застосування* професійні ситуації розподіляються наступним чином:

- загально-педагогічні – зміст ситуацій складають проблеми загального педагогічного характеру (освітні, оздоровчі та виховні завдання);
- предметні та специфічні – зміст ситуацій складають проблеми викладання окремих навчальних предметів або структурних компонентів предмету (уроки фізичної культури можуть мати окрему спрямованість, наприклад, урок гімнастики, урок плавання, урок легкої атлетики тощо);
- спортивного травматизму (ситуації, коли учень за певних обставин отримує травму, або вчитель завдяки професіоналізму прогнозує та попереджує виникнення травм).

За *характером змісту та структурою* розподіл професійних ситуацій зумовлюється такими характерними ознаками:

- навчальні (ситуації, які виникають протягом навчального уроку та мають проблему навчального характеру);
- тренувальні (ситуації, які виникають протягом начального чи тренувального уроку або секційно-

тренувального заняття та мають проблему розвитку фізичних якостей учнів тощо);

- оздоровчі (ситуації, розв'язання яких призводить школярів до усвідомленого ставлення до оздоровчого ефекту занять фізичними вправами та спортом);
- виховні (ситуації, які мають яскраво виражений виховний характер).

Характерною особливістю тренувальних та оздоровчих ситуацій є активна рухова діяльність.

Водночас, усі професійні ситуації в тій чи в іншій мірі мають виховну сутність. Проте, інколи виникають і вузькоспрямовані ситуації, що передбачають виховання певних якостей особистості.

За *структурними компонентами професійної діяльності* професійні ситуації поділяються на такі:

- конструктивні (ситуації, розв'язання яких розвиває в студентів конструктивне мислення, що дозволяє їм бачити ситуацію як структурну систему, розрізняючи окремі її компоненти);
- організаційні (ситуації, розв'язання яких дозволяє розвивати в студентів лідерські та організаторські здібності);
- комунікативні (ситуації, розв'язання яких дозволяє розвивати та збагачувати в студентів комунікативні здібності);
- гностичні (ситуації, розв'язання яких дозволяє розвивати в студентів логічне мислення, усвідомлене прагнення підвищувати рівень особистої професійної майстерності).

Характерні особливості ситуацій цього типу полягають у тому, що педагогічні дії вчителя фізичної культури, спрямовані на їх вирішення, досить різноманітні.

Вони можуть бути успішними і неуспішними, мати позитивний вплив і негативний. Разом із тим детальний аналіз дій учителя в тому чи іншому випадку збагачує професійну пам'ять, розвиває професійне мислення, удосконалює комунікативні можливості.

Систематична участь студента в розв'язанні конкретних педагогічних ситуацій учителя фізичної культури розвиває в нього навички самоаналізу, самоконтролю, самооцінки.

За частотою виникнення розподіл професійних ситуацій зумовлюється за такими ознаками:

- типові (ситуації, які часто виникають у професійній діяльності та мають приблизно однаковий зміст і характер);
- нетипові (ситуації, які досить рідко виникають та за своїм змістом та характером можуть нести новизну в пізнання шляхів її розв'язання).

Зрозуміло, що вирішення типових ситуацій у значній мірі може здійснюватись на основі алгоритму відповідних дій. Готовність до вирішення нетипових ситуацій потребує врахування більш широкого кола факторів, що впливають як на причини виникнення ситуації, так і на вибір способу її розв'язання.

За складністю вирішення професійні ситуації поділяються наступним чином:

- прості (ситуації, які мають один-два прості шляхи для розв'язання й відповідно швидко вирішуються);
- складні (ситуації, які мають декілька варіантів для оптимального розв'язання та вирішуються завдяки застосуванню високої педагогічної майстерності вчителя).

У педагогічній діяльності і прості і складні ситуації виникають як у молодих так і досвідчених учителів фізичної культури. Прості ситуації вдало переважно розв'язують і молоді фахівці з фізичного виховання і досвідчені.

Проте, складні ситуації у малодосвідчених учителів інколи викликають ускладнення (вони багато часу витрачають на розв'язання таких ситуацій).

Водночас досвідчені фахівці таких ускладнень при розв'язанні складних ситуацій не відчують.

За характером виникнення класифікація професійних ситуацій виглядає наступним чином:

- спонтанні (ситуації, які протягом уроку можуть виникнути непередбачено у будь-який момент);

- прогнозовані (ситуації, можливість виникнення яких учитель передбачає завдяки знанню психолого-педагогічного клімату в класі та намагається до них підготуватись з метою найбільш ефективного їх розв'язання);
- навчально-спрямовані (ситуації, які вчитель спеціально створює протягом уроку з метою навчально-виховного впливу на школярів);

Розв'язання спонтанних ситуацій вимагає від учителя високого рівня професійної підготовленості, оскільки їх виникнення неможливо передбачити, а вирішити їх необхідно негайно.

Прогнозовані професійні ситуації передбачаються та аналізуються до уроків. Тому їх розв'язання, як правило, ефективне і швидке. Навмисно спровоковані професійні ситуації мають особливо спрямоване навчальне або виховне значення і застосовуються, як правило, висококваліфікованими вчителями фізичної культури.

Використання професійних ситуацій у процесі підготовки фахівців з фізичної культури має, в першу чергу, розвивати в них уміння систематично аналізувати навчально-виховний процес та гнучко перебудовувати його хід. Разом із тим, участь у пошуку способів розв'язання ситуацій озброює студентів вміннями застосовувати методи пізнання педагогічних явищ і процесів, оптимізує розвиток професійно-педагогічного мислення.

Систематичні вправи у розв'язанні ситуацій (тренінг) розвивають у студентів навички самоаналізу, самоконтролю, самооцінки.

Ефективність використання професійних ситуацій у навчально-виховному процесі, спрямованому на підготовку студентів факультету фізичного виховання до майбутньої педагогічної діяльності, значною мірою залежить від систематичності їх застосування та відповідності сутності виниклої професійної ситуації до педагогічної проблеми та конкретної навчальної теми.

Простота й доступність з одного боку, зацікавленість і активність з іншого дозволяють рекомендувати запропоновану

нами класифікацію професійних ситуацій для застосування в процесі навчання з використанням професійних ситуацій як одного з методів активного навчання в системі підготовки фахівців з фізичного виховання.

Запропонована у посібнику класифікація дозволить значно підвищити рівень ефективності застосування методу педагогічних ситуацій у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах.

Аналіз застосування конкретних професійних ситуацій учителя фізичної культури дозволяє нам констатувати, що майже всі вони безпосередньо мають виховний потенціал. Водночас інколи можуть виникати і вузько спрямовані ситуації, що передбачають становлення, розвиток та виховання конкретних якостей особистості або мають обмежений рамками ситуації вузько спрямований вплив.

РОЗДІЛ II

СПОСОБИ ВИРШЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Педагогічна діяльність учителя фізичної культури складна і багатогранна й вимагає від нього високої професійної майстерності та сформованого на високому рівні особистого педагогічного та суспільного світогляду.

Саме тому сучасна школа та нове українське суспільство висувають підвищені вимоги до особистості майбутнього фахівця з фізичного виховання. Це насамперед стосується його професійних якостей, виховних та організаційних здібностей та психолого-педагогічної готовності до майбутньої професійної діяльності, зокрема, здатність вирішувати виникаючі в його педагогічній діяльності різноманітні (складні й прості, типові й нетипові, навчальні й виховні, урочні й позакласні та ін.) професійні ситуації.

2.1. Психолого-педагогічні основи розв'язання педагогічних ситуацій

Загальновідома своїм змістом педагогічна діяльність учителя фізичної культури в кожному конкретному випадку реалізується в залежності від його особистих психологічних особливостей мислення, сприйняття, поведінки, свідомості тощо.

У своїх дослідженнях А. Й. Капська [39] розглядає готовність до професійної діяльності як стійку характеристику особистості педагога, що проявляється і формується в процесі цієї діяльності і входить до неї як складова її частина. На її думку, функціональна структура готовності до професійної творчості включає ціннісно-мотиваційні, когнітивні, операційно-діяльнісні компоненти, які забезпечують оптимальне функціонування студентів в умовах навчального процесу вищого навчального закладу освіти і включення їх у педагогічну діяльність.

У зв'язку з цим взаємодія майбутніх фахівців з фізичного виховання із зовнішніми умовами навчання в ході розв'язання педагогічних ситуацій передбачає досягнення результату поведінки, постійно порівнюючи отриманий результат з його аферентною моделлю в аспекті результату дії, змінюючи на основі цього зміст своїх дій при виконанні навчально-виховних завдань, спрямованих на розвиток особистих педагогічних здібностей [1, 2, 10, 16, 17].

Таким чином, у самому способі існування професійно-педагогічної діяльності об'єктивно закладена можливість використання різноманітних методів, способів, прийомів навчання, виховання, організації і т.п., якими керується вчитель фізичної культури для досягнення мети.

Досвід педагогічної діяльності вчителів фізичної культури свідчить, що оптимальний вибір та ефективність застосування згаданих чинників для вирішення професійної ситуації в умовах загальноосвітньої школи в значній мірі обумовлений педагогічною майстерністю, професійною компетентністю та психологічною готовністю вчителя до здійснення таких дій.

Фахівець з фізичного виховання за своєю професійною суттю є педагогом. А його педагогічна діяльність за своїм змістом та характером складає своєрідну „метадіяльність”. Сутність її зводиться насамперед до того, що вона спрямована на організацію навчально-пізнавальної діяльності учнів з фізичного виховання.

Суб'єктом педагогічного впливу вчителя фізичної культури виступає не учень сам по собі, а його навчально-пізнавальна діяльність, у процесі якої школяр отримує певні знання, вміння, навички, виховує в собі морально-вольові якості та формує свій особистий світогляд. Ефективна та раціональна організація цієї діяльності, корегування та вміле управління нею складають головне завдання педагогічних дій учителя фізичної культури, спрямованих на навчально-виховний процес.

Разом із тим, професійна діяльність спортивного педагога розглядається як процес систематичного розв'язання великої кількості педагогічних завдань, які постійно виникають у його фаховій діяльності та відрізняються одне від одного за своїм своєрідним змістом і складністю.

Як і будь-яка педагогічна діяльність, професійна діяльність учителя фізичної культури передбачає в собі творчий характер, адже, у його роботі майже не виникає таких ситуацій, вирішення яких вимагало б заучених (трафаретних) форм поведінки, стандартних педагогічних дій та стереотипних методичних прийомів.

Як відомо, в основі професійної майстерності вчителя фізичної культури лежить фундаментальна психолого-педагогічна підготовка, яку він набуває в процесі навчання у вищому навчальному педагогічному закладі. Саме вона дає можливість учителю, тренеру, інструктору, керівнику спортивного гуртка оптимально будувати навчально-виховний процес, знаходити правильний стиль спілкування, взаємодії та співпраці зі своїми вихованцями, адекватно оцінювати результати власної педагогічної діяльності, робити правильні висновки, здійснювати самоконтроль, самоаналіз та необхідну корекцію.

На жаль, стан психолого-педагогічної підготовки значної кількості фахівців з фізичного виховання не завжди повністю відповідає сучасним вимогам, які висуваються до них новими суспільно-політичними змінами та факторами оновлення загальноосвітнього процесу.

Багаторічний практичний досвід свідчить, що реальна професійна діяльність учителя фізичної культури характеризується комплексним використанням ними набутих знань, умінь і навичок та організаторських здібностей, що робить неможливим пряме перенесення цих показників на якість практичної діяльності фахівця. Особливого значення набуває вищезгадане під час розв'язання багаточисельних педагогічних ситуацій, які виникають у професійній діяльності вчителя фізичної культури.

Аналіз сучасних наукових досліджень дозволяє нам зазначити, що психологічна наука виділяє декілька протилежних шляхів розв'язання педагогічних ситуацій: *агресивний; пасивний; дипломатичний.*

Водночас здатність студента вищого навчального педагогічного закладу до творчого розв'язання професійних ситуацій передбачає наявність психолого-педагогічного зв'язку з

вихованцями і формування таких якостей власної особистості, які забезпечують йому, майбутньому педагогові, можливість усвідомлено і компетентно здійснювати професійно-педагогічну діяльність.

Сутність прояву вчителем фізичної культури педагогічної творчості у вирішенні педагогічних ситуацій визначається суперечностями, які є як у змісті самої ситуації, так і в його внутрішньому світі. Вона проявляється насамперед у таких провідних аспектах його діяльності [20]: *соціальний; психологічний; теоретико-методологічний; практично-діяльнісний.*

Соціальний аспект розв'язання професійних ситуацій включає усвідомлення студентом себе як суб'єкта педагогічної діяльності, здатного до формування всебічно розвиненої особистості школяра, стимулювання розвитку його природних сил, задатків, здібностей, усвідомлення ним значення соціально-педагогічної діяльності для суспільно-економічного розвитку суспільства; усвідомленого розуміння значення особистої діяльності для розвитку особистості школяра; реальне бачення та усвідомлення суперечностей і труднощів педагогічної діяльності.

Характеризуючи соціально-педагогічні аспекти особистості педагог В. С. Якимович [92] вказує на важливість виховання в майбутніх учителях фізичної культури таких соціально важливих якостей: високий рівень самосвідомості, почуття особистої гідності, самоповага, самостійність, незалежність суджень, здатність орієнтуватись у світі духовних та матеріальних цінностей фізичної культури, здатність приймати рішення та відповідати за свої дії та вчинки.

Важливою якістю майбутнього вчителя фізичної культури, на його думку, є також спроможність здійснювати вільний вибір реалізації соціальної програми фізичного розвитку, яка втілюється в спеціальних знаннях та переконаннях, навичках та звичках, якостях та потребах, готовності до соціально-педагогічної діяльності.

Психологічний аспект вирішення педагогічних ситуацій студентами факультету фізичного виховання визначається усвідомленою потребою входження у внутрішній світ

особистості учня, ідентифікації себе з навколишнім середовищем; усвідомлення змісту та характеру виниклої ситуації, в емоційних співпереживаннях, пов'язаних з оцінками результатів розв'язання ситуації; у потребі майбутнього вчителя фізичної культури в самореалізації у педагогічній діяльності; у наявності передумов та прагнення для самовдосконалення [33, 35].

Здатність учителя фізичної культури розв'язувати професійні ситуації, як психічний стан особистості – це внутрішнє налаштування педагога на певну поведінку під час вирішення спортивних і педагогічних завдань, установка на активну і цілеспрямовану діяльність [15], а також – це прояв сутнісних властивостей і стану особистості вчителя; інтегральний показник діяльної сутності його особистості, міра її професійної зрілості, рівень професійної та педагогічної культури [78]. А стан його готовності до розв'язання ситуацій визначається розумінням професійних завдань, усвідомленням особистої відповідальності за професійно-педагогічні дії, бажанням досягнути успіху.

Диференціально-психологічна компетентність учителя фізичної культури стосовно розв'язання професійних ситуацій полягає в його обізнаності стосовно питань індивідуальних особливостей кожного учня, його здібностей, сильних сторін характеру та волі, гідності та недоліків попередньої фізичної на морально-етичної підготовки. Вона проявляється насамперед у прийнятті вчителем оптимально ефективних рішень, індивідуального підходу до кожної окремо взятої ситуації. Інтенсивність формування диференціально-психологічної компетентності вчителя знаходиться у безпосередній залежності від рівня оволодіння ним знаннями у сфері фізичного виховання та досвіду фізкультурно-спортивної діяльності, типу спрямованості його здібностей, спеціальної, методичної і соціально-психологічної компетентності.

Соціально-психологічний аспект вирішення професійних ситуацій учителем фізичної культури включає його компетенцію у сфері процесів спілкування в ході навчального процесу та фізкультурно-спортивної діяльності, які відбуваються між учнями в класі, між педагогом і класами, педагогом і учнем;

знання того, якою мірою процеси спілкування сприяють досягненню педагогічних цілей. Ця якість властива насамперед досвідченим учителям, які мають високий рівень педагогічної майстерності у сфері виховання.

Теоретико-методологічний аспект розв'язання конкретних професійних ситуацій майбутніми вчителями фізичної культури забезпечується високим рівнем сформованості в них широких фахових знань про багатогранність освітнього процесу та багаторівневість розвитку особистості учня, здатністю бути носієм загальнокультурних, моральних та професійних цінностей у життєдіяльність школярів та мати суб'єктивну позицію й орієнтації на сучасний рівень педагогічної науки, передові технології розвитку, навчання та виховання учнівської молоді.

Важливим компонентом теоретико-методологічного аспекту розв'язання ситуацій постає здатність учителя до індивідуалізації навчання, оскільки у багатьох випадках розв'язання професійної ситуації передбачає застосування впливу на одного конкретного учня.

Розглядаючи питання індивідуалізації навчання, Л.В. Рибалка [63] в процесі педагогічної діяльності наголошував, що готовність як якість, як стан зумовлюється стійкими мотивами й психологічними особливостями, що характеризують особистість педагога. Відповідно змістові компоненти індивідуалізації навчання в процесі розв'язання педагогічних ситуацій можна розглядати з позиції цілісної особистості, з урахуванням ролі мотивів і психологічних процесів.

Процес розв'язання професійних ситуацій учителями фізичної культури включає в себе у послідовній єдності такі компоненти:

- мотиваційний;
- орієнтаційний;
- операціональний;
- вольовий;
- оцінювальний.

Водночас, індивідуалізація процесу вирішення педагогічних ситуацій передбачає конкретизацію цих компонентів за такими ознаками:

- знання про структуру особистості, практичні навички діагностики й визначення властивостей структури особистості кожного окремого учня;
- педагогічні здібності та вміння щодо організації навчально-виховного процесу, спрямованого на розвиток особистісно-ціннісних якостей учнів та їхньої навчально-пізнавальної діяльності;
- уміння здійснювати педагогічне керівництво пізнавальною діяльністю учнів на рівні „суб’єкт-суб’єктних” відносин.

Практично-діяльнісний аспект розв’язання професійних ситуацій фахівцями з фізичного виховання характеризується наявністю усвідомленої концептуальної позиції у створенні особистого погляду на педагогічну діяльність, здатністю виявляти протиріччя в змісті ситуації та вирішувати їх; спроможністю визначати цілі, вивчати завдання розвитку конкретної особистості, розробляти програми такого розвитку; здатністю вчасно діагностувати та прогнозувати розвиток особистості школяра в соціумі, добирати відповідні методи й засоби педагогічних дій; потребою й здатністю до систематичної самоосвіти й самовдосконалення.

Діяльнісний аспект професійного розв’язання педагогічних ситуацій у своїй сутності передбачає широке застосування новітніх інформаційно-інноваційних та педагогічних технологій, які ґрунтуються на комплексному діагностично-дослідницькому осмисленні навчально-виховного процесу та його перспективному прогнозуванні.

Серед найбільш важливих складових цього компоненту можна акцентувати увагу на таких взаємодоповнюючих аспектах професійно-педагогічної діяльності вчителя фізичної культури:

- володіння технологією і способами розв’язання професійних ситуацій;
- здатність до застосування прийомів дослідницької та творчої діяльності, самовдосконалення й самоосвіти.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях [27. 42. 47, 84] виділяються наступні стилі розв'язання ситуацій, які переважно використовує в своїй педагогічній діяльності для досягнення навчально-виховних цілей учитель, і, зокрема, вчитель фізичної культури:

1. Суперництво – характерною особливістю цього стилю є вольовий тиск на учня, наполягання на своєму, досягнення поставленої мети завдяки прояву вольових якостей.
2. Співпраця – передбачає такі умови розв'язання ситуації, коли учень та вчитель завдяки рівноправній взаємодії намагаються досягти спільної мети.
3. Компроміс – для цього стилю характерна тенденція знаходження такого шляху розв'язання ситуації, який значною мірою влаштовує всіх його учасників і передбачає, що кожен із них заради цього погоджується на певні поступки.
4. Уникнення – цей стиль насамперед зумовлюється тим, що вчитель намагається ухилитись від розв'язання виниклої професійної ситуації, робить вигляд, ніби її немає.
5. Пристосування – передбачає, що вчитель намагається довести, що він підтримує позицію учня та формально погоджується з його думкою, хоча насправді дотримується інших поглядів, а в багатьох випадках, пристосувавшись, непомітно починає впливати на хід ситуації з наступним її розв'язанням.

Водночас, ґрунтовний аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє нам констатувати, що існує два способи впливу на учня – прямий (безпосередній) і непрямий (опосередкований).

Перший спосіб – традиційний, заснований на вольовому тиску на психіку і поведінку учня. На перший погляд він є природнім і ефективним. Наприклад, шляхом категоричних вимог, наказів, ультиматумів та покарань учитель намагається досягнути свого.

Більш ефективний – другий спосіб. Сутність його полягає в тому, що через інтереси, потреби, мотиви поведінки від учня

можна досягти більшого. Якраз через стимули, через заохочення можна поставити учня в такі умови, коли він сам усвідомлено буде діяти в інтересах колективу й загальної справи. В умінні застосовувати цей спосіб впливу на учня в значній мірі проявляється професійно-психологічна підготовка фахівця з фізичного виховання до майбутньої педагогічної діяльності та рівень його педагогічної майстерності.

Ефективне розв'язання педагогічних ситуацій у процесі підготовки вчителя фізичної культури є не що інше, як свідоме відтворення та імітація процесів знаходження, аналізу й прийняття найбільш оптимального рішення, які реально здійснює вчитель фізичної культури в умовах конкретної професійної діяльності.

Важливо також звернути увагу на те, що розв'язання педагогічних ситуацій розгортається за тими ж самими загальними етапами, що характеризують процеси розв'язання будь-яких інших проблем.

Значна кількість ситуацій, особливо типових, можуть бути розв'язані на основі алгоритму, в якому виділяють декілька етапів роботи:

- проектування,
- реалізація,
- аналіз результатів.

Якщо врахувати, що педагогічних ситуацій існує безмежна кількість та водночас можуть виникати та створюватись нові, які вимагають швидкого усвідомлення, аналізу та прийняття рішень, то розв'язання їх за допомогою стандартного змістовного алгоритму педагогічних дій дуже складне, а під час і зовсім неможливе.

Зазначимо, що метод педагогічних ситуацій органічно пов'язаний із діяльним підходом до навчально-виховного процесу у підготовці фахівців з фізичного виховання до майбутньої професійної діяльності. Водночас, набуття досвіду аналізу та досвіду прийняття рішень під час вирішення педагогічних ситуацій дозволяє майбутнім учителям фізичної культури виробити ефективну модель педагогічних дій у типових завданнях.

Важливою умовою успішного оволодіння способами розв'язання педагогічних ситуацій є детальне фіксування та детальний аналіз студентами конкретних дій учнів та вчителя, які закладені в зміст самої ситуації.

Тільки на основі цього можна визначити сутність педагогічних відносин та проектувати найбільш можливі та ефективні шляхи розв'язання ситуацій.

Необхідною вимогою в процесі систематичного розв'язання майбутніми фахівцями з фізичного виховання конкретних педагогічних ситуацій є усвідомлення того, що, починаючи аналіз навіть найпростішого педагогічного факту, необхідно провести значну дослідницьку роботу, скласти всебічну програму вивчення суб'єктів навчально-виховної діяльності, умов, обставин та інше.

Водночас слід підкреслити, що одним із найважливіших чинників вибору та прийняття оптимальних рішень при розв'язанні професійних ситуацій у роботі вчителя фізичної культури є особистий практичний досвід аналізу таких ситуацій.

Цілком зрозуміло й те, що в процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищому навчальному закладі традиційними методами вони не набувають достатнього досвіду аналізу педагогічних явищ.

Таким чином, розв'язання конкретних професійних ситуацій майбутнім учителем фізичної культури значною мірою передбачає актуалізацію набутих ним за час навчання у вищому навчальному педагогічному закладі теоретичних знань, практичних умінь і навичок та відтворення найкращих зразків роботи своїх колишніх учителів або ж користування особистою „життєвою” уявою та досвідом.

2.2. Практичний досвід вирішення педагогічних ситуацій фахівцями

Професійно-педагогічна діяльність учителя фізичної культури в кожному конкретному випадку навчально-виховного процесу реалізується педагогом у залежності від рівня сформованості його індивідуальних особливостей мислення,

світосприйняття та світорозуміння, психолого-педагогічної підготовленості, набутого педагогічного досвіду, особистої поведінки та інше.

Таким чином, у самому способі здійснення професійно-педагогічної діяльності об'єктивно закладена можливість розходження (варіативності) методів, способів, прийомів принципів навчання, виховання та організації учнівської молоді, які для цього використовує фахівець як в урочний, так і в позаурочний час. Це в повній мірі стосується й самого процесу розв'язання педагогічних ситуацій учителем фізичної культури, які є невід'ємним елементом навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі.

Здійснення оптимального вибору методів, прийомів, засобів виховного впливу під час розв'язання конкретної педагогічної ситуації в значній мірі обумовлюється психолого-педагогічними якостями вчителя фізичної культури, його індивідуальним стилем педагогічного спілкування, рівнем сформованості професійної компетентності, особистим практичним досвідом аналізу та вирішення багаточисельних педагогічних ситуацій у процесі професійної діяльності.

Як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури та досвід практичної діяльності фахівців з фізичного виховання [82, 85, 86, 93], вирішення педагогічних ситуацій у значній мірі залежить від рівня професійно-педагогічної майстерності педагога, швидкості та пластичності його мислення. Вчителі, віднесені до так званих „малоуспішних”, у переважній більшості випадків вирішення педагогічних ситуацій використовують агресивно-репресивні міри впливу на школярів, у той час як „успішні” вчителі найчастіше використовують технологію взаємодії з учнями, яка базується на принципах гуманізму, толерантності, взаємоповаги та справедливості.

Безумовно, різноманітність та ефективність способів вирішення виниклої професійної ситуації залежить і від безпосередньої складності самої педагогічної ситуації, яку вона представляє для вчителя фізичної культури в процесі його педагогічної діяльності.

В усякому разі, численні результати наукових досліджень, безумовно, свідчать, що фахівцями з фізичного виховання для

вирішення повсякчас виникаючих педагогічних ситуацій у практичній діяльності найчастіше використовуються наступні способи їх розв'язання:

- удавати, що не помітили порушення, зробити вигляд, ніби його нема;
- тактовне, доброзичливе звертання до учасників виниклої ситуації з проханням виправитись, не ускладнювати події;
- доручити вирішити ситуацію самим учням, звернувшись до них у відповідній формі;
- стати активним співучасником того, що сталось, прийняти сторону учнів, спробувати разом вирішити ситуацію;
- відкласти термінове вирішення проблемної ситуації й перенести її розв'язання, наприклад, на час після закінчення уроків;
- спробувати вирішити ситуацію із застосуванням необразливого гумору, жарту;
- категорично наполягати на своєму з рішучими вимогами, використовуючи слова „чекаю”, „забороняю”, „наполягаю” і т.д.;
- наполягати виконати вимогу вчителя, спрямовану на вирішення ситуації із зазначенням відведеного для цього конкретного проміжку часу;
- покарати винних додатковим фізичним навантаженням у вигляді бігу, стрибків, присідань тощо;
- заборонити брати участь у грі, скоротити час, відведений на гру або іншу цікаву школярам діяльність;
- вирішення ситуації через відповідальність („виховання колективом”) перед колективом (класом, командою, групою);
- парадоксальне нестандартне вирішення виниклої ситуації.

Враховуючи особливості професії вчителя фізичної культури, не виключено застосування ними інших додаткових неординарних способів, прийомів та засобів вирішення специфічних професійних ситуацій.

У сучасній психолого-педагогічній літературі наводяться переважно поодинокі приклади професійних ситуацій учителя фізичної культури, які виникають під час навчально-виховного процесу. При цьому, як правило, подається і можливий спосіб вирішення даної педагогічної ситуації вчителем.

За словами фахівців, які знаходять оптимальне, на їхню думку, вирішення проблемної ситуації запропонований ними спосіб, звичайно, вирішує виниклу проблему, але, безумовно, цей спосіб не може бути єдино правильним і універсальним для всіх без винятку педагогів. І особливо це стосується вчителів фізичної культури.

Очевидно, аналогічну професійну ситуацію інший учитель зміг би вирішити способом, притаманним його професійній майстерності, і теж мав би позитивний результат. Раціональність та ефективність педагогічних дій фахівця в кожному окремому конкретному випадку обумовлюється декількома факторами, зокрема, чим більше часу спілкується вчитель з учнем, чим більше спостерігає за ним, чим більше педагог знає індивідуальні особливості свого вихованця, тим більш виваженим, справедливим, неупередженим буде прийняття оптимального рішення в процесі подолання виниклої проблеми у кожній окремо взятій педагогічній ситуації.

Для вивчення індивідуальних особливостей прийняття оптимальних рішень та конкретних практичних дій учителями фізичної культури була використана наступна педагогічна ситуація, яка виникла на уроці фізичної культури в одній із загальноосвітніх шкіл. У дослідженнях прийняло участь 85 учителів фізичної культури, які намагались вирішити цю ситуацію теоретично за запропонованою схемою.

Організований початок уроку фізичної культури є важливою передумовою, яка впливає на його ефективність.

«На перерві вчитель фізкультури заповнює журнал біля вікна спортивного залу і на прохання учнів 6 класу дозволяє їм зайти до залу за кілька хвилин до початку уроку.

Два хлопчики, які відвідують секцію з боротьби, одразу ж почали енергійний поєдинок. Пролунав дзвоник на урок, діти вишикувались у шеренгу, але ті двоє продовжують боротися. Вчитель голосно назвав прізвище одного, потім іншого з

„борців”, та це на них не вплинуло. Повторне звертання не досягло мети. Час іде, учні зосереджено чекають дій учителя...».

Що Ви зробите на місці вчителя ?:

- а) шляхом фізичного втручання розведете „борців” і поставите в шеренгу;
- б) почнете проводити урок згідно навчального плану, попередивши „борців” про те, що вважаєте їх відсутніми на уроці;
- в) підвищеним тоном будете продовжувати називати прізвища цих учнів, нагадуючи про порушення ними порядку на уроці;
- г) дасте можливість „борцям” протягом 1-2 хвилин продовжити боротьбу, по закінченні зазначеного часу подасте свисток про завершення поєдинку, назвете переможця і продовжите урок;
- д) шляхом фізичного втручання розведете „борців” і покараєте додатковим фізичним навантаженням у вигляді бігу, стрибкових вправ, підтягувань, присідань тощо;
- е) застосуєте інші особисті, нестандартні способи розв’язання запропонованої ситуації (конкретно вказати, які саме).

За умовами дослідження вчителю необхідно було вказати лише один варіант вирішення, який у найбільшій мірі відповідає особистому міркуванню кожного з опитуваних. Ознайомлення з результатами дослідження показує, що вибір тактики поведінки вчителів у запропонованій ситуації показаний у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Розподіл варіантів вирішення ситуації студентами факультету фізичного виховання (у %)

Контингент досліджуваних	Кількість респондентів	„а”	„б”	„в”	„г”	„д”	„е”
Вчителі фізичної культури	85	16	2,5	12	48	14	7,5

Як бачимо, половина опитуваних (48%) учителів фізичної культури зупинила свій вибір на варіанті „Г” – *дасте можливість „борцям” протягом 1-2 хвилин продовжити боротьбу, по закінченні зазначеного часу подасте свисток про завершення поєдинку, назвете переможця і продовжите урок.* Цей спосіб вирішення даної ситуації можна цілком справедливо віднести до компромісної тактики поведінки вчителів фізичної культури.

Значна частина вчителів вирішувала б цю ситуацію за допомогою застосування короткочасного фізичного навантаження у вигляді бігу, стрибкових вправ, підтягувань, присідань (14%) та фізичного втручання в хід поєдинку та розведення „борців” з постановкою їх у стрій (16%). Такий спосіб дій учителя належить до стилю суперництва.

Особливої уваги та аргументації заслуговує кількісний та якісний аналіз відповідей учителів назвати додаткові, особисті, індивідуальні способи, спрямовані на ефективне вирішення педагогічної ситуації, які не згадуються за умовами дослідження.

Як бачимо, лише окремі вчителі фізичної культури (7,5%) можуть, дійсно, запропонувати свої особисті, іноді навіть нестандартні, способи вирішення наведеної професійної ситуації. Запропоновані ними, не вказані в завданні, способи вирішення педагогічної ситуації по суті зводяться до того, що, з одного боку, пропонується провести 3-4 вправи на увагу, з іншого – привернути увагу учнів, повідомляючи їм цікаву інформацію.

Значна перевага застосування вчителями фізичної культури компромісного способу вирішення наведеної ситуації над способом суперництва, в першу чергу, відображає тенденцію зміни орієнтації сучасної школи на демократизацію стосунків у шкільному середовищі, на широку гуманізацію навчально-виховного процесу, спрямованого на формування повноцінно розвинутої особистості школяра, використання диференційованого, особистісно-орієнтованого підходу в освітньо-виховному процесі, як одного з найперспективніших сучасних методів організації, навчання та виховання учнівської молоді.

Враховуючи специфічні особливості професійної діяльності вчителя фізичної культури, не виключено застосування так званого парадоксального способу вирішення специфічних педагогічних ситуацій. Для підтвердження наведеної думки розглянемо застосування досвідченим фахівцем вищезгаданого способу на прикладі конкретної педагогічної ситуації та відзначимо, дійсно, парадоксальне її вирішення.

«Учень 9 класу сільської школи захоплюється особистим фізичним самовдосконаленням. У домашніх умовах особисто виготовив перекладину, придбав гири, еспандер. Учитель фізичної культури схвалює захоплення учня. Одного разу вчитель проходив через шкільну роздягальню для учнів. Його увагу привернула куртка, кишені якої непомірно обвисали. З цікавістю доторкнувся до підозри і побачив, що в кожній кишені знаходиться по гантелі. За всіма ознаками ці гантелі були схожі з тими, які зберігаються в кімнаті зі спортивним обладнанням та інвентарем. Уважно оглянувши куртку, вчитель впевнився, що вона належить згаданому учню...».

Як діяти вчителю фізичної культури?

Зрозуміло, що вчитель міг діяти такими способами розв'язання ситуації:

- а) одразу ж зняти куртку й піти в клас для з'ясування вчинку учня;
- б) дочекатись закінчення уроків і запросити учня для бесіди;
- в) повідомити класного керівника про вчинок, скоєний учнем;
- г) повідомити про цей випадок адміністрацію школи, батьків учня та інше.
- д) застосуєте інші способи (конкретно вказати, які саме).

Але вчитель обрав спосіб дій, який ми називаємо парадоксальним.

«...Він узяв ключі, відкрив кімнату зі спортивним обладнанням та інвентарем, знайшов такі ж самі дві гантелі, повернувся в роздягальню й поклав це по одній гантелі в кишені куртки, яку щойно оглянув.

Учитель нікому нічого не сказав. Він чекав на реакцію школяра. Через два дні учень вибрав момент, коли вчитель був

сам у своєму кабінеті та попросив дозволу зайти. Вчитель доброзичливо дозволив. Опустивши голову, учень зізнався, що прийшов вибачитись за скоєне. У короткому діалозі вчитель не став докоряти хлопцеві, оцінивши поступок як недоречно провину учня. Школяр слізно попросив нікому про цей випадок не говорити й не згадувати. Учитель пообіцяв не розповідати про цей випадок і дотримався слова.

У подальшому поведінка учня та його взаємовідносини із вчителем фізкультури були бездоганними. І лише через декілька років після закінчення школи вони зустрілись і згадали прикрий випадок та логічність дій учителя фізичної культури».

Як бачимо, вчитель фізичної культури в даному випадку вирішив не застосовувати традиційні способи впливу на школяра для вирішення виниклої ситуації.

Він, всупереч усім законам логіки, спрямував хід подій таким чином, що учень сам, без безпосереднього втручання вчителя (без спілкування учня та вчителя), зрозумів негативні наслідки свого вчинку.

Розраховуючи на самосвідомість школяра та на його моральний вигляд, учитель, таким чином, спромігся вирішити дану проблемну ситуацію, не використовуючи традиційні засоби впливу. Саме ось така нестандартність, нешаблонність та не стереотипність дій учителя фізичної культури і полягає в основі парадоксального способу вирішення ним звичайних професійних ситуацій.

Не виключено, що дану ситуацію можна було б вирішити й іншим загальновідомим способом і досягти такого ж результату, як і завдяки парадоксальному способу вирішення ситуацій. Але не слід відкидати ймовірність того, що інший спосіб вирішення, окрім отриманого позитивного результату, може привести до негативних наслідків: до певної напруги та дискомфорту у взаємовідносинах учня як із вчителем, так і зі своїми однокласниками.

Таке ствердження не претендує на догматичне сприйняття парадоксального способу вирішення професійних ситуацій як найефективнішого.

Найефективнішим способом у вирішенні кожної окремої ситуації є такий спосіб, застосування якого дозволить отримати

максимально позитивний результат вирішення проблемної ситуації та ніяким чином не вплине на стосунки педагога зі своїми вихованцями.

Це означає, що в кожному окремому випадку вчитель сам має якнайшвидше визначити такий спосіб вирішення виниклої професійної ситуації, який дозволить швидко та ефективно розв'язати виникле протиріччя та якомога швидше повернутись до навчально-виховного процесу, призупиненого цією ситуацією.

Таким чином, ефективність вирішення педагогічних ситуацій учителем фізичної культури в значній мірі обумовлюється рівнем його професійної компетентності, педагогічної майстерності та професійного мислення, яке у свою чергу розвивається та удосконалюється в процесі вирішення багаточисельних професійних ситуацій як під час навчання у вищому навчальному закладі, так і в процесі педагогічної діяльності.

З іншого боку, слід наголосити на тому, що прагнення встановити суттєву залежність між способами вирішення ситуацій та педагогічним досвідом учителів фізичної культури призводить до наступного висновку – на прикладі досліджуваних професійних ситуацій такої залежності встановити не вдалося.

Слід зауважити, що оптимальне вирішення виниклої проблемної ситуації включає в себе досить складну структуру розумових операцій і педагогічних дій фахівця з фізичного виховання та вимагає від нього прояву відповідної психолого-педагогічної підготовки.

Зрозуміло, що в педагогічній діяльності професійні ситуації абсолютно точно не повторюються. Тому неможливо пропонувати абсолютно точну (шаблонну) тактику поведінки, однакову для всіх учителів. Перевага гуманістичного способу вирішення ситуацій сучасними вчителями фізичної культури свідчить як про їхню загальну демократичну орієнтацію в освітньо-виховному просторі, так і, зокрема, про поширення гуманістичних підходів до процесу фізичного виховання учнівської молоді.

2.3. Особливості розв'язання педагогічних ситуацій майбутніми вчителями фізичної культури

Досвід професійно-педагогічної діяльності фахівців фізичного виховання дає підставу вважати, що одним із найважливіших показників готовності майбутнього вчителя фізичної культури є його здатність оптимально розв'язувати педагогічні ситуації, які постійно виникають у навчально-виховному процесі.

Цілком зрозуміло, що на успішність вирішення ситуацій суттєво впливає практичний досвід у цьому напрямку. Проте, особливості розв'язання педагогічних ситуацій студентами значною мірою зумовлені відсутністю такого досвіду.

У цьому випадку відбувається особистісне включення студентів у процес розв'язання педагогічних ситуацій переважно шляхом активізації набутих теоретичних знань та їхнього творчого мислення.

Для детального ознайомлення з особливостями педагогічного мислення студентів факультету фізичного виховання розглянемо результати розв'язання ними конкретної професійної ситуації.

Здійснення кількісного та якісного аналізу відбувалось на основі запропонованої нами простої педагогічної ситуації, зміст якої наводиться нижче.

До проведення цього дослідження нами було залучено 206 студентів 1-4 курсів факультету фізичного виховання Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

Організований початок уроку фізичної культури є важливою передумовою його ефективності.

«Учитель вперше йде на урок фізкультури до 8 класу. З попередньої бесіди йому відомо, що клас із спортивного погляду підготовлений, але щодо дисципліни „важкий”.

Коли вчитель зайшов до залу, учні вишикувались без поспіху і майже всі про щось розмовляють. Черговий доповідає про готовність до занять. Привітавшись, відпустивши чергового, вчитель подає команди „Рівнясь!”, „Струнко!”, розраховуючи таким чином заспокоїти клас.

У цей час із середини строю наперед виштовхують учня. Той мало не падає, і клас реагує дружним сміхом. Учитель ставить учня перед строєм, на що учень відповідає: „А при чому тут я?!”...».

Що Ви зробите на місці вчителя?:

- а) почнете шукати винуватців;
- б) дозволите учневі повернутись на місце і не будете загострювати на цьому уваги;
- в) висловіте морально-етичні зауваження про норми поведінки перед класом і при цьому нагадаєте про техніку безпеки в спортивному залі;
- г) покараєте обох „сусідів” учня у строю фізичним навантаженням (бігом, стрибками, присіданням тощо) і продовжите хід уроку;
- д) скажете класові, що час, згаяний на цей випадок, врахуєте, скоротивши заплановану гру;
- е) застосуєте інші способи вирішення ситуації (конкретно вказати, які саме).

За умовами дослідження майбутньому вчителю фізичної культури необхідно було вказати лише один варіант вирішення ситуації, який у найбільшій мірі відповідає особистому міркуванню кожного з опитуваних.

Кількісні характеристики досліджуваних чинників показано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Розподіл варіантів вирішення ситуації студентами факультету фізичного виховання (у %)

Контингент досліджуваних	Кількість респондентів	„а”	„б”	„в”	„г”	„д”	„е”
I курс	48	5,2	24,0	39,1	8,8	20,8	2,1
II курс	47	7,9	22,8	34,3	12,1	20,6	2,3
III курс	66	2,8	25,6	37,9	20,7	11,1	1,9
IV курс	45	1,9	27,4	35,2	14,5	17,7	3,3

Ознайомлення з результатами дослідження дає підставу стверджувати, що переважна більшість учасників зупинили свій вибір на варіанті компромісного вирішення ситуації (варіанти „б” та „в”).

Отримані нами показники дають можливість констатувати, що студенти обрали переважно компромісний варіант вирішення ситуації відповідно: I курс – 63,1%, II курс – 57,1%, III курс – 63,5%, IV курс – 62,6% досліджуваних.

Показово, що серед студентів усіх курсів найбільша кількість учасників віддали перевагу варіанту „в” – *„висловіте морально-етичні зауваження про норми поведінки перед класом і при цьому нагадаєте про дотримання техніки безпеки в спортивному залі”*.

Звертає на себе увагу той факт, що значна частка студентів-третьокурсників (20,7%) вказали на варіант „г” – *„покараєте обох „сусідів” учня у строю фізичним навантаженням (бігом, стрибками, присіданням тощо) і продовжите хід уроку”*.

Слід мати на увазі, що студенти III курсу відповідали на запитання в умовах проходження педагогічної практики. Вони відвідували, спостерігали та аналізували уроки фізкультури в школах, хоча найбільше враження в них залишається від стану дисципліни школярів на уроках та на перервах.

Зрозуміло, що серед досліджуваного контингенту лише окремі студенти були свідками виникнення подібної професійної ситуації в реальній педагогічній діяльності вчителя фізичної культури.

У процесі професійної підготовки вчителя фізкультури у вищому навчальному педагогічному закладі в багатьох випадках спостерігаються спроби студентів пояснити значну кількість педагогічних процесів, явищ на побутовому рівні свідомості. (Чого варте, наприклад, бачення студентом найважливіших завдань учителя фізичної культури. Воно насамперед зводиться до оцінки важливості вміння вчителя пояснити й показати фізичну вправу, всі ж інші важливі педагогічні якості педагога та здібності відсуваються на задній план).

У випадку необхідності вирішувати нестандартні ситуації, студенти актуалізують особисту життєву уяву про шляхи й способи її розв’язання.

Таким чином, регулятором поведінки майбутнього вчителя фізичної культури в процесі розв'язання ним професійних ситуацій стають стереотипи, обумовлені індивідуальною побудовою його свідомості.

Разом з тим відомо, що оптимальне вирішення ситуації неможливе без її детального аналізу. Здатність всебічно аналізувати виниклу професійну ситуацію передбачає, перш за все, вміння усвідомлювати та сприймати точку зору школяра, імітувати його роздуми, бачити причини і мотиви поведінки учня й т.д. Без перебільшення є всі підстави констатувати, що здатність студентів всебічно аналізувати педагогічний процес та педагогічні явища ще недостатньо розвинута.

Цілком зрозуміло й те, що в процесі фахової підготовки у педагогічному закладі освіти традиційними методами майбутні вчителі фізичної культури не набувають достатнього досвіду аналізу педагогічних явищ.

Тому, вирішуючи педагогічну ситуацію, студенти актуалізують набуті теоретичні знання, окремі студенти копіюють зразки роботи своїх колишніх учителів, переважна ж більшість з них користуються насамперед особистою „життєвою” уявою.

З метою вивчення стану уміння детально аналізувати педагогічні ситуації та застосування відповідних способів їх вирішення нами було залучено для з'ясування цього питання 104 студенти III курсу факультету фізичного виховання. Перед ними ставилось завдання назвати максимальну кількість способів вирішення наступної ситуації.

«Перед початком уроку фізкультури учні 7-го класу зібрались у роздягальні. Жваво обмінюючись думками після контрольної роботи з математики, діти переодягаються. Пролунав дзвоник на урок, і хлопці майже одночасно покинули роздягальню. Услід їм учень Н. у розпачі вигукнув: „Хто взяв мої кросівки?»

Відчувши, що хлопці в цей час повертати кросівки не збираються, учень повідомив учителя про скоєне однокласниками...».

Як би діяли Ви на місці вчителя?

Аналіз результатів проведеного дослідження свідчить, що в середньому на студента припадає 3 відповіді, що передбачає різні способи вирішення зазначеної ситуації.

Найбільшою популярністю в студентів користується спосіб вирішення ситуації, що передбачає доброзичливе звертання до учнів з проханням повернути кросівки (31 відповідь). Значна кількість відповідей майбутніх учителів зводилась до категоричної вимоги повернути кросівки, інакше урок фізичної культури проводитись не буде. При цьому діти будуть або стояти в строю, або стояти біля стіни (25 відповідей).

Вагому частку відповідей становить застосування способу, що передбачає спеціальне фізичне навантаження у вигляді бігу, стрибкових вправ, присідань і т.п. (16 відповідей).

Звертає на себе увагу і такий спосіб, як примусити хлопців зняти спортивне взуття й проводити урок босоніж доти, доки не знайдуться кросівки (13 відповідей).

Всього майбутніми вчителями фізичної культури було названо 12 відповідей на запропоновану педагогічну ситуацію.

Згрупувавши відповіді за характером та змістом запропонованих дій, стає можливим розподілити їх у залежності від науково-обґрунтованих стилів розв'язання педагогічних ситуацій (суперництво, співпраця, компроміс, уникнення, пристосування).

Як свідчать результати дослідження, 60% відповідей студентів спрямовані на вольовий тиск по відношенню до учнів класу, 30% відповідей відносяться до стилю компромісу (наприклад, знайдете запасне взуття (кеди, кросівки) та будете проводити урок за планом і т. п.), 10% відповідей мають ознаки співпраці.

На основі вивчення й узагальнення відповідей третьокурників на ряд ситуацій були виділені три групи студентів за здібністю аналізувати ситуації та приймати оптимальне рішення.

Першу групу складають студенти, які вирізняються глибиною аналізу педагогічних ситуацій, у значної частини їх переважають нестандартні способи вирішення. Кількість запропонованих варіантів вирішення для цієї групи знаходиться

в межах 3-5 назв. До цієї групи нами було віднесено приблизно 15% студентів.

До другої групи ми віднесли студентів, які називають іноді до 10 варіантів вирішення запропонованої ситуації, але це прості традиційні, часом примітивні способи вирішення. Аналіз ситуацій дуже поверховий та зустрічається лише в окремих студентів. Ця група найбільш чисельна. До неї відносяться до 50% студентів.

Третю групу (близько 35%) склали студенти, які в переважній більшості пропонують 1 варіант вирішення ситуації (іноді 2-3). Це, як правило, традиційні й найбільш часто згадувані способи вирішення. Аналіз ситуацій у таких студентів практично відсутній.

Таким чином, аналіз процесу вирішення запропонованої педагогічної ситуації студентами дозволяє нам встановити, що переважна більшість майбутніх учителів фізичної культури намагалася б вирішити її шляхом вольового тиску на учасників ситуації. До деякої міри це можна розглядати і як наслідок недостатнього розвитку в студентів уміння ґрунтовно аналізувати навчально-виховний процес взагалі і згадану ситуацію зокрема.

Отже, стан уміння ґрунтовно аналізувати навчально-виховний процес у педагогічній діяльності вчителя фізичної культури необхідно розглядати насамперед як гарантований шлях підвищення його професійної майстерності.

Тому від загальних оцінок важливості цього вміння необхідно, перш за все, перейти до навчання студентів „школі” аналізу. Адже об’єктів, що вимагають аналізу в діяльності вчителя фізичної культури, досить багато (аналіз навчально-виховного процесу, аналіз успішності, аналіз техніко-тактичної підготовки, аналіз уроку й т. д.).

РОЗДІЛ III

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Особлива важливість суспільної ролі педагогічної праці вчителя фізичної культури зумовлюється, перш за все, тим, що освіта – це єдиний соціальний інститут, через який проходить кожна людина, набуваючи якості особистості, фахівця та громадянина. Завдяки його діяльності, яка ґрунтується на професійній компетентності, реалізується державна політика у створенні високоінтелектуального, духовного потенціалу нації, розвитку вітчизняної науки, техніки й культури на рівні світових досягнень, у збереженні й примноженні неповторної культурної спадщини нації та формуванні всебічно розвиненої особистості людини майбутнього.

На сучасному етапі розвитку суспільства школа потребує вчителя фізичної культури професійно компетентного, який на високому рівні володіє новітніми методиками навчання, здатного розв'язувати професійні ситуації, які постійно виникають у його педагогічній діяльності, та запроваджувати новітні форми використання засобів фізичної культури при роботі з різними учнівськими колективами. Необхідним компонентом освіти сучасного вчителя фізичної культури постає його здатність на основі існуючих науково-методичних рекомендацій та власних розробок і ідей формулювати в умовах диференційованого навчання цікаві для учнів різнорівневі завдання пошукового, дослідницького й творчого характеру [73].

3.1. Готовність майбутніх учителів фізичної культури до розв'язання педагогічних ситуацій

Система вищої педагогічної освіти покликана готувати висококваліфіковані педагогічні кадри, здатні вирішувати поставлені перед ними навчально-виховні завдання. Уже в стінах вищого навчального педагогічного закладу освіти

майбутній фахівець педагогічної справи має набути високий рівень теоретичної підготовки, досвідно-практичних навичок та соціально-педагогічної активності. Повною мірою всі ці вимоги стосуються й учителя фізичної культури та його професійної діяльності.

Відомо, що найважливішою умовою забезпечення повноцінного фізичного виховання та розвитку загальнолюдських і морально-вольових якостей учнівської молоді виступає вчитель фізичної культури. І саме тому рівень працездатності, стан здоров'я, суспільне становлення і навіть професійне майбуття школярів значною мірою залежать від ефективності їх фізичного виховання [4, 19, 45, 51, 56, 90].

Саме тому в умовах ринкових відносин значно актуалізується проблема підготовки конкурентноздатних високопрофесійних фахівців з фізичного виховання. Це значно підвищує вимоги до освітньо-виховного процесу вищої педагогічної школи та до рівня професійно-педагогічної підготовки її випускників [91]. І в складі цієї підготовки, безперечно, одне з важливих місць посідає формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до розв'язання професійних ситуацій.

Досліджуючи питання готовності майбутніх учителів фізичної культури до розв'язання професійних ситуацій як один з компонентів їхньої готовності до фахової діяльності на основі аналізу сучасної психолого-педагогічної літератури [7, 13, 14, 74, 77], маємо зазначити, що вона розглядається як цілісна система формування загально педагогічних, методичних, практичних та спеціальних знань, умінь і навичок. Навчально-виховний процес фахової підготовки студентів факультетів фізичного виховання спирається на психолого-педагогічні закономірності формування функціональних систем психічної та фізичної діяльності людини, результатом якої є доцільна її поведінка, що спрямована на задоволення потреб у навчально-пізнавальній та руховій діяльності.

Саме тому перед сучасним учителем фізичної культури постає необхідність розвинути особистий стиль та відповідний підхід до методики викладання уроків фізичної культури у школах та класах різного типу й профілю, бути готовим до

творчої роботи одночасно в різнопрофільних групах, до розроблення нових методик навчання, створення й використання нетрадиційного навчально-спортивного обладнання [53, 76] та ефективного розв'язання професійних ситуацій.

Водночас, одним із пріоритетних значень у професійно-педагогічному становленні майбутніх учителів фізичної культури, яким притаманні творчість у розв'язанні професійних ситуацій, належить розвитку їхніх особистих навчально-виховних здібностей. Саме вони стають визначальним фактором, який свідчить про виховні можливості педагога як суспільно активної особистості, та визначають його готовність до навчально-виховної діяльності, спрямованої на становлення та розвиток всебічно розвиненої особистості своїх вихованців.

У своїх наукових дослідженнях, розглядаючи проблему здібностей, В. Г. Костюк зазначає, що вони належать до основних властивостей, які характеризують людину як суспільну істоту, її всебічно розвинену особистість [49]. Здібності виступають як істотні психічні властивості людини, які проявляються в її цілеспрямованій діяльності та виступають передумовами її успіху. Саме за діяльністю та її результатами й розпізнається рівень розвитку здібностей педагога, його готовність до ефективного вирішення педагогічних ситуацій.

Водночас В. Г. Костюк вказує, що між здібностями та навчальними надбаннями майбутніх учителів існує складний взаємний зв'язок. Розглядаючи модель фахової підготовки вчителя фізичної культури до розв'язання професійних ситуацій, слід зазначити, що його особисті фахові здібності також тісно пов'язані й із його іншими рисами: знаннями, вміннями, потребами, інтересами, цінностями, моральними якостями. І саме цей зв'язок, на нашу думку, виступає одним із найбільш важливих факторів, які впливають на його готовність до виконання соціально-педагогічних функцій.

У сучасних наукових дослідженнях постійно наголошується на тому, що нинішній стан розвитку освіти в Україні обумовлює прискорення реалізації цільових соціокультурних та соціально-педагогічних проєктів, спонукає особливу увагу приділити галузевому програмуванню цінносно-орієнтованих моделей, педагогічно адаптованих у контексті

оптимального розвитку громадянських ініціатив дітей та дорослих в освітньо-виховній, культурно просвітній діяльності, спрямуванню на впровадження особистісно-орієнтованого підходу, на дитиноцентризм [24, 57, 79, 80].

Відомо, що в педагогічному вищому навчальному закладі освіти значною мірою відбувається становлення особистої фахової свідомості майбутнього вчителя фізичної культури та формується усвідомлене розуміння навчально-виховного впливу засобів фізичної культури на школярів.

Саме тому одним із найбільш ефективних чинників створення навчально-виховного впливу вчителя фізичної культури на учнівську молодь засобами фізичної культури виступає професійна компетентність, яка характеризує його готовність до майбутньої педагогічної діяльності та здатність раціонально розв'язувати педагогічні ситуації, які постійно виникають у його професійній діяльності як у межах навчально-виховного процесу, так і поза ним.

Враховуючи вищесказане, нами було проведене дослідження окремих особливостей готовності майбутніх учителів фізичної культури до виконання соціально-педагогічних функцій. Також ми намагались визначити переваги майбутніх учителів фізичної культури відносно випускників інших факультетів у створенні виховного впливу на школярів шляхом ефективного використання засобів фізичної культури при розв'язанні професійних ситуацій.

Студентам випускникам факультетів історичного, фізико-математичного та фізичного виховання нами була запропонована наступна педагогічна ситуація, ефективність розв'язання якої в деякій мірі засвідчувала їхню певну готовність до виконання навчально-виховних функцій.

«Після закінчення педагогічного університету молодий учитель кілька років працює в загальноосвітній школі. Його ініціативність та старанність не залишилися поза увагою адміністрації школи. Учителя призначили класним керівником 8-б класу. Традиційно в школі проводиться загальношкільний крос. Всі учні 8-б класу з'явилися на змагання, але пробігли вівсили, фінішували майже всі одночасно і посіли останнє місце серед восьмикласників. Наступного дня на засіданні педради директор

школи ознайомив присутніх із результатами змагань з кросу, вказавши класному керівникові 8-б класу на незадовільне ставлення учнів класу до змагань...».

Як Ви будете діяти на місці класного керівника?

Грунтовний аналіз результатів проведеного дослідження дозволяє нам побачити деякі особливості професійно-педагогічного мислення майбутніх педагогів, спрямованого на визначення шляхів та способів ефективного розв'язання запропонованої проблемної ситуації, які відображаються в специфічній спрямованості навчально-виховного процесу на відповідному факультеті.

У таблиці 3.1 показані кількісні показники та процентне співвідношення шляхів розв'язання запропонованої ситуації майбутніми педагогами. Усього дослідженням було охоплено 140 майбутніх учителів, зокрема, 55 випускників фізико-математичного факультету, 43 – історичного факультету, 42 – факультету фізичного виховання.

Аналізуючи відповіді майбутніх учителів фізичної культури, історії, фізики та математики стосовно розв'язання запропонованої педагогічної ситуації, ми отримали наступні результати.

Майбутні вчителі фізичної культури у 28,5% відповідей пропонують з'ясувати причини такого ставлення до кросу. Цей показник трохи нижчий у порівнянні зі студентами історичного факультету (34,9%), але набагато нижчий за показник відповідей випускників фізико-математичного факультету (51,9%).

Проведення роз'яснювальної роботи майбутні вчителі фізичної культури пропонують у 21,3% відповідей. Цей показник приблизно однаковий у випускників історичного факультету (23,3%) та факультету фізичного виховання, але значно вищий, ніж у випускників фізико-математичного факультету (15,9%).

У 16,7% відповідей випускники факультету фізичного виховання надають перевагу такому виховному засобу, як зацікавлення. Цей показник знаходиться майже на одному рівні в порівнянні із випускниками історичного факультету (18,5%), та трохи нижчий за показник відповідей випускників фізико-математичного факультету (20,0%).

Таблиця 3.1

Кількісні показники та процентне співвідношення шляхів розв'язання запропонованої ситуації

Варіанти відповідей	Фізико-математичний		Історичний		Фізичного виховання	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Не звергати увагу на вчинок учнів	-	-	10	23,3	1	2,4
Переребігти крос	1	1,7	-	-	2	4,8
З'ясувати причини такого ставлення	32	57,1	15	34,9	12	28,5
Зацікавлення (на майбутнє)	11	20,0	8	18,5	7	16,7
Провести роз'яснювальну роботу	9	15,9	10	23,3	9	21,3
Попросити вести фізкультуру в 8-б	-	-	-	-	4	9,6
Бесіда з учителем ФК	3	5,3	-	-	7	16,7
Всього відповідей	55		43		42	

Також у 16,7% відповідей студенти факультету фізичного виховання надають перевагу розмові з учителем фізкультури. Студенти фізико-математичного факультету у 5,3% відповідей пропонують провести розмову з учителем фізичної культури.

Водночас студенти історичного факультету не вважають за потрібне наважитись на розмову з вчителем фізичної культури.

На розмову з директором школи наважуються 9,6% майбутніх учителів фізкультури, щоб їх призначили вчителем фізкультури в 8-б класі.

Перебігти крос запропонували 4,8% майбутніх учителів фізичної культури. Майбутні вчителі історії цьому питанню важливості не надали. 1,7% студентів-випускників фізико-математичного факультету вважають за необхідне, щоб учні перебігли крос.

І, як не прикро, у 2,4% відповідей майбутніх учителів фізичної культури, у 23,3% відповідей студентів історичного факультету зазначається, що не треба на це звертати уваги. Жоден студент-випускник фізико-математичного факультету не відповів, що не треба звертати на це увагу.

І хоча прикро засвідчувати такий факт, але деякі майбутні вчителі фізичної культури пропонують не звертати уваги на таке ставлення учнів до виконання нормативу, оскільки саме вчитель фізкультури повинен, а то й зобов'язаний, бути якнайбільше зацікавленим у високих показниках фізичної підготовленості учнів підлеглого йому класу.

Розглядаючи варіанти відповідей, нами встановлено, що найбільш широкий діапазон способів розв'язання проблемної ситуації запропонували майбутні вчителі фізичної культури – 7 варіантів. На другому місці випускники фізико-математичного факультету – 5 варіантів. І найменшу кількість варіантів рішення проблеми запропонували майбутні вчителі історії – 4 варіанти.

Порівняльний аналіз відповідей майбутніх педагогів дає нам можливість стверджувати, що усі вони мають певний рівень потенціалу навчально-виховних можливостей. Відчуваючи впевненість у набутих теоретичних знаннях та практичних навичках, випускники обґрунтовано пропонують особисті шляхи вирішення запропонованої проблемної ситуації. Втім у відповідях майбутніх учителів просліджується своєрідна

спрямованість на вирішення проблеми, яка відображає специфіку викладання навчального матеріалу на окремо взятому факультеті. Якщо характер викладання історії в школі передбачає переважно діяльність розумового характеру – розповідь учителя та відповіді учнів, то викладання фізики та математики, а особливо фізичної культури будується не тільки на діяльності розумового характеру, а й значною мірою на діяльності рухового характеру – на безпосередній взаємодії вчителя з учнями та на постійному спілкуванні й співпраці в процесі навчально-виховного процесу в школі.

У світі сучасних освітніх технологій навчання постає необхідність індивідуального та диференційованого підходу до кожного учня, яка вимагає від учителя активної освітньо-виховної позиції. Взаємодіючи з вихованцями, вчителі відчувають особисту відповідальність за ефективність освітньо-виховного процесу, за їхнє майбутнє суспільне життя.

Якщо історія як предмет передбачає в учнів лише наявність певних теоретичних знань, то фізика, математика і насамперед фізична культура вимагають ще й значний перелік умінь і навичок, необхідних у майбутньому повсякденному житті.

Саме тому активна освітньо-виховна позиція педагога, яка в значній мірі обумовлена діяльністю соціального характеру, найбільш яскраво проявляється в процесі педагогічної діяльності вчителів фізичної культури.

Звідси, безперечно, й впливає особлива специфіка використання особистих виховних можливостей та засобів фізичної культури майбутніми вчителями фізичної культури в процесі педагогічної діяльності, спрямованих на розв'язання професійних ситуацій, які постійно виникають у його фаховій діяльності, та формування особистої позиції педагога й прояву ним високої соціально-педагогічної активності, спрямованої на вирішення освітньо-виховних завдань.

Такої ж думки дотримується й багато відомих науковців у сфері фізичного виховання [4, 21, 33, 64, 83, 88], оскільки саме фізична культура має найбільш сприятливі умови для створення позитивного виховного впливу на підростаюче покоління.

3.2. Формування в студентів умінь аналізувати професійні ситуації

Органічним складовим компонентом практичної професійної діяльності вчителя фізичної культури є постійне вирішення численних педагогічних ситуацій, які іноді виникають непередбачено й раптом. Досвід переконує, що навіть за умови якісної організації занять фізичною культурою в школі не виключені раптові ситуації – наприклад, під час фізичного суперництва, зміни положень тіла в просторі, ігрової діяльності тощо. У багатьох випадках це призводить до зриву навчально-виховного процесу та, як правило, негативно позначається на його якості.

З огляду на це, постає необхідність озброєння майбутнього фахівця з фізичного виховання вміннями ефективно розв'язувати педагогічні ситуації ще в умовах підготовки у вищому навчальному педагогічному закладі. Безумовно, студенту складно глибоко оволодіти всіма оптимальними способами вирішення можливих професійних ситуацій, але засвоїти „технологію” розв'язання простих, типових педагогічних ситуацій – це значний крок до зростання професійно-педагогічної майстерності вчителя фізичної культури.

Професійна підготовка вчителя фізичного виховання здійснюється в процесі вивчення психолого-педагогічних, медико-біологічних та спеціальних дисциплін. Кожна з цих навчальних дисциплін має свій предмет вивчення й об'єкт дослідження. Проте, професійна діяльність учителя фізичної культури вимагає використання сукупності інтегрованих знань та умінь з різних галузей наук на основі здійснення міжпредметних зв'язків.

У пошуках шляхів виходу з такого стану, на думку Б.М. Шияна [89], важливо об'єднати можливості всіх навчальних дисциплін, що вивчаються, відповідно до державного стандарту підготовки вчителя фізичного виховання. Такий підхід дозволить значно наблизити уявлення студентів про майбутню діяльність до реальної та сформувані на цій основі стійки професійні знання, вміння та навички.

Теоретичною основою формування умінь вчителя фізичного виховання розв'язувати професійні ситуації є положення про те, що тільки звертаючись до внутрішньої структури особистості, розкриваючи індивідуальні механізми діяльності, можна говорити про те, що сформоване професійне мислення буде продуктивним та стійким протягом усієї професійної діяльності.

Найважливішим фактором при цьому стають показники успішності процесу формування практичних умінь майбутніх фахівців з фізичного виховання розв'язувати професійні ситуації, а саме: наявність позитивної динаміки в оцінюванні рівня педагогічного мислення та підвищення рівня їхньої готовності до самоосвіти й самовиховання.

Система професійно-ціннісних відносин майбутнього фахівця з фізичного виховання змінюється протягом усіх років його підготовки. Необхідно відмітити, що при зародженні вона є похідною від ставлення студента до всього навчально-виховного процесу. Визначальний вплив на становлення системи взаємостосунків у навчально-виховному процесі, спрямованому на розвиток професійного мислення студентів, має особистість викладача. Однією з провідних педагогічних умов формування практичних умінь ефективно розв'язувати професійні ситуації є ступінь розуміння та сприйняття студентами педагогічного впливу ситуацій.

Значну кількість педагогічних ситуацій можна розв'язати на основі стандартного алгоритму. В основі такого підходу - алгоритм пошуку розв'язання конкретної професійної ситуації. Алгоритмічний підхід у технології віднаходження оптимального вирішення професійних ситуацій дозволяє значно прискорити оволодіння ними змістом і послідовністю аналізу багаточисельних ситуацій і водночас розвивати важливі ознаки професійного мислення.

Процес систематичного надбання досвіду аналізу та досвіду розв'язання професійних ситуацій учителя фізичної культури дозволяє сформувати модель педагогічних дій, спрямованих на знаходження ефективних рішень у типових педагогічних ситуаціях.

Багаточисельність професійних ситуацій учителя фізкультури передбачає при цьому й велику кількість варіантів їх вирішення.

Разом із цим доцільно висвітлити найбільш загальні підходи до розв'язання ситуацій і на цій основі розробити методику навчання способам вирішення педагогічних ситуацій у період підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних педагогічних закладах освіти.

Алгоритм вирішення педагогічних ситуацій передбачає застосування спеціально розробленої логічної моделі (рис. 3.1).

Спочатку студенти використовують логічну модель як зразок, що регламентує послідовну та змістовну сторони аналізу та способів вирішення педагогічних ситуацій.

Потім педагогічні дії, які передбачені в логічній моделі, переводяться в уяву та відтворюються на основі запам'ятовування.

Нарешті, після засвоєння процедури аналізу й вирішення ситуацій, послідовності відповідних операцій діяльність студентів у цьому напрямку набуває ознак практичних навичок.

Слід врахувати і те, що професійних ситуацій безмежна кількість і водночас можуть створюватись нові, тому наведена логічна модель розв'язання може бути недостатня для вирішення деяких специфічних ситуацій.

Використання зазначеного алгоритму вирішення педагогічних ситуацій в процесі фахової підготовки фахівців у сфері фізичного виховання дозволяє за порівняно короткий проміжок часу оволодіти загальною технологією вирішення багатьох типових професійних ситуацій учителя фізичної культури.

Управління процесом застосування алгоритму вирішення конкретних педагогічних ситуацій та оволодіння студентами шляхами та способами вирішення педагогічних ситуацій забезпечується домінуючою єдністю мети і завдань у справі оволодіння фаховими знаннями, практичними уміннями та навичками.

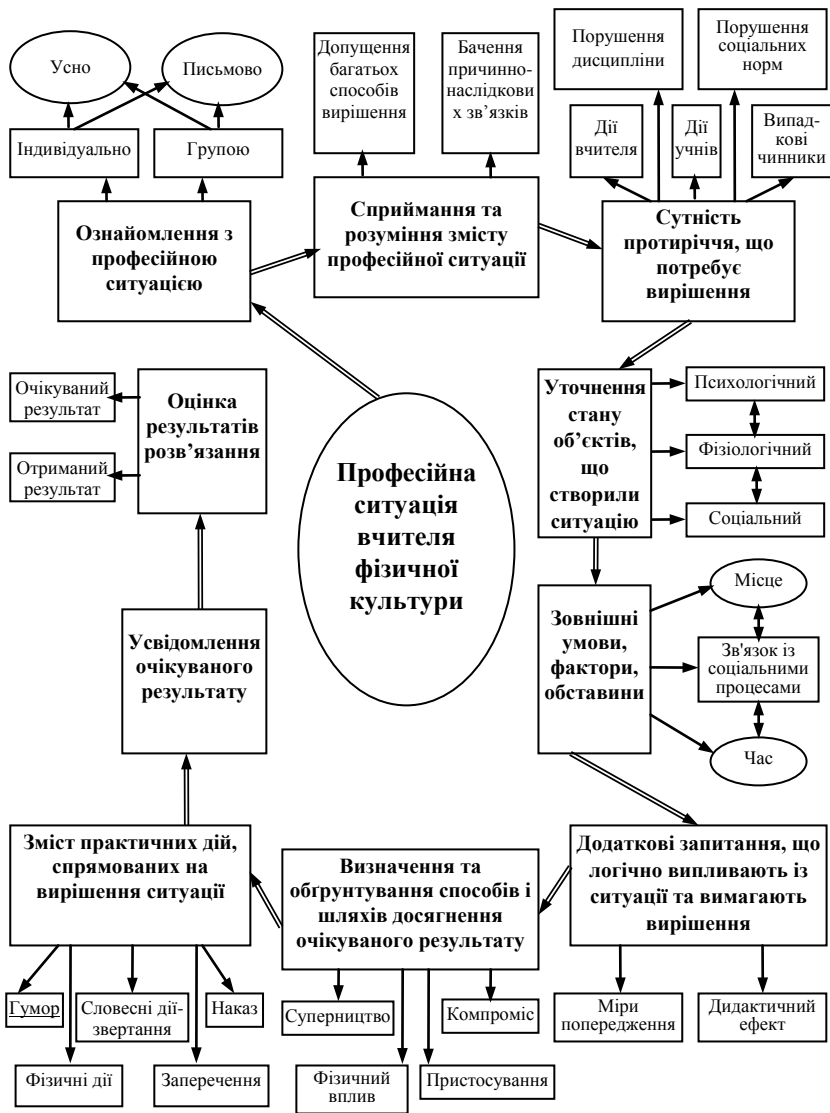

Рис. 3.1. Логічна модель розв'язання конкретних професійних ситуацій.

Зрозуміло, що реалізація алгоритму вирішення педагогічних ситуацій майбутніми вчителями фізичної культури в процесі їх розв'язання базується на основі таких принципів логічного мислення:

- принцип тотожності;
- принцип суперечності;
- принцип виключення;
- принцип достатньої підстави.

Принцип тотожності передбачає логічний, системний зв'язок між думками, який можливий лише за умови, коли студент, розмірковуючи над можливими варіантами розв'язання однотипних педагогічних ситуацій постійно враховує їхній зміст та властивості впливу. Принцип тотожності передбачає, що кожна думка при розв'язанні однотипних педагогічних ситуацій, про конкретну властивість кожної ситуації у конкретному міркуванні повинна зберігати один і той самий зміст.

Принцип суперечності передбачає, що правильне мислення не має суперечностей. Проте, в змісті кожної професійної ситуації закладене протиріччя. А це означає, що розв'язання будь-якої педагогічної ситуації зумовлюється боротьбою суперечностей, спрямованих на знаходження найбільш ефективного способу вирішення ситуації.

Принцип виключення зумовлюється тим, що думки стосовно віднаходження оптимального рішення педагогічної ситуації не повинні бути суперечливими. Цей принцип можна сформулювати наступним чином: дві суперечливі думки про розв'язання однієї й тієї ж ситуації в один і той же час, в одному і тому самому відношенні не можуть бути ні істинними, ні хибними; перша – істинна, а друга – хибна, третьої бути не може.

Принцип достатньої підстави полягає в тому, що в процесі знаходження ефективного розв'язання педагогічної ситуації думки мусять бути не лише чіткими, послідовними, не суперечливими, а й доказовими, обґрунтованими. Це обов'язкова умова професійного мислення педагога.

Водночас, з урахуванням досвіду розв'язання професійних ситуацій для кожної окремо взятої педагогічної ситуації складається допоміжна схема її аналізу. Для прикладу

наведемо допоміжну схему розв'язання наступної професійної ситуації: *«Одним із найважливіших елементів гри в баскетбол є кидок м'яча в кошик. Завдання уроку передбачає вивчення цієї вправи. Після пояснення основних елементів техніки кидка вчитель стає на відведену позначку та намагається продемонструвати вправу. Перша спроба була невдалою. Учитель просить подати м'яч і виконує другу спробу. Але кидок не вдався. Не досягла мети й третя спроба...»*

Як необхідно діяти вчителю фізичної культури?

Допоміжна схема розв'язання наведеної професійної ситуації складається з відповідних запитань та виглядає наступним чином:

1. З чийої вини сталась така ситуація?
2. У чому полягає сутність самої ситуації?
3. Які причини виникнення ситуації?
4. Як реагуватимуть на таку ситуацію учні різних класів?
5. Як вплине такий випадок на авторитет учителя?
6. Чи є ситуація, що виникла показником професійної майстерності вчителя фізичної культури?
7. Кому більше притаманна така ситуація – учителю-початківцю чи досвідченому вчителю?
8. Як попередити виникнення подібних ситуацій?
9. Чому вчить така ситуація?
10. Як би ви особисто вирішили таку ситуацію?

Систематичний аналіз і пошук способів вирішення конкретних професійних ситуацій учителя фізичної культури в процесі фахової підготовки студентів можуть стати своєрідним ефективним тренінгом для формування відповідних педагогічних умінь, професійної компетентності та педагогічної майстерності.

Ефективність застосування методу педагогічних ситуацій в процесі фахової підготовки підтверджується ставленням студентів до набуття фахових знань. Майбутні фахівці з фізичного виховання зазначають, що в процесі розв'язання педагогічних ситуацій:

- підвищується інтерес до занять, до конкретного матеріалу;
- краще запам'ятовується навчальна інформація;

- з'являється досвід вирішення, передбачення і попередження виникнення подібних ситуацій;
- робить навчальний матеріал більш доказовим, сприяє перетворенню знань у переконання;
- розвиває професійне мислення.

До того ж, аналіз конкретних професійних ситуацій учителя фізичної культури може служити інструментом дослідження і вивчення певної педагогічної проблеми, оцінки і вибору найбільш ефективних рішень, навчально-виховного процесу в цілому.

Забезпечення механізму управління процесом фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури на основі аналізу педагогічних ситуацій ґрунтується на наступних принципах:

- демократизація навчання у вищому навчальному педагогічному закладі освіти, як провідна мета та засіб перебудови ВНЗ, врахування варіативності змісту вищої освіти, розвиток педагогіки співробітництва та творчої діяльності, перебудова взаємовідносин викладачів, студентів, адміністрації;
- забезпечення системності навчально-виховного процесу на факультетах фізичного виховання передбачає ефективну діяльність усіх його структурних підрозділів у їх єдності та взаємодії, які забезпечують оптимальний розвиток та формування висококваліфікованого фахівця з фізичного виховання;
- гуманізація освіти забезпечується орієнтацією вищого навчального педагогічного закладу на повноцінність сучасного якісного навчання з вивченням історії України, явищ світової культури, пропагуванням ідеї патріотизму, честі, людяності, добра, справедливості у навчально-пізнавальній та виховній діяльності;
- індивідуалізація навчально-пізнавального процесу на факультеті фізичного виховання передбачає всебічне стимулювання здібностей кожного студента, розвиток кожної особистості з урахуванням її інтересів, мотивів, відмінностей в інтелектуальній, емоційно-вольовій, дієво-практичній сферах;

- забезпечення оптимізації навчально-пізнавальної роботи у вищому навчальному педагогічному закладі передбачає досягнення кожним студентом найвищого рівня знань, вироблення умінь і навичок, опанування різними способами творчої діяльності, що є можливими для особистості в реальних умовах професійної діяльності.

Отже, застосування методу педагогічних ситуацій у процесі фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури дозволяє активізувати й формувати інтерес до навчання, розвиває ініціативу студентів у пізнанні, учить діалектичному підходу до оцінки явищ і процесів. Найбільш ефективним застосування методу педагогічних ситуацій виявляється при раціональному його сполученні з репродуктивним навчанням, тому що в змісті навіть однієї й тієї ж теми звичайно буває й матеріал, що сприяє створенню проблемної педагогічної ситуації, і елементи знань суголосно інформативної спрямованості, які дозволяють її розв'язувати.

3.3. Технології застосування педагогічних ситуацій у підготовці фахівців фізичного виховання

Концепція підготовки висококваліфікованих учителів фізичної культури в сучасних ринково-економічних умовах розглядається, перш за все, у тісній співпраці з розвитком у них соціально-педагогічної активності як однієї з найважливіших інтегральних характеристик їхньої професійно-педагогічної компетентності [6].

Визначальним фактором спрямованості навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі на формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури постає соціально-орієнтована навчально-пізнавальна діяльність, яка передбачає не тільки просте включення в суспільно-корисну педагогічну діяльність, а й роздуми, аналіз, розв'язання різноманітних соціальних завдань та виникаючих професійних ситуацій.

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури дає нам підставу стверджувати, що одним із найбільш ефективних методів формування професійної компетентності учителя фізичної культури є застосування методу педагогічних ситуацій, що передбачає розв'язання професійних ситуацій вчителя фізичної культури, які виникають у його професійній діяльності [7, 31, 41, 46, 52, 72].

Одним із першочергових пріоритетів професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, які постають перед сучасною системою вищої педагогічної освіти, є активний пошук та використання оптимальних шляхів підвищення ефективності навчальних технологій, спрямованих на формування педагогічних, психологічних, методичних, соціальних якостей майбутнього педагога. А особливим критерієм, який характеризує рівень професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, виступає його професійна компетентність.

Створення комплексної системи, спрямованої на формування професійної компетентності, передбачає врахування впливу умов, які створює мінливе суспільство, та досвіду суспільної-перетворюючої діяльності особистості педагога, спрямованих на якісну зміну цих умов та, перш за все, на зміну самого себе та ставлення до суспільства. Процес формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури має враховувати потреби високоморального суспільства.

Безперечно, він має забезпечити почергове формування високопрофесійної та суспільно-активної особистості від більш низького рівня до більш високого, перетворення низькоактивної особистості у високоактивну шляхом включення її в соціально-перетворюючу діяльність суспільства та формування потреби в активній діяльності, виховання особистої відповідальності за наслідки педагогічної діяльності, спрямованої на позитивні суспільні зміни.

Саме тому в основу технології формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури нами було покладено метод розв'язання конкретних педагогічних ситуацій учителя фізичної культури, які мають діалектичний характер. У

зміст запропонованої технології входять: мета, завдання, зміст, принципи, методи, засоби й форми організації навчання прийомом та засобам розв'язання та моделювання ситуацій.

При розробленні технології нами були враховані такі основні принципи: врахування соціальної мотивації майбутніх педагогів у фаховій підготовці; соціальна спрямованість педагогічної освіти; міжпредметний підхід до вивчення загальних, фахових і спеціальних навчальних дисциплін; посилення соціально-педагогічної спрямованості спеціальної підготовки студентів; поступового переходу від підготовки вчителя виконавчого типу до підготовки вчителя активного й творчого з високим рівнем професійної компетентності.

Ознайомлення майбутніх учителів фізичної культури у ході навчального процесу у вищому навчальному закладі з конкретними педагогічними ситуаціями та способами їх вирішення дозволяє, з одного боку, сформувати в студентів моделі педагогічних дій, спрямованих на розв'язання ситуацій, а з іншого, детальний аналіз ситуацій учить передбачати та попереджувати виникнення таких ситуацій у професійній діяльності. А однією з важливих передумов ефективного вирішення професійних ситуацій учителем фізичної культури в процесі діяльності виступає рівень сформованості його професійної компетентності.

Необхідність формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичного виховання розглядається нами, перш за все, при вивченні спеціальних фахових дисциплін: „Теорія і методика фізичного виховання”, „Педагогічна майстерність”, „Гімнастика та методика її викладання” та „Гімнастика дітей дошкільного віку”, в яких розглядається місце та значення професійних ситуацій учителя фізичної культури.

Розв'язання педагогічних ситуацій у ході викладання окремої навчальної дисципліни уподібнюється науковому пошуку й відображається в таких поняттях: проблема, проблемна ситуація, гіпотеза, шляхи розв'язання, експеримент, результати пошуку.

Проблемні ситуації дозволяють поступово формувати в майбутніх учителів фізичної культури увагу до об'єкту вирішення, прагнення опанувати технологію вирішення

проблеми, незважаючи на наявні труднощі, та отримати задоволення від позитивного результату.

Процес формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури засобами педагогічних ситуацій передбачав 3 етапи дослідницької діяльності.

Враховуючи, що навчально-пізнавальна діяльність є для студентів одним із ключових видів діяльності, на I етапі ми спрямували їх на формування стійкого інтересу до навчально-пізнавальної та суспільно-перетворюючої діяльності, які є основою їхньої готовності до майбутньої професійно-педагогічної діяльності. Теоретично опановуючи знання про різні види суспільної діяльності, майбутні педагоги розширювали можливості реалізації своїх творчо-дидактичних потенцій, створювали необхідні передумови для зростання особистої професійної компетентності.

На II етапі ми зосередили увагу на удосконаленні професійних інтересів, на створенні чіткого уявлення про функціональну діяльність учителя у навчально-виховній роботі засобами фізичної культури і спорту, на формуванні соціальної позиції особистості та вмінні орієнтуватись у духовних ідеалах, моральних нормах та цінностях суспільства. Особливим на цьому етапі стало виховання відповідальності студентів за виконання особистої суспільно-педагогічної та виховної діяльності на основі врахування їхніх індивідуальних можливостей.

На III етапі особливе значення ми надали актуалізації накопичення певної педагогічної майстерності студентів у спортивно-масовій роботі зі школярами, розширенню спектру навчально-виховних можливостей майбутніх учителів на основі вирішення педагогічних ситуацій, зокрема, соціального характеру, формуванню потреби в самовідданій праці на загальне благо суспільства, вмінню реалізовувати особисті творчі здібності й обдарування, задуми та бажання. Експериментальне визначення рівня сформованості професійної компетентності відбувалась на основі аналізу результатів педагогічної практики студентів у загальноосвітній школі.

Експериментальна робота передбачала широке використання методу конкретних професійних ситуацій учителя

фізичної культури в навчальному процесі факультету фізичного виховання, в якому кожна ситуація виконувала чітко визначені завдання, спрямовані на формування у студентів готовності до майбутньої педагогічної діяльності.

На початковому етапі експериментального дослідження нами застосовувались переважно репродуктивні методи навчання з поступовим переходом до проблемно-пошукових. При навчанні студентів ми суворо дотримувались поступового переходу від вирішення простих до розв'язання складних ситуацій.

Навчальний матеріал пояснювався відповідно з детальними розглядом та логічною аргументацією всіх можливих оптимальних варіантів розв'язання ситуацій. Для детального ознайомлення нами була запропонована значна кількість стандартних ситуацій, котрі дозволили відпрацювати способи їх розв'язання та набуті необхідні навички діяти раціонально під час майбутньої педагогічної діяльності.

Лекції з навчальних дисциплін „Педагогічна майстерність”, „Теорія і методика фізичного виховання”, „Гімнастика та методика її викладання” та „Гімнастика дітей дошкільного віку” забезпечували базисне уявлення студентів про навчальний предмет, закладали основу міцних і глибоких професійних та соціальних знань.

Основною вимогою було посилення навчально-педагогічної спрямованості кожної лекції у формуванні професійно активної позиції майбутніх учителів фізичної культури. Це відбувалось за рахунок більш детального роз'яснення соціального значення педагогічної та фізкультурно-спортивної діяльності вчителя фізичної культури. У свою чергу майбутні вчителі фізичної культури на більш високому рівні усвідомлювали значення соціально-професійної спрямованості своєї майбутньої фахової діяльності.

Така ж спрямованість спонукала викладачів факультету підвищувати особисту соціальну свідомість та якість викладання лекцій, використовувати найновітніші науково-методичні відомості та формувати конкретні практичні рекомендації щодо майбутньої професійно-педагогічної діяльності та шляхи їх застосування в умовах навчально-виховного процесу в школі.

На семінарських заняттях навчальний процес було спрямовано на поглиблене вивчення окремих розділів навчальних дисциплін „Педагогічна майстерність”, „Теорія і методика фізичного виховання”, „Гімнастика та методика її викладання” та „Гімнастика дітей дошкільного віку”, основним завданням яких було поступове ознайомлення, розв’язання, моделювання та попередження виникнення ситуацій у майбутній педагогічній діяльності, які найбільш ймовірно можуть виникнути у фаховій діяльності вчителя фізичної культури.

Спочатку студентам пропонувалась педагогічна ситуація та декілька оптимальних варіантів її розв’язання. Студенти детально аналізували запропоновані варіанти та визначали ефективність кожного з них.

Наступну педагогічну ситуацію студенти намагались розв’язати самостійно. Викладач виступав у ролі експерта та визначав найбільш оптимальні варіанти розв’язання ситуації, які пропонували студенти.

Моделювання педагогічних ситуацій полягало в створенні майбутніми учителями фізичної культури ситуацій, які можуть виникати під час уроку фізичної культури.

На практичних заняттях особлива увага приділялась формуванню в студентів практичних навичок розв’язування педагогічних ситуацій, що забезпечувало формування професійної свідомості та соціально-педагогічної спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. При розв’язанні конкретної педагогічної ситуації студентами постійно зверталась увага на методику її розв’язання, знаходження найбільш оптимальних способів розв’язання, створення відповідних умов для її вирішення. Така організація та методичне забезпечення практичних занять з використанням методу педагогічних ситуацій значною мірою позитивно впливали на розвиток професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури.

У процесі семінарських та практичних занять нами поєднувалася колективна, групова та індивідуальна форми розв’язання та моделювання майбутніми вчителями фізичної культури конкретних педагогічних ситуацій.

Колективна форма організації навчання використовувалася нами під час повідомлення теми заняття, її практичного значення, пояснення нового навчального матеріалу, розкриття оптимальних способів розв'язання тієї чи іншої професійної ситуації, розв'язання конкретних ситуацій, які мали декілька оптимальних варіантів вирішення.

Одним з найефективніших способів у процесі розв'язання ситуацій виступає груповий спосіб організації учнів. При такому навчанні, наприклад, один студент розв'язує професійну ситуацію, інший вчиться логічно пояснювати послідовність дій, третій слідкує за правильним її розв'язанням (намагається виявити припущені помилки, вказати на шляхи їх виправлення та визначити можливі негативні наслідки неправильного вирішення педагогічної ситуації), четвертий аналізує процес діяльності товаришів.

У процесі розв'язання та моделювання професійних ситуацій нами використовувалась робота студентів у парах, яка базувалась на принципах взаємовпливу та взаємозв'язку учасників занять. Взаємовплив передбачав, що ті студенти, у яких рівень професійної компетентності вищий, удосконалюють її, будучи суб'єктом педагогічного процесу, а студенти, які мають недостатній рівень професійної компетентності, набувають можливість її розвивати.

Слід також зазначити, що в процесі такого співробітництва та особистого прикладу студента-лідера слабші студенти позитивно змінюють своє ставлення до навчально-пізнавальної діяльності та безпосередньо до професійно-педагогічної діяльності.

Така взаємодія студентів у процесі розв'язання педагогічних ситуацій формує та виховує в них риси взаємодопомоги та не дозволяє залишатись байдужими, що в свою чергу детермінує їхню професійно-педагогічну активність. У процесі навчально-педагогічної діяльності студент, як суб'єкт педагогічного процесу, активно співпрацює з напарником, підвищуючи рівень як своєї так і його особистої готовності до професійно-педагогічної діяльності.

Індивідуальна форма організації навчання використовувалась нами при розв'язанні студентами простих

ситуацій, проведенні аналізу особистого вирішення ситуації з його наступним обговоренням. Крім того, використовувались й інші форми індивідуалізації навчання. Серед них слід виділити такі:

- використання ситуацій різного ступеня складності;
- надання диференційованої допомоги студентам при розв'язанні однотипних ситуацій;
- неоднакове число оптимальних варіантів розв'язання ситуацій;
- використання спеціальних схем та зразків вирішення професійних ситуацій.

Усі вищезазначені форми організації навчання використовувалися нами в процесі формування професійної компетентності студентів при проведенні лекцій, семінарських занять, диспутів, засідань та інших творчих видів навчально-пізнавальної діяльності.

Диференційований добір відповідних до кожної ситуації форм організації та методів навчання ґрунтувався на тому, що кожен із них орієнтується на вирішенні певного кола дидактичних завдань. Водночас чим багатше уявлення студента про різноманітність варіантів розв'язання ситуацій і чим глибше його усвідомлення соціально-педагогічних особливостей фахової діяльності вчителя фізичної культури, тим раціональнішим буде добір оптимальних варіантів вирішення ним педагогічних ситуацій.

Студенти, які на високому рівні оволоділи теоретичними та методичними знаннями в сфері розв'язання професійних ситуацій, швидко віднаходять та пропонують різноманітні способи розв'язання ситуацій різних типів, які виникають у педагогічній діяльності вчителя фізичної культури. У ході дослідження нами було визначено, що в процесі вирішення педагогічних ситуацій мислення цих студентів характеризується швидким та широким узагальненням; тенденцією мислити розгорнутими умовиводами; великою рухливістю розумових процесів; прагненням до зрозумілості, простоти, раціональності, економності розв'язання поставленої проблеми.

Відомо, що навчання – це двобічний процес педагогічної взаємодії викладача (добір і викладання навчального матеріалу,

організація і керівництво пізнавальною діяльністю студентів) і студентів (сприйняття й засвоєння нового матеріалу, активна участь у вирішенні педагогічних ситуацій, творче застосування знань у розв'язанні нових ситуацій). Така взаємодія виявляється ефективною тільки в тому випадку, коли і викладач і студент проявляють високу особисту активність. Пізнавальна активність студента в процесі навчання переважно обумовлюється його реальними навчальними можливостями, які відображають рівень розвитку інтелектуальної, вольової й емоційної сфер особистості, якість сформованих знань, умінь і навичок, стан здоров'я і працездатність. Тому один і той же засіб навчання може формувати різний рівень оволодіння методикою розв'язання конкретних педагогічних ситуацій майбутніми вчителями фізичної культури.

Разом з тим, враховуючи дидактичні можливості використання конкретних педагогічних ситуацій у навчальному процесі на факультеті фізичного виховання, слід зазначити, що вони не можуть розглядатись окремо при формуванні професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури, оскільки найбільша ефективність при формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури забезпечується в тісному взаємозв'язку з використанням всього комплексу навчальних дисциплін на факультеті.

Крім того, при використанні методу конкретних ситуацій, нами враховувались індивідуальні особливості та професійна спрямованість студентів. Зрозуміло, що для розв'язання проблемної ситуації необхідно мати початкові базові знання й уміння, без яких неможливо її вирішити. Тому, якщо в студентів є достатній запас теоретичних та практичних знань, умінь та навичок для того, щоб аналізувати проблемну ситуацію, передбачати негативні наслідки ситуації, висувати оптимальні варіанти її вирішення, то застосування методу педагогічних ситуацій виявлялось досить ефективним у формуванні професійної компетентності майбутніх педагогів. Водночас при недостатній сформованості в студентів основ знань про професійно-педагогічну діяльність самостійний пошук виявлявся недостатньо ефективним.

Грунтуючись на дидактичних принципах педагогічної освіти, експериментальна технологія формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичного виховання засобами педагогічних ситуацій передбачала три етапи:

I етап – формування позитивної мотивації до розвитку професійної компетентності;

II етап – формування складових частин професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури;

III етап – формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури як цілісного стану особистості.

На кожному етапі вирішувались свої специфічні завдання, яким відповідали конкретні засоби, методи і форми організації навчання.

Застосування експериментальної технології передбачало:

- поступове та систематичне оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками професійно-педагогічної діяльності (від репродуктивного до творчого);
- врахування різних рівнів професійно-педагогічної самостійності студентів (від постійної допомоги викладача – роботи за схемою – до повної самостійності);
- розробка рівнів професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

Мета першого етапу дослідження полягала у формуванні позитивного ставлення студентів до майбутньої фахової діяльності через інтерес до фізкультурно-спортивної діяльності, до визначальної ролі вчителя фізичної культури у формуванні здоров'я учнівської молоді, до навчально-пізнавальної діяльності, усвідомлення особистого призначення і, нарешті, до професії педагога загалом. Ця робота здійснювалась у процесі навчальної діяльності на заняттях з педагогіки, психології, фізіології, легкої атлетики, гімнастики, теорії і методики фізичного виховання, основ професійної майстерності, спортивних ігор та містила велику кількість завдань, що викликають інтерес до підвищення рівня готовності до майбутньої професійної діяльності. Наприклад, студентам

пропонувалось у реферативній формі виконати наступні завдання: дослідити вплив фізкультурно-спортивної діяльності на підвищення загальної культури особистості; пояснити мотивацію занять фізичною культурою та спортом; підготувати бесіду-діалог на тему „Здоровий спосіб життя – вимога сучасного суспільства”; проаналізувати стан здоров’я населення України тощо.

У процесі організації занять з перелічених навчальних дисциплін нами широко застосовувались наступні методи навчання: самостійні творчі роботи, проведення бесід, дискусій, діалогів. Використання зазначених методів у значній мірі сприяло активізації творчого мислення студентів, забезпечувало динамічний характер навчального процесу та, зокрема, формування професійної компетентності.

Враховуючи те, що переважна більшість студентів під час навчання у вищому навчальному закладі активно займається спортом, у програмі першого етапу дослідження також передбачались завдання, які враховували специфіку спортивної спеціалізації. Наприклад, підготувати та провести сюжетне спортивне змагання з окремого виду спорту у формі „Веселих стартів” або „Спортивного свята” з обов’язковим штучним створенням навчально-виховних ситуацій, спрямованих на усвідомлення важливості занять фізичною культурою та виховання позитивних рис характеру особистості.

Взагалі, на цьому етапі формування готовності до професійно-педагогічної діяльності ми намагалися максимально використати потенціал, який закладений у педагогічній професії та фізкультурно-спортивній діяльності, та створити всі можливі умови для позитивної мотивації до фізкультурно-спортивної педагогічної діяльності та усвідомленого ставлення до розвитку особистості професійної компетентності. Саме тому навчальні завдання були спрямовані на всебічне розкриття позитивних сторін професійної діяльності вчителя фізичного виховання та, зокрема, його навчально-пізнавальної активності, трансформації спортивних мотивів діяльності у професійно-педагогічні. Студенти виконували творчі завдання на теми: „Я і моя професія”, „Мій ідеал учителя фізичного виховання”, „Соціальне значення діяльності вчителя фізичної культури” тощо.

Контроль і оцінювання навчально-пізнавальної діяльності студентів та рівня сформованості мотивації до занять фізкультурою й спортом здійснювались під час навчальної практики, виконання індивідуальних завдань на семінарських заняттях, а також на заняттях у групах спортивно-педагогічного удосконалення.

Результатом цього етапу дослідження стала розробка критеріїв оцінювання рівнів прояву професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури.

На другому етапі формувалися основні складові частини готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання до професійно-педагогічної діяльності. У студентів формувалися знання про структуру, принципи, ціннісні мотивації та загальні закономірності професійно-педагогічної діяльності вчителя фізичної культури.

Окремим аспектом виступало формування в студентів знань про об'єктивні критерії особистісної самооцінки готовності до професійно-педагогічної діяльності. Оцінка рівня готовності студентів до професійно-педагогічної діяльності проводилась нами за допомогою виконання ними різних професійних завдань.

Створивши модельну характеристику змісту й структури професійної компетентності та визначивши реальний рівень її сформованості у студентів факультету фізичного виховання, нами було розроблено систему завдань для формування та розвитку недостатньо сформованих її компонентів.

На третьому етапі дослідження відбувалось експериментальне визначення ефективності запропонованої технології формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. Для цього нами було розроблено педагогічні ситуації, розв'язання яких студентами дозволило нам визначити рівень сформованості професійної компетентності студентів, як свідчення ефективності запропонованої нами технології.

Етап формування професійної компетентності як важливої складової цілісного стану особистості вчителя фізичної культури передбачав наближеність навчального матеріалу до його майбутньої фахової діяльності. На цьому етапі розв'язувались

проблемні завдання та педагогічні ситуації, а також проводились рольові ігри, максимально наближені до змісту професійної діяльності. у процесі обговорення будь-якої проблемної ситуації наводились приклади варіантів її оптимального розв'язання та аналізувались негативні наслідки неправильного, а відповідно й неефективного її вирішення.

На початковому етапі формування професійної компетентності як важливої складової цілісного стану особистості із застосуванням педагогічних ситуацій ми ознайомлювали студентів із конкретною професійною ситуацією та всіма можливими варіантами її вирішення. Особлива увага приділялась додатковим способам вирішення, які студенти пропонували в процесі ознайомлення з ситуацією.

Такий підхід забезпечував, з одного боку, створення умов для формування готовності до професійно-педагогічної діяльності у студентів, а з іншого – передбачав зростання показників професійної компетентності в процесі оволодіння практичними педагогічними навичками. Переважно педагогічні ситуації, які ми пропонували до аналізу, мали декілька варіантів вирішення, серед яких потрібно було обрати найбільш оптимальний та обґрунтувати вибір свого рішення.

Проте, аналіз педагогічної ситуації не може обмежуватися констатацією тільки одного цього вихідного протиріччя. Щоб зрозуміти причини виникнення цієї суперечності, слід звернути особливу увагу на вплив тих факторів, які безпосередньо спричинили виникнення проблемної професійної ситуації. Фактори ці можуть бути різноманітними.

Розглядаючи педагогічні ситуації як ефективний засіб, як надійний „будівельний” матеріал для формування вмінь системно аналізувати педагогічні, а також суспільні процеси та явища, ми пропонували майбутнім учителям фізичної культури ситуації професійно-педагогічного характеру, всебічний аналіз та розв'язання котрих дозволило значно підвищити рівень їхньої професійної компетентності, а відповідно й готовності до майбутньої педагогічної діяльності.

Розв'язання та аналіз педагогічних ситуацій майбутніми вчителями фізичної культури полягає, перш за все, в оволодінні та розширенні об'єму професійних знань, умінь та навичок, а

також надбанні досвіду їх розв'язання. Саме безпосередня участь студентів у розв'язанні конкретних ситуацій поглиблює їхні знання про ту чи іншу соціально-педагогічну проблему, розширює професійний досвід, вводить майбутнього фахівця з фізичного виховання в атмосферу педагогічної та суспільної діяльності.

Самостійне вирішення студентами педагогічних ситуацій, взаємодія студентів з викладачем, створення умов для самореалізації та можливості висловити особисту думку дозволяє зробити навчальний процес більш комфортним для студентів [72, 84]. Вони стають більш впевненими та певною мірою відчувають себе „професіоналами” педагогічної справи. Водночас у студентів формується вміння системно аналізувати навчально-виховний процес, розвивається бачення причинно-наслідкових зв'язків у педагогічних ситуаціях, створюється система відповідних способів прийняття рішень та виконання практичних дій [86, 93].

Майбутній учитель фізичної культури, вирішуючи кожен окремо взятую педагогічну ситуацію, бачить у цьому насамперед шлях та спосіб розв'язання найскладніших педагогічних та соціальних завдань, які виникають у ході навчально-виховного процесу в різних, інколи навіть і протилежних напрямках педагогічних відносин у шкільному колективі [61, 70].

Навчання, побудоване на застосуванні зразків та моделей професійної діяльності вчителя фізичної культури, активна участь студента у вирішенні професійних завдань та ситуацій дає йому змогу не тільки розширити та поглибити професійний світогляд, а й виробити модель педагогічних дій у визначених педагогічних ситуаціях [37, 61].

Провідним ланцюгом у такому навчанні виступає розвиток умінь майбутнього вчителя фізичної культури виявляти, аналізувати та оцінювати педагогічні факти, явища, процеси не тільки емпірично, а на основі наукових знань.

У навчанні, побудованому на застосуванні методу педагогічних ситуацій, ефективним виступає використання не окремих ізольованих професійних ситуацій, а їх обґрунтованої системи [48].

Відправною точкою до реалізації вищесказаного є об'єктивне розуміння та усвідомлення „тематики” багаточисельних педагогічних ситуацій.

Навчально-виховний процес з фізичного виховання досить багатогранний, що дозволяє виділити значну кількість тем для використання в системі підготовки фахівців з фізичного виховання.

Безумовно, що найбільш сприятливі можливості щодо умов виникнення педагогічних ситуацій у діяльності педагога закладені в шкільному уроці фізичної культури.

Орієнтовна тематика виникнення професійних ситуацій, пов'язаних зі шкільним уроком, може бути такою:

- організація початку уроку фізичної культури в різних класах;
- проведення підготовчої частини уроку;
- підготовка та прибирання місць занять на уроці фізичної культури;
- організація діяльності учнів на уроці;
- процес навчання фізичним вправам;
- проведення спортивної або рухливої гри;
- заміна уроків у різних класах;
- спілкування, звертання на уроці фізичної культури;
- оцінка діяльності учнів на уроці;
- робоча та виконавча дисципліна на уроці та інші.

Зрозуміло, що діяльність учителя фізичної культури не обмежується лише проведенням уроків, тому значна кількість ситуацій може виникнути під час проведення різноманітних фізкультурно-спортивних заходів (туристичний похід, спортивне змагання та інші).

На початковому етапі навчання із застосуванням педагогічних ситуацій рекомендується ознайомити студентів із конкретною професійною ситуацією та оптимальними способами її вирішення вчителем фізичної культури.

Наприклад: *«Учні 8 класу з'явилися на заняття без спортивної форми. На звертання вчителя фізичної культури до учнів відповідь була однозначна „Забули”...»*. Вчитель постав перед ситуацією *„Що робити?”*.

Безумовно, що можна було діяти по-різному. В усякому разі вчитель не став „учити” та „докоряти”. Спокійним голосом він сказав, що шкодує з цього приводу, адже за планом сьогодні гра в баскетбол. А оскільки учні не готові до спортивної гри, то не залишається нічого іншого, як займатись стройовою підготовкою. Учні не очікували такого перебігу подій, і 40 хвилин стройової підготовки дали у майбутньому свої результати. В майбутньому спортивну форму на урок фізкультури школярі не забували.

Доречно під час ознайомлення із згаданою ситуацією звернутись до студентів із питанням „Як би Ви спробували вирішити на місці вчителя таку професійну ситуацію?”. У ході занять студентами висловлювались різні, а іноді й протилежні точки зору, називались особисті способи розв’язання цієї простої педагогічної ситуації.

Як уже вказувалось, головною метою застосування педагогічних ситуацій є розвиток у студентів умінь ґрунтовно аналізувати навчально-виховний процес та встановлювати його причинно-наслідкові зв’язки.

У зв’язку з цим логічно поставити перед майбутніми вчителями фізичної культури ряд запитань, що впливають з означеної ситуації, а саме: „Чому так трапилось?”, „Які стосунки між учителем та учнями в цьому класі?” і т.п.

Розмірковуючи над причинами педагогічних явищ та поведінки учнів, майбутні вчителі фізичної культури поступово нагромаджують знання і практичний досвід, які поступово просувають їх до переконання, що безпричинних явищ і дій не буває.

У навчальному процесі може мати місце застосування педагогічних ситуацій у варіанті з готовими декількома відповідями, що вказують на можливі способи розв’язання запропонованої ситуації.

Наприклад: «Учні 8 класу прийшли на урок після неприємної розмови з класним керівником та директором школи. Діти збуджені, сперечаються, щось доказують одне одному. Вчитель намагається пояснити завдання уроку, проте більшість школярів неувважні, мимоволі продовжують обмін думками.

Зауваження педагога декільком найбільш активним учням дотримуватись дисципліни не заспокоїло клас. Учитель раптово замовкає, сподіваючись таким чином викликати увагу учнів, але їй це не допомогло. Дорогоцінний час уроку витрачається не за призначенням...».

Як Ви будете діяти на місці вчителя?

- а) підвищеним тоном звернетесь до найбільш „активних” школярів і скажете про їхню особисту відповідальність за стан дисципліни;
- б) відведете 1 хвилину часу на завершення дискусії і по закінченні відведеного часу розпочнете урок;
- в) особисто поцікавитесь змістом розмови з класним керівником та її наслідками і перейдете до організації початку уроку;
- г) застосуєте короткочасне фізичне навантаження у вигляді бігу з 1-2 прискореннями або присіданнями і після цього почнете пояснювати завдання уроку;
- д) попередите, що згаяний час враховується в скороченні рухливої гри, яка була запланована для проведення наприкінці уроку;
- е) застосуєте інші способи розв’язання педагогічної ситуації (конкретно вказати, які саме).

Раціонально при цьому виготовити достатню кількість екземплярів зі змістом ситуації, з тим, щоб студенти могли дати обґрунтовану самостійну відповідь. Разом із цим, з’являється можливість для якісного і кількісного аналізу запропонованих способів вирішення ситуації.

Особливу увагу необхідно звернути на додаткові способи вирішення, які не запропоновані в самому завданні та які запропонують студенти.

Активність студентів значно підвищується і в тому випадку, коли їм необхідно запропонувати тільки свої особисті способи вирішення ситуації, причому назвати їх максимально можливу кількість.

Після відведеного часу на виконання завдання студенти по черзі оголошують оптимальні, на їх думку, способи вирішення професійної ситуації. Викладач, узагальнюючи запропоновані студентами варіанти, називає найбільш часто вживаний спосіб,

звертає увагу на студентів, які назвали найбільшу кількість способів вирішення, відзначає найбільш оригінальні способи. При цьому інтерес і активність студентів значно зростає, коли завдання виконується в складі груп, сформованих з 3-4 студентів.

Особливої уваги заслуговує та частина технології формування професійної компетентності, яка побудована не на розв'язанні, а на складанні студентами конкретних педагогічних ситуацій на основі розробленої нами схеми [23, 55].

Аналіз педагогічної теорії та практичної діяльності вчителів фізичної культури показує, що створення проблемної педагогічної ситуації передбачає використання наступних основних способів та прийомів [31, 46, 55]:

- повідомлення викладачем інформації, в якій закладене певне протиріччя;
- сприйняття, осмислення та усвідомлення студентами різних тлумачень одного й того ж явища чи протиріччя;
- невідповідність між системою знань, умінь та навичок студентів і новим фактом, явищем, протиріччям (у студентів породжується почуття неповноти знань та виникає бажання їх освоїти, яке супроводжує пошуки способів рішення проблемних ситуацій і завдань);
- використання сукупності способів і прийомів (проведення бесіди, фронтального експерименту, рішення практичного завдання й т.д.), яке завершується аналізом, у процесі якого студенти повинні глибоко осмислити результат розв'язання ситуації.

На основі вищезазначеного нами була розроблена схема для моделювання та складання конкретних педагогічних ситуацій. За допомогою цієї схеми студенти моделювали професійні ситуації, які можуть виникнути в їхній майбутній педагогічній діяльності.

Складання педагогічних ситуацій учителя фізкультури здійснювалось за запропонованою нами схемою:

- тема педагогічної ситуації;
- місце, час, умови, обставини взаємодії учасників навчально-виховного процесу;

- психологічна атмосфера, фізіологічний стан учасників діяльності (окремого учня, класу, вчителя);
- причини та мотиви, що спонукали до протиріччя;
- дії учнів, учителя та сторонні умови, що стали основою створення ситуації;
- сутність протиріччя;
- стан учасників в атмосфері ситуації;
- формулювання запитання, що впливає зі змісту ситуації і спрямованого на її вирішення.

Під час заняття з використанням такого варіанту ситуаційної технології кожен студент одержує екземпляр схеми і тему педагогічної ситуації.

У ході моделювання професійних ситуацій майбутнім учителям фізичної культури ми пропонували початок педагогічної ситуації, а потім студенти повинні були продовжити її логічний зміст за своєю уявою. Складена студентом ситуація завершувалась формулюванням відповідного запитання. Для прикладу наводимо початок для складання декількох ситуацій:

1. *«Останнім часом учениця 9-го класу С. почала приходити на уроки фізкультури без спортивної форми...».*
2. *«Після закінчення педагогічного університету молодий учитель (вчителька) кілька років працює в загальноосвітній школі...».*
3. *«Відносини між учнями класу завжди виступають основою мікроклімату колективу. Одного разу після закінчення шкільних змагань з футболу...».*
4. *«Учні 11-го класу вирішили відсвяткувати успішно складені екзамени за містом у лісопарковій зоні та запросили на святкування вчителя фізкультури...».*
5. *«У місті проводиться акція „Місто без сміття“...».*
6. *«Учениця 11-го класу, яка жила в одному будинку з учителем фізкультури, почала пропускати уроки...».*
7. *«Одна з шкіл міста розташована понад самою дорогою, і безпеці школярів на дорозі приділяється багато уваги...».*

8. *«8-й клас, у якому вчитель фізкультури був призначений класним керівником, у школі вважався дружнім та зразковим...».*
9. *«Виховання чемності та поваги до дорослих є одним із важливих елементів навчально-виховного процесу в школі...».*
10. *«До туристичного походу учні готувалися заздалегідь...».*
11. *«Учитель організовує туристичний похід з учнями шостих класів...».*
12. *«Під час проведення фізкультурного свята вчитель фізкультури помітив, що деякі учні 9-го класу залишили...».*

Після закінчення відведеного для складання ситуації часу студенти виступали зі своїми варіантами ситуації. Викладач та експертна група, яка складається зі студентів, визначали найбільш логічно розроблену та ймовірну ситуацію.

Розробка майбутніми вчителями фізичної культури моделей професійних ситуацій активізує в них творчий потенціал, мобілізує педагогічний, соціальний та життєвий досвід, створює умови для висловлення думок та особистого бачення соціально-педагогічних можливостей професійних ситуацій. Обов'язковою умовою складання професійної ситуації майбутнім фахівцем з фізичного виховання було також особисте розв'язання запропонованої ситуації.

Доречно при цьому спробувати знайти і способи вирішення ситуації. З цією метою викладач звертається до студентів із відповідним запитанням.

Студентам пропонувалось особисто проаналізувати та розв'язати складені ними ситуації, враховуючи набутий практичний досвід у розв'язанні професійних ситуацій учителя фізичної культури та сформованих у цьому процесі педагогічного мислення й професійної компетентності.

Потім на практичних заняттях запропоновані студентами ситуації виносились для розгляду та розв'язання іншими студентами. Найбільш оптимальні варіанти розв'язання цієї ситуації порівнювались із варіантами вирішення, запропонованими автором ситуації. Порівняння варіантів,

запропонованих автором, та найбільш оптимальних варіантів, запропонованих у ході розв'язання педагогічної ситуації, дозволяє певною мірою визначити рівень сформованості в нього професійної компетентності та готовність автора запропонованої ситуації до розв'язання ситуацій у ході майбутньої педагогічної діяльності.

Процес формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури в значній мірі залежить від особистості викладача, його прямого прикладу у розв'язанні педагогічних ситуацій. Водночас викладач у ході розв'язання професійних ситуацій виступає перед студентами джерелом глибоких знань, носієм високої ерудиції, зразком педагогічно та соціально активної особистості.

Обговорення результатів проведених досліджень дає нам можливість стверджувати, що систематичний аналіз та пошук способів вирішення, надбання досвіду аналізу та розв'язання професійних ситуацій учителя фізичної культури дозволяє на досить високому рівні сформувати в майбутнього вчителя фізичної культури модель педагогічних та соціальних дій у типових професійно-педагогічних ситуаціях.

Систематичні вправи у вирішенні професійних ситуацій педагогічно-діяльнісного характеру (тренінг) поступово просують студента по шляху до більш обґрунтованого й поглибленого аналізу педагогічних та соціальних явищ, формують професійну свідомість майбутнього фахівця з фізичного виховання, удосконалюють навички самоаналізу, самоконтролю, самооцінки. Водночас постійна участь студентів у пошуку особистих способів розв'язання педагогічних ситуацій озброює їх вміннями застосовувати адекватні методи пізнання педагогічних та соціальних явищ і процесів, оптимізує розвиток особистого професійного мислення та професійної зрілості.

Проведені нами дослідження засвідчують – чим більш активну участь приймає студент у розв'язанні професійних ситуацій, тим більше в нього переважають гуманні (демократичні) способи дій та закладаються основи демократичного педагогічно спрямованого стилю спілкування для майбутньої фахової діяльності.

Враховуючи значні педагогічні та виховні можливості професійних ситуацій, підготовка фахівців на факультетах фізичного виховання, на нашу думку, повинна плануватись з урахуванням їх широкого застосування в навчальному процесі. Водночас досвід педагогічної діяльності фахівців з фізичного виховання засвідчує, що майбутнього педагога конче необхідно озброїти вміннями розв'язувати професійні ситуації ще в умовах вищого навчального закладу.

Аналіз результатів дослідження дозволяє нам стверджувати, що до беззаперечних переваг використання педагогічних ситуацій при формуванні професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури в навчально-виховному процесі на факультеті фізичного виховання можна віднести наступне:

- активізація мотивації навчання – новизна роботи з педагогічними ситуаціями та регулювання складності поставлених завдань сприяє підвищенню інтересу до навчання;
- широке залучення студентів до активізації процесу навчання – кожен студент має змогу сам регулювати форму та глибину допомоги, спосіб подання навчального матеріалу; діалогізація навчального процесу, спонукання студентів навчальної групи до внутрішнього діалогу;
- розширення діапазону навчальних завдань (педагогічних ситуацій) – включає не тільки збільшення кількості ситуацій, а і введення нових типів ситуацій та регулювання процесом їх розв'язування;
- якісні зміни контролю за навчальною діяльністю, які забезпечують гнучкість в управлінні навчальним процесом – використання активних методів забезпечує плідний зворотний зв'язок зі студентами, перевірку правильності виконання дій або результатів розв'язування завдань студентами, а також визначення характеру помилок та шляхів їх усунення;
- формування в студентів позитивного ставлення до майбутньої фахової діяльності – студенти можуть наочно представити результати своєї діяльності;

- диференціація та індивідуалізація процесу навчання – врахування попередньої підготовки студентів, особливостей їхньої пам'яті, мислення, сприймання, надання студентам відповідних індивідуальних завдань, забезпечення можливості обирати той шлях навчання (розв'язання педагогічної ситуації), який здається студентам найкращим, і надання тієї допомоги, яка їм потрібна під час роботи з навчальними завданнями (педагогічними ситуаціями);
- використання ігрових прийомів – подання окремих елементів процесу навчання у вигляді ділової гри;
- залучення до дослідницької роботи – за допомогою педагогічних ситуацій різної спрямованості студенти можуть здійснювати навчальний експеримент, досліджуючи зміни результату в залежності від умов ситуації.

Необхідність широкого застосування в навчально-освітньому процесі вищого навчального закладу методу педагогічних ситуацій з метою підвищення рівня підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до майбутньої фахової діяльності має стати важливою частиною навчально-виховного процесу, спрямованого як на розвиток професійної компетентності, так і педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури.

Застосування методу педагогічних ситуацій у процесі фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури дозволяє активізувати й формувати інтерес до навчання, розвиває ініціативу студентів у пізнанні, учить діалектичному підходу до оцінки явищ і процесів.

Найбільш ефективним застосування методу педагогічних ситуацій виявляється при раціональному його сполученні з репродуктивним навчанням, оскільки в змісті навіть однієї й тієї ж теми, звичайно, буває й матеріал, що сприяє створенню проблемної педагогічної ситуації, й елементи знань сугубо інформативної спрямованості.

Отже, аналіз результатів проведеного дослідження дозволяє розглядати професійні ситуації вчителя фізичної культури як ефективний засіб, як надійний „будівельний” матеріал у процесі

формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури в аспекті становлення його фахової підготовки.

Таким чином, готовність майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності буде формуватись успішно лише в контексті відповідної діяльності, яка забезпечується добром оптимальних форм, методів і засобів навчання відповідно до етапів її формування та індивідуальних можливостей майбутніх фахівців з фізичного виховання, зокрема, в аспекті розвитку їхньої професійної компетентності.

ВИСНОВКИ

Наш досвід у проведенні занять із застосуванням ситуацій свідчить про значне підвищення інтересу студентів та ефективності навчального процесу.

Слід наголосити, що головна мета занять із використанням педагогічних ситуацій зводиться не до пошуку сенсаційного способу її розв'язання, а до розвитку вміння системно аналізувати навчально-виховний процес. Використання педагогічних ситуацій у навчальному процесі майбутніх учителів фізичної культури суттєво активізує їх мислення, спонукає до творчих пошуків.

Участь у розв'язанні професійних ситуацій вимагає від студентів застосування більш широкого кола знань у порівнянні з відповіддю на конкретне запитання. У них формується більш предметна уява про зміст та характер тих навчально-виховних завдань, які необхідно буде розв'язувати майбутнім учителям фізичної культури в умовах загальноосвітньої школи.

Водночас участь у пошуках шляхів вирішення ситуацій формує у студента вміння ґрунтовно аналізувати навчально-виховний процес. При цьому студенти насамперед оволодівають зразками вирішення таких ситуацій.

Все це позитивно впливає на розвиток професійного мислення майбутнього вчителя фізичної культури, якісним показником якого є, перш за все, зміст самого аналізу тієї чи іншої ситуації. Цей зміст поступово змінюється від поверхової оцінки та традиційно відомих способів до пошуку особистих шляхів розв'язання ситуацій.

Використання завдань, що передбачають розв'язання професійних ситуацій, не обмежується лише рамками вивчення окремої навчальної дисципліни.

Вони з успіхом застосовуються під час проведення студентських олімпіад зі спеціальності та мають широкі можливості в індивідуальній та самостійній роботі майбутніх учителів фізичної культури.

Приклади конкретних професійних ситуацій учителя фізичної культури та орієнтовні способи їх вирішення

Досвід педагогічної діяльності вчителів фізичної культури та застосування методу педагогічних ситуацій в процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичного виховання дозволяє нам констатувати, що переважна більшість професійних ситуацій виникає на основі дій школярів. Водночас ситуації, причиною виникнення яких стали дії вчителя або інші обставини, виникають значно рідше.

Наведемо приклади професійних ситуацій вчителя фізичної культури з можливими варіантами їх розв'язання відповідно до причин їх виникнення.

Ситуації, які виникли на основі дій учнів

Ситуація 1

«Учитель організовує туристичний похід з учнями шостих класів. У призначений час діти з рюкзаками зібрались на подвір'ї школи. Вчитель перевіряє готовність і відмічає непередбачену кількість дітей. У такому випадку необхідно буде ще взяти декілька кілограмів картоплі. Нести цей вантаж учитель доручає учню К., рюкзак якого був найлегший. Але учень категорично відмовляється. Діти наполягають на пропозиції вчителя.

Відчувши, що відмова не сприймається, хлопець пішов з подвір'я школи...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?

- а) призначите іншого учня для перенесення вантажу;
- б) розподілите картоплю між кількома учнями;
- в) доженете учня і спробуєте домовитись;
- г) доженете учня і попередите, що він отримає негативну оцінку;
- д) доженете учня і попередите, що він не буде залучатись до подібних заходів;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 2

У практичній діяльності значна частина вчителів фізичної культури застосовує покарання учнів, які запізнюються на урок та порушують дисципліну, додатковими фізичними навантаженнями. Однозначної оцінки доцільності використання такого методу серед педагогів не існує.

«Під час уроку у 8 класі учень М. навмисне виконує вправи так, щоб викликати сміх у однолітків. Після декількох зауважень учитель наказує учню виконати по 10 присідань на кожній нозі. Учень стає на відведене місце. Приймає вихідне положення для присідання і після 4 спроб, виконаних з максимальним напруженням, відмовляється продовжувати виконання вправи...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) запитасте в учнів класу, як необхідно вплинути на учня-порушника;
- б) зупините хід уроку і проведете виховну бесіду з цим учнем;
- в) забороните учню займатись і посадите його на лаву;
- г) попередите учня, що зробите запис у щоденнику про його поведінку на уроці;
- д) застосуєте до учня інше фізичне навантаження;
- е) застосуєте інші способи, вказати, які конкретно.

Ситуація 3

«Виховання чемності та поваги до дорослих є одним важливим елементів навчально-виховного процесу в школі. Учні 7-го класу на уроках фізкультури з повагою відносяться один до одного та до вчителя фізкультури.»

Одного разу, коли вчитель фізкультури повертався додому після уроків, його увагу привернув галас у дворі одного із будинків. Підійшовши ближче він побачив, як один зі „зразкових” семикласників сперечається з літньою жінкою, використовуючи при цьому ненормативну лексику...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) підійдете, і в підвищуючи голос будете намагатись припинити цю розмову;

- б) підійдете, і, відізвавши учня вбік, присоромите його за таку поведінку;
- в) не будете втручатись, але при першій зустрічі нагадаєте йому про недопустимість такої поведінки;
- г) повідомите класного керівника про вчинок учня;
- д) на наступному уроці фізичної культури повідомите клас про вчинок учня;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 4

«Учень 7 класу сільської школи захоплюється спортивним самоудосконаленням. У домашніх умовах сам виготовив перекладину, придбав гирі, еспандер. Учитель схвалює захоплення учня.

Прикрій випадок стався одного дня. Вчитель фізичної культури проходив через роздягальню. Його увагу привернула куртка, кишені якої непомірно обвисали. З цікавістю доторкнувся до підозри і впевнився, що у кожній кишені знаходиться по гантелі, за формою схожі з тими, які зберігаються в шкільному сховищі спортивного інвентаря. Уважно оглянувши куртку, вчитель впевнився, що вона належить згаданому учню...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) розповісте класному керівникові про вчинок учня;
- б) заберете гантелі, а на їх місці залишите записку про недопустимість таких вчинків;
- в) запропонуєте учневі пояснити такий вчинок;
- г) проведете виховну бесіду з учнем;
- д) навідаєтесь до нього додому, щоб провести розмову з батьками;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 5

Діяльність учнів на уроках фізкультури включає виконання фізичних вправ з різних вихідних положень, різку зміну характеру вправ. Це вимагає від учителя відповідної підготовки до уроку і вміння передбачати наслідки такої діяльності.

«В осінній день, під час великої перерви, старшокласники без дозволу забігли у спортивний зал у повсякденному взутті та грали в баскетбол.

На наступному уроці у 8 класі, для виконання чергової вправи, вчитель подає команду, що передбачає прийняття вихідного положення упору лежачи на підлозі.

Більшість дітей приймають вихідне положення, але 4 дівчат не виконують вимоги вчителя.

На запитання: „В чому справа?“ – учениця К. відповіла: „Ми не будемо витирати брудну підлогу спортивним одягом“...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) змініте завдання відповідно до гігієнічних вимог;
- б) зупините хід уроку і будете встановлювати з чисті вини було забруднено підлогу;
- в) зупините хід уроку і призначите декілька учнів для прибирання залу;
- г) зробіте вигляд, що нічого не сталося і будете продовжувати урок;
- д) будете наполягати, щоб усі без виключення виконували поставлене завдання;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 6

«Декілька разів учень приходив на урок фізкультури без спортивної форми. Учитель вирішує повідомити про це батьків і вимагає в учня щоденник. Хлопець не виконує цю вимогу, мотивуючи це різними причинами. Учитель упевнений у тому, що в учня щоденник є, але час на уроці не дозволяє затягувати діалог. Після підведення підсумків уроку учень з поспіхом залишив зал. Перед початком наступного уроку вчитель зайшов у клас і звернувся до класного керівника, щоб зясувати справу із щоденником. На вимогу класного керівника учень без зайвих слів поклав щоденник на стіл...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) розповісте класному керівникові про поведінку учня;
- б) зробіте запис у щоденник учня;

- в) запропонуєте учневі пояснити свою поведінку;
- г) попередите учня, що він отримає незадовільну оцінку за чверть;
- д) дізнаєтесь адресу учня та навідаєтесь до нього додому, щоб провести розмову з батьками;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 7

«Незадовго до завершення другої чверті випав сніг і уроки з фізичної культури відбуваються на лижні. За таких умов діти приходять на урок зі своїм інвентарем. Учитель попередив семикласників про наявність лиж на наступному уроці, а у випадку відсутності їх учні будуть залучатися до прибирання катка.

На урок переважна більшість учнів з'явилась з лижами, але четверо хлопців, що не принесли їх відмовляються від прибирання катка...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) розповісте класному керівникові про поведінку учнів;
- б) виставите учням негативні оцінки за урок;
- в) попередите, що в разі відмови учням буде занижена оцінка за чверть;
- г) призначите серед учнів старшого, який в разі невиконання завдання отримає негативну оцінку;
- д) покараєте учнів шляхом застосування фізичного навантаження;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 8

«Учні звикли до того, що вчитель фізкультури вимогливий та принциповий, тому порушення дисципліни на уроках сприймається як НП.

На одному з уроків у 8 класі, під час підготовчої частини, виконуються бігові вправи. Учитель послабив увагу і не помітив, хто з хлопців зробив підніжку дівчині. Повернувшись обличчям у бік скоєного, він побачив, що школярка втратила рівновагу і впала на підлогу. Учитель відразу зупинив виконання вправи.

Підвищеним голосом він запитав: „Хто це зробив?”. Клас мовчить...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) будете вимагати, щоб винуватець негайно вибачився перед дівчиною;
- б) зупинивши хід уроку, будете встановлювати винуватця;
- в) накажете хлопцям прийняти положення упору лежачи й утримувати його доки винуватець не зізнається;
- г) попередите учнів, що проведете розмову з класним керівником стосовно дисципліни класу на уроці;
- д) застосуєте до класу фізичне навантаження у вигляді бігових або стрибкових вправ;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 9

«Закінчилися уроки в школі. Діти повертаються додому. Четверо семикласників, голосно розмовляючи, покинули подвір'я школи, перетнули дорогу, сіли на лаву в скверіку і закурили цигарки. Учитель фізкультури поспішає на тролейбусну зупинку і, проходячи біля них, голосно зауважує: „Куримо!?”

Учні насторожились, але продовжують пускати дим і один з них самовпевнено промовляє: „Потягуємо!” ...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) розповісте класному керівникові про поведінку учнів;
- б) підійшовши до учнів, присоромите їх за таку поведінку;
- в) на наступному уроці проведете бесіду зі школярами про шкідливий вплив паління;
- г) повідомите учням, що вони отримають низьку оцінку по фізкультурі;
- д) сфотографуєте їх, щоб показати фотографії їхнім батькам;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 10

Прибирання спортивного залу в окремих школах проводиться силами самих учнів. За належної організації це стає суттєвою допомогою в житті школи.

«Наприкінці останнього уроку фізкультури у 8 класі вчитель нагадав про чергове прибирання залу та назвав прізвища учнів, яким випала черга працювати.

Після дзвоника з уроку діти почали розподіляти обов'язки і помітили, що двоє з названих учнів встигли зникнути. Почалися репліки, обурення.

Учень Т., безперервно повторюючи: „Чим вони кращі?“ категорично відмовився працювати і, оглядаючись, повільно залишив зал. Ті, що залишились, переглянулись і стримано очікують дій вчителя...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) запропонуєте учням виконати покладені на них обов'язки та пообіцяєте їм гарні оцінки на наступному занятті;
- б) проведете додатковий інструктаж учнів класу з важливості дотримання гігієнічних вимог до спортивного залу;
- в) доповісте класному керівникові про таке ставлення учнів до прибирання спортивного залу;
- г) допоможете учням, що залишились прибирати зал;
- д) на наступному уроці застосуєте до зазначених учнів фізичне навантаження у формі бігу, присідань тощо;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 11

«На шкільному майданчику учні 9 класу складають заліковий норматив з підтягування. Згідно списку журналу діти один за одним виконують вправу. У цей час учень Ю. непомітно відійшов у бік і, оглядаючись, розмовляє із знайомим однолітком. Черга дійшла до згаданого учня. Вчитель голосно називає прізвище учня, але той, відповівши „зараз“, продовжує розмову. На повторне звернення учень не реагує...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?

- а) зробите вигляд, що нічого не сталося, і викличете наступного учня;
- б) попередите учня, що зробите запис у щоденнику про його незадовільну поведінку на уроці;

- в) поставите незадовільну оцінку цьому учневі;
- г) забороните учню брати участь у ході уроку і примусите його виконувати роботу (наприклад, прибирати, замітати, копати);
- д) застосуєте до учня фізичне навантаження у формі бігу, присідань тощо;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 12

Зміст і характер учнівського спілкування часто викликають обурення з боку вчителів, батьків, людей старшого покоління. Ці симптоми все більше заявляють про себе і в процесі фізичного виховання.

«Кабінет учителя фізкультури знаходиться поряд з роздягальнею для дівчат. Перед початком уроку в 9 класі дівчата переодягаються і вчитель досить добре чує їхні розмови. Найголосніше і збуджено розмовляє учениця П.. Одна з дівчат застерігає говорити тихіше, адже не в лісі знаходимось, може і вчитель почути. На доброзичливе застереження учениця П. зухвало відізвалась про вчителя, закінчивши словами, від яких, як кажуть, і вуха в'януть...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) зробите вигляд, що нічого не сталося і будете звертати увагу на такий випадок;
- б) запросите дівчину для виховної бесіди після уроку;
- в) доповісте класному керівникові про таке ставлення дівчини до вчителів;
- г) порекомендуєте класному керівнику провести розмову з батьками дівчини;
- д) будете зневажливо ставитись до дівчини відповідно до її ставлення до вчителів;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 13

Ставлення учнів до фізичної культури, їх активність у процесі занять у значній мірі обумовлюється спортивними успіхами.

«На уроці вивчається вправа на брусах. Діти по черзі підходять до приладу. Здебільшого з помилками виконують вправу, хоч і намагаються, а закінчивши її нетерпляче чекають наступної спроби.

Черга доходить до учня Н. Він, непомітно для вчителя, пропустив її зайнявши місце останнім. У наступний раз учитель, помітивши такі дії учня, звертається до нього і наказує виконувати вправу. Учень підходить до брусів, приймає вихідне положення, робить декілька підготовчих рухів, намагається виконати вправу, але це йому не вдається і від залишає прилад...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?

- а) зробіть вигляд, що нічого не сталося і будете продовжувати урок;
- б) зупините хід уроку і додатково поясните учневі техніку виконання;
- в) запропонуєте учневі залишитись після уроку, щоб попрацювати додатково;
- г) будете вимагати від учня, щоб він виконував вправу доки не оволодіє технікою її виконання;
- д) призначите одного з найбільш здібних учнів для допомоги цьому учню в освоєнні техніки виконання;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 14

«Урок фізичної культури в 3 класі відбувається у допоміжному залі, частину якого займає борцівський килим. Виконання завдань уроку вимагає від учителя зайняти положення спиною до килиму.

Скориставшись моментом, енергійний учень заліз під покривало і тихенько ліг.

Учні заходяться від сміху...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?

- а) доброзичливо присоромите учня за порушення навчальної дисципліни;
- б) організуєте навколо цього учня хоровод з відповідним віршованим супроводженням;

- в) зупините урок, відвернете килим і запросите учня стати в стрій;
- г) забороните учню брати участь у ході уроку і примусите його виконувати роботу (наприклад, прибирати, замітати, копати);
- д) застосуєте до учня фізичне навантаження у формі бігу, присідань тощо;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 15

«За розкладом у 10 класі останнім уроком проводиться урок фізкультури. На перерві, перед уроком, учні цього класу звернулись до вчителя з проханням відпустити їх з уроку, мотивуючи тим, що у цей час по телебаченню транслюються змагання Білої Олімпіади. Учитель сказав: „Нікого я не відпускаю, будемо готуватись до шкільних змагань з баскетболу, урок відбудеться за розкладом”.

Учні переглянули і попрямували до роздягальні. Пролунав дзвоник на урок, учитель зайшов до залу, але там було лише п'ятеро дівчат-однокласниць...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?

- а) будете проводити урок відповідно до навчального плану;
- б) повідомите класного керівника про вчинок учнів;
- в) на наступне заняття принесете телевізор і запропонуєте подивитись змагання замість уроку;
- г) влаштуєте контрольну роботу за результатами побачених змагань;
- д) на наступному занятті покараєте учнів, які були відсутні, шляхом застосування фізичного навантаження;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 16

«У школу прийшов молодий учитель фізичного виховання. Директор школи познайомив його з учнями 10 класу, і почався урок. У підготовчий частині уроку вчителя занепокоїла відкрита пасивність учнів під час виконання команд. Подавши

розпорядження зупинити рухову діяльність, він звертається до учнів, щоб ті пояснили, у чому справа. Учень П. проявив ініціативу і сказав, що попередній учитель фізкультури давав їм м'яча, і вони із задоволенням грали у футбол...».

Якби Ви діяли на місці вчителя?

- а) ознайомите учнів з вимогами шкільної програми з фізичного виховання;
- б) поясните учням, що застосування різноманітних форм фізичного виховання дозволить значно підвищити рівень їхньої фізичної підготовленості;
- в) заявите учням, що футбол тепер буде використовуватись в якості заохочення за високі навчальні показники;
- г) скажете учням, що попередній вчитель погано працював, а тепер буде все інакше;
- д) в ультимативній формі висловитесь: „Як скажу, так і буде!”;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 17

«На уроці у 9 класі вивчається передача баскетбольного м'яча від грудей. Діти розташовані по двоє на всю довжину залу і передають м'яч одне одному. Під час чергової передачі учениця на змогла зловити м'яч, і він покотився по підлозі. Один з учнів зупинив м'яч і притримує його ногою. На прохання дівчини повернути м'яч він не зреагував.

Учениця попрямувала за м'ячем і підійшла зовсім близько до хлопця. Той в азарті схопив м'яч руками і, вигукнувши „лови!”, сильно кинув його в обличчя дівчині. Вона не розраховувала на такі дії і, після того, що трапилось, закрила обличчя руками і почала плакати. Дівчата обступили потерпілу, кидаючи репліки на адресу винуватця...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?

- а) зробіте вигляд, що нічого не сталось і будете продовжувати урок;
- б) зупините хід уроку і поцікавитесь у дівчини, що трапилось;

- в) зупините хід уроку і запропонуєте дітям визначити покарання учневі;
- г) забороните винуватцю брати участь у ході уроку і примусите його виконувати роботу (наприклад, прибирати, замітати, копати);
- д) встановивши винуватця застосуєте до нього фізичне навантаження у формі бігу, присідань тощо;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 18

«Починається урок фізкультури у 7 класі. Пролунав дзвоник, учні вишикувались і вчитель повідомляє завдання уроку. Вбігає захеканий учень і просить дозволу стати у стрій. Учитель жестом дозволяє, але двоє учнів, поряд з якими учень стоїть у строю, не пускають його на своє звичне місце і наполягають, щоб він став крайнім на лівому фланзі, як такий, що запізнився. Увага класу зосередилась на цьому протиріччі.

Час іде і це негативно впливає на організований початок уроку...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) накажете учням, щоб дозволили йому стати в стрій;
- б) дасте вказівку, щоб учень став у кінець строю;
- в) поставите учнів, які не пускали учня в кінець строю;
- г) звернетесь до класу і запитаете учнів куди повинен стати учень, який запізнився;
- д) застосуєте до учнів фізичне навантаження у формі бігу, присідань тощо;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 19

«Урок фізичної культури в 9 класі.

Хлопці грають в футбол на шкільному стадіоні. Учитель з дівчатами займається на баскетбольному майданчику поруч. Після сильного удару м'яч потрапляє у вікно сусіднього будинку. На подвір'ї з'являється розгніваний господар, він обурюється і погрожує доповісти про вчинене директору школи. Попереджаючи неприємності, вчитель подає свисток, зупиняє

гру і звертається до учнів вказати на винного. Клас мовчить...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) візьмете м'яч в руки і не дозволите грати доти, доки не виявиться винуватець;
- б) дозволите учням грати в футбол до закінчення уроку, а господарю пообіцяєте відремонтувати вікно за годину, взявши відповідальність на себе;
- в) зупините гру, візьмете м'яч в руки, і примусите хлопців виконувати фізичне навантаження (наприклад, бігти крос);
- г) зупините гру, позове всіх хлопців до себе і почнете з'ясовувати, хто винен;
- д) звернетесь до учнів з пропозицією самим вирішити справу з ремонтом і при позитивній відповіді дозволите продовжувати їм грати у футбол;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 20

«Пролунав дзвоник на урок. Діти вишикувались у шеренгу, черговий здає рапорт. Раптом відчиняються двері, і у зал убігає захеканий учень. Зупинившись, він звертається до вчителя з проханням дозволити стати у стрій, але той не звертає на учня уваги, продовжуючи пояснювати завдання уроку.

Винуватець стоїть, переступаючи з ноги на ногу...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) доброзичливо поцікавитесь причиною запізнення, та попередите, щоб він більше не запізнювався;
- б) застосуєте до учня фізичне навантаження у вигляді бігу, стрибків, силових вправ тощо, а потім дозволите йому стати в стрій;
- в) не дозволите учневі зайти до спортивного залу;
- г) звернетесь до класу і запитаете учнів чи дозволяти цьому учневі займатись разом зі всіма;
- д) забороните учню брати участь у ході уроку і примусите його виконувати роботу (наприклад, прибирати, замітати, копати);
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 21

Ставлення дітей до гри відоме всім. Досвідчені педагоги знаходять на заняттях час, щоб дати змогу учням пограти.

«На початку уроку фізичної культури у 7 класі вчитель попереджає про те, що в кінці уроку планується гра в баскетбол за умови, якщо діти будуть старанно працювати і не буде порушень дисципліни.

Під час вивчення перекидів учень М. навмисне виконує їх так, щоб викликати сміх у присутніх. Це негативно впливає на організованість дітей. Учитель звертається до нього і нагадує класу, що за таких обставин на гру не вистачить часу. Учні запротестували, але ніхто з них не обурюється діями порушника і не звертає на це уваги.

Відчувши таку реакцію класу навіть після зауваження та нагадування вчителя, хлопець не змінив свого ставлення до завдань уроку...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) не зважатимете на поведінку учня і дозволите грати в баскетбол всім;
- б) позбавите всіх дітей гри в баскетбол, як таких, що не дотримувалися вимог до дисципліни;
- в) дозволите дітям грати в баскетбол, категорично заборонивши брати участь у грі учню-порушнику;
- г) звернетесь до класу і врахуєте точку зору учнів;
- д) забороните учню брати участь у грі і примусите його виконувати роботу (наприклад, прибирати, замітати, копати);
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 22

«Учень 10 класу вже декілька років займається в ДЮСШ волейболом. На шкільному уроці фізичної культури 10 клас готується до змагань на першість школи з цього виду спорту. Учень присутній на уроці і активно бере участь у тренувальній грі, суддівство якої здійснює сам учитель фізичної культури.

Команда, в якій грає зазначений учень, прийняла подачу і почала розігрувати комбінацію, розраховуючи на його

завершальний удар. Хлопець зосередився і приготувався виконувати нападаючі дії. Але в останню мить гравець цієї команди замість пасу під удар відправив м'яч через сітку супернику. Учень незадоволено щось пробурмотів, наблизився до цього гравця і плюнув йому в обличчя...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) зробите вигляд, що нічого не сталося і будете продовжувати гру;
- б) зупините гру і будете наполягати, щоб учень вибачився за скоєне;
- в) попередите учня, щоб він залишився після уроку і продовжите гру;
- г) у категоричній формі накажете учню припинити гру і залишити спортивний зал;
- д) попередите, щоб після уроку залишилися „ображений” і винний та продовжите гру;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 23

«Учень М. навчається у 8 класі. На уроках фізкультури він не проявляє інтересу та активності під час вивчення програмового матеріалу з легкої атлетики, гімнастики та ін. Однак учень фанатично захоплюється грою в футбол. На одному з уроків фізичної культури вчитель попередив учня, що в разі безвідповідального ставлення до виконання запланованих завдань уроку він буде позбавлений можливості грати у футбол.

Але поведінка учня на уроці не поліпилася. У той же час, коли клас розділявся на команди для гри в футбол, учень рішуче зайняв місце в одній з команд, і на вимогу вчителя залишити гру відмовляється її виконати...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) не будете гаяти часу та розпочнете заплановану гру в футбол;
- б) особисто візьмете м'яч в руки і поясните учням, що гру не почнете доти, доки учень не залишить поле;
- в) дозволите учню брати участь у грі, запропонувавши йому залишитися після уроку для бесіди;

- г) попросите учня підійти до себе і категорично забороните йому приймати участь у грі;
- д) дасте можливість учням протягом 1-2 хвилин „навести порядок” на футбольному полі;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 24

Ставлення учнів до шкільного майна, обладнання потребує постійної уваги з боку вчителів та шкільної адміністрації.

«Урок фізкультури в 9 класі проводиться останнім за розкладом. Для вирішення завдань уроку використовуються гімнастичні мати. Наприкінці уроку учні прибирають місця занять і відносять гімнастичні мати у відведений кут спортивного залу.

Учитель фізкультури контролює акуратність складання і помічає, що один з матів має значне свіже пошкодження.

Він вишикував клас і, вказавши на скоєне, звертається до учнів із вимогою зізнатись у вчинку. Клас мовчить...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) будете тримати клас в строю до того часу, поки не виявиться винуватець;
- б) звернетесь до учнів із проханням добровільно відремонтувати мату і, якщо такі знайдуться, відпустите клас;
- в) призначите двох хлопців, які мають усунути пошкодження в присутності всього класу;
- г) за домовленістю з класом проведете жеребкування і визначите 2-3 хлопців для ремонту;
- д) візьмете відповідальність за ремонт гімнастичної мати на себе й відпустите клас;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 25

Організований початок уроку фізичної культури є важливою передумовою його ефективності.

«Учні 7 класу прийшли на урок після контрольної роботи з математики. Діти збуджені, сперечаються, щось доводять

один одному. Учитель намагається пояснити завдання уроку, проте більшість дітей неухважні, мимоволі продовжують обмін думками.

Зауваження кільком учням дотримуватись дисципліни не заспокоїло клас. Учитель раптово замовк, сподіваючись таким чином привернути увагу учнів, проте і це не допомогло. Дорогоцінний час уроку витрачається не за призначенням...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) підвищеним тоном звернетесь до найбільш „активних” і нагадаєте про їхню відповідальність за зрив уроку;
- б) відведете одну хвилину часу на завершення дискусії і, по закінченні згаданого часу, розпочнете урок;
- в) попередите, що згаяний час позначиться на тривалості гри, яку планується провести на уроці;
- г) удастесь до короткочасного фізичного навантаження у вигляді бігу з 1-2 прискореннями і після цього почнете пояснювати завдання уроку;
- д) особисто поцікавитесь завданням контрольної роботи та її наслідками і перейдете до організації початку уроку;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 26

«Проводиться урок фізичної культури у 8 класі. З метою розвитку фізичних якостей учитель використовує метод колового тренування. На одній із „станцій” передбачається виконання вправ з набивними м'ячами. Першою на цій „станції” займалась група хлопців. Через кілька хвилин за командою вчителя учні змінили місця занять і до „станції” з м'ячами підійшла група дівчат. На одному з м'ячів крейдою було написано спотворене прізвище учениці Т. Дівчинка вирішила не витирати написане, повідомила про це вчителя і відмовляється виконувати завдання з м'ячами...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) розпочнете з'ясовувати, хто це написав;
- б) змусите дівчинку виконувати вправу, незважаючи на її образ;
- в) самі витрете написане і продовжите урок;

- г) замініте м'яч іншим;
- д) попросите чергового витерти написане;
- е) у доброзичливій формі попросите дівчинку виконувати вправу, не звертаючи уваги на написане;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 27

«На перерві вчитель фізкультури заповняє журнал біля вікна спортивного залу і на прохання учнів 6 класу дозволяє їм зайти до залу за кілька хвилин до початку уроку. Два хлопчики, які відвідують секцію з боротьби, одразу ж почали енергійний поєдинок. Пролунав дзвоник на урок, діти вишикувались у шеренгу, але ті двоє продовжують боротися. Вчитель голосно назвав прізвище одного, потім іншого з „борців”, та це на них не вплинуло. Повторне звертання не досягло мети. Час іде, учні зосереджено чекають дій учителя...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) шляхом фізичного втручання розведете „борців” і поставите в шеренгу;
- б) почнете проводити урок за планом, попередивши „борців” про те, що вважаєте їх відсутніми на уроці;
- в) підвищеним тоном будете продовжувати називати прізвища, нагадуючи про порушення дисципліни на уроці;
- г) дасте можливість „борцям” протягом 1-2 хвилин продовжити боротьбу, а по закінченні зазначеного часу подасте сигнал для завершення поєдинку, назвете переможця і продовжите урок;
- д) шляхом фізичного втручання розведете „борців” і покараєте додатковим фізичним навантаженням у вигляді бігових або стрибкових вправ, присідань тощо;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 28

Педагогічний досвід свідчить, що шляхи та способи створення робочої атмосфери і порядку на уроках у різних учителів суттєво відрізняються. Учні дуже швидко звикають до

вимог учителя. У разі високої вимогливості та принциповості з боку вчителя дисципліна в його присутності на уроках гарантована.

Проте склалося так, що «у 8 класі необхідно було зробити заміну. І на урок прийшов інший учитель фізкультури, який працює в школі перший рік. Дізнавшись про це, більшість учнів класу не з'явилася на урок. Присутнім учитель дозволив самостійно пограти у волейбол. Наступного дня колеги зустрілись і відбулась відверта розмова з цього приводу...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) накажете учням, які не з'явилися на урок, зібратись після уроків у спортивному залі для відпрацювання пропущеного заняття;
- б) на наступному уроці фізкультури доброзичливо, між іншим, поцікавитесь, як пройшов урок минулого разу, і приймете рішення;
- в) з докором скажете учням, що таким вчинком вони підвели вас і ви, при нагоді, згадаєте про цей випадок;
- г) скажете класові, що в разі повторення подібної ситуації особисто будете наполягати на заміні уроку фізкультури іншим предметом (уроком математики, фізики тощо);
- д) не звернете уваги на цей випадок і не будете приймати ніякого рішення;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 29

«Під час уроку фізичної культури у 8 класі учень Н. звернувся до вчителя з проханням дозволити йому вийти з залу. Вчитель не заперечує.

У вікно спортивного залу вчитель побачив, як учень підійшов до знайомої компанії хлопців, озирнувся і запалив цигарку. Через кілька хвилин він повернувся до залу і продовжив виконувати завдання уроку. Учитель ніби не бачив його провини, однак коли підводив підсумки уроку, то попросив учня зайти до свого кабінету після закінчення першої зміни.

Відчуваючи провину, хлопець у призначений час був біля дверей кабінету. Проте, сталося так, що в цей час учителя

викликав директор школи. Розмова затяглася, і учень, не дочекавшись учителя, пішов зі школи...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) не будете про це згадувати і не зміните свого ставлення до учня;
- б) через учнів класу передасте своє запрошення зустрітись з учнем наступного дня;
- в) повідомите про вчинок учня класному керівникові;
- г) особисто зайдете в клас і запросите учня до бесіди;
- д) обуритесь діями учня і запевните, що зміните своє ставлення до нього, як до людини, до якої втратили довіру;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 30

Як свідчить практика, додаткового клопоту вчителів фізкультури завдають учні, які на уроці скаржаться на погане самопочуття. Більшість учителів вважають, що такі діти повинні бути присутніми на уроках і, по можливості, приймати участь у навчально-виховному процесі.

«Учитель починає урок у 7 класі. Один з учнів прийшов у повсякденному одязі і сказав, що погано себе почуває. Вчитель не з'ясовуючи подробиць, показав рукою на гімнастичну лаву. Під час уроку, коли вчитель демонстрував вправу, учень непомітно для вчителя вийшов із залу. Учні це бачили, але ніхто не сказав. Учитель помітив відсутність учня лише наприкінці уроку...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) звернетесь до класу з питанням: „Хто бачив, коли вийшов учень?“;
- б) не звернете уваги на поведінку учня;
- в) одразу після закінчення уроку розшукаєте учня, а після розмови з ним приймете рішення;
- г) почекаєте до наступного уроку фізкультури і примусите учня в присутності класу пояснити свої дії;
- д) попросите учнів класу передати йому ваше запрошення на розмову у зазначений час у спортивному залі;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 31

«На уроці фізичної культури вивчається стрибок через гімнастичного козла. Після відповідного навчання переважна більшість дівчат справляється із навчальним завданням. Учениця М. уже вкотре розбігається, а виконати вправу не може. Втративши впевненість у можливості виконати вправу, дівчина сідає на лаву. Вчитель вимагає встати, сам займає місце для підстраховки, дівчина знову розбігається, але виконати завдання не може і відмовляється від подальших спроб...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) залишите дівчину в спокої і не будете звертати на неї уваги;
- б) будете рішуче вимагати виконання подальших спроб;
- в) доброзичливо скажете, щоб вона залишилась після закінчення уроків, і позаймаєтесь з нею індивідуально;
- г) під час підведення підсумків уроку заострите увагу на негативній оцінці за виконання вправи згаданою ученицею;
- д) попросите кількох добре підготовлених учениць залишитись після уроків разом з дівчиною і допомогти їй упоратись із завданням;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 32

«Урок у 7 класі вчитель розпочав після неприємної бесіди з директором школи. Діти відразу відчули знервованість учителя.

У підготовчій частині уроку виконуються бігові вправи з прискоренням. Під час виконання вправи учень Н. навмисне різко зупинився, що призвело до зіткнення кількох учнів, які виконували вправу. Вчитель не помітив винуватця і підвищеним тоном назвав прізвище одного з потерпілих, на що той відповів: „Дивитись треба!“...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) зупините виконання вправи і почнете виявляти винуватця;
- б) зробите вигляд, що не почули репліки і продовжите урок;

- в) спокійно скажете: „Вибач, я сьогодні щось не дуже уважний”;
- г) підвищеним тоном відповісте: „Я все дуже добре бачу!”;
- д) компенсуєте свої дії, доброзичливо звернувшись до хлопця з проханням виконати легке доручення (наприклад, віднести журнал до вчительської);
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 33

«Навесні значна кількість уроків з біології у 9 класі проводиться на території парку. Шлях від парку до школи займає 5 хвилин. Вчителька біології, пам'ятаючи, що на минулому тижні учні запізнились на урок фізкультури і про це їй зауважив завуч школи, відпустила клас заздалегідь.

Однак на початок уроку фізкультури вчасно з'явилася лише половина учнів класу...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) не будете починати урок доки не з'являться всі учні;
- б) почнете урок за планом, не чекаючи на відсутніх;
- в) почнете з'ясовувати у присутніх, коли саме відпустили клас з уроку біології, де можуть бути відсутні, чому така дисципліна і т. д.;
- г) доповісте завучу і порадитесь про прийняття рішення;
- д) відмініте урок і перенесете його проведення на інший день у позаурочний час;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме)

Ситуація 34

«Учителю-початківцю довелося проводити заміну уроків фізичної культури в 7 класі, де працює досвідчений учитель (той, наприклад, терміново виїхав на семінар).

На уроці вивчається тема „Баскетбол”, і діти повторюють прийом і передачу м'яча. Учитель уважно спостерігає за класом, переводячи погляд з однієї пари гравців на іншу. Помітивши грубу помилку учня М., підійшов до нього з

наміром дати пораду, як її виправити. На це учень збуджено відповів: „А нас так учили!”...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) особисто продемонструєте вправу учневі і вимагатимете повторення за вашим зразком;
- б) звернетесь до учнів класу з пропозицією прослідкувати за виконанням вправи згаданим учнем і зробити порівняльну оцінку;
- в) доброзичливо скажете учневі, що, можливо, він був не дуже уважний під час пояснення вправи вчителем;
- г) порадите учневі спостерігати за виконанням вправи іншими і прийняти це за зразок;
- д) запропонуєте добре підготовленому учневі продемонструвати вправу й порівняєте з виконанням вправи зазначеним учнем;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 35

«Учитель уперше йде на урок фізкультури до 8 класу. З попередньої бесіди йому відомо, що клас із спортивного погляду підготовлений, але щодо дисципліни „важкий”.

Коли вчитель зайшов до залу, учні вишикувались без поспіху і майже всі про щось розмовляють. Черговий доповідає про готовність до занять. Привітавшись, відпустивши чергового, вчитель подає команди „Рівнясь!”, „Струнко!”, розраховуючи таким чином заспокоїти клас.

У цей час із середини строю наперед виштовхують учня. Той мало не падає і клас реагує дружним сміхом. Учитель ставить учня перед строем, на що учень відповідає: „А при чому тут я?!”...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) почнете шукати винуватців;
- б) дозволите учневі повернутись на місце і не будете загострювати на цьому увагу;
- в) висловіте морально-етичні зауваження школярам і при цьому нагадаєте про техніку безпеки в залі;
- г) покараєте обох „сусідів” учня у строю фізичним навантаженням (присіданням, стрибками тощо);

- д) скажете класові, що час, згаяний на цей випадок, врахуєте, скоротивши заплановану гру;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 36

«В школі 8 Г клас вважається „важким”. Значні труднощі з дисципліною відчуває і вчитель фізичної культури, проводячи уроки в цьому класі.

Традиційно в школі проводиться загальношкільний крос. Вчитель попередив учнів класу, що участь у кросі та показаний результат будуть враховані як заліковий норматив з вправи на витривалість. На змагання учні з'явилися організовано, але пробігли дистанцію в півсили, фінішували майже всі одночасно з невисокими результатами, і посіли останнє місце серед восьмих класів...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) не будете звертати особливої уваги на дії учнів цього класу під час кросу;
- б) оціните всіх учнів оцінкою, що відповідає початковому рівню компетентності і занесете в журнал;
- в) проведете бесіду з класом, спробуєте виявити причини та ініціаторів такої поведінки;
- г) на наступному уроці з гумором привітаєте клас з черговою „перемогою” і порадите „так тримати”;
- д) поставите вимогу повторити кросову дистанцію на наступному уроці, розподіливши клас на декілька забігів;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 37

Заняття спортом у шкільному віці та перші спортивні успіхи досить часто негативно впливають не тільки на стосунки з ровесниками, але й з дорослими та, зокрема, вчителями.

«Дівчина навчається у 10 класі, три роки відвідує ДЮСШ, виконала декілька розрядів з легкої атлетики. Відносини вчителя фізичної культури з одного боку і тренером та дівчиною з іншого не можна назвати доброзичливими.

Дівчина почала частіше пропускати уроки фізичної культури в школі. На попередження вчителя з цього приводу, вона не реагує, до того ж пропускає залікові уроки і вчитель виставляє підсумкову оцінку середнього рівня компетентності.

Незадоволюючи до районних змагань з легкої атлетики вчитель доброзичливо поцікавився спортивними справами дівчини і сказав, що розраховує на її участь у складі шкільної команди.

У відповідь учениця заявила, що не збирається приймати участь у змаганнях за школу, адже з фізкультури в школі в неї успіхів нема, нехай виступають „відмінники”...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- a) не будете більше звертатись до дівчини, виставите команду без неї;
- б) домовитесь з директором школи запросити дівчину на розмову і накажете виступити на змаганнях;
- в) знайдете можливість зустрітись з батьками дівчини і попросите їх вплинути на її шкільні справи;
- г) попередите дівчину, що в разі відмови виступити за шкільну команду її чекають великі неприємності;
- д) доручите учням-спортсменам самим вплинути на поведінку дівчини;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 38

«На одному з уроків фізичної культури учні 8 класу складають норматив з кросової підготовки. Заняття відбуваються в міському парку культури та відпочинку. Учні налаштовані на змагальну атмосферу і одразу ж після старту включились в боротьбу.

На фініші вчитель задоволений результатами багатьох учнів і в кінці уроку коментує показники та виставляє оцінки за виконання нормативу.

Згідно списку в журналі вчитель називає прізвище учня М, схвально відзивається про нього, відмічає старанність і виставляє високу оцінку. У цей час один з учнів голосно зауважив: „Не дуже хвалить його, він же зрізав дистанцію”. Ще декілька учнів підтверджують порушення правил на дистанції учнем М.

Учитель звертається до винуватця. Той спочатку заперечує, але зрозумівши, що порушення відбувалось в полі зору учнів, зізнається в порушенні...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) після зізнання відразу ж почнете „виховувати” учня;
- б) ліквідуєте виставлену оцінку і в категоричній формі будете наполягати скласти норматив протягом 2-х днів;
- в) оціните початковим рівнем компетентності і виставите оцінку в журнал;
- г) залишите виставлену оцінку як „аванс” і доброзичливо запропонуєте учню знайти можливість повторно пробігти дистанцію;
- д) попросите учня залишитись після уроків для бесіди з цього приводу;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 39

«Виконання стійки на голові з опорою руками у 8 класі є досить складною фізичною вправою. Учитель попередив, що на наступному уроці учні будуть виконувати цю вправу на оцінку. На заліковому уроці вчитель викликає учнів за списком і діти по черзі виконують вправу. Частина учнів не може виконати завдання і вчитель оцінює їх початковим рівнем компетентності. Черга дійшла до учня П., який грає за збірну команду школи з баскетболу. Учень намагається виконати вправу, але не може впоратись, повертається і сідає на лаву...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) залишите поза увагою невдалу спробу цього учня і назвете прізвище наступного за списком учня;
- б) виставите оцінку, яку він заслуговує за виконання цієї вправи;
- в) голосно перед всім класом відзначите спортивні досягнення учня і на цій підставі дозволите пересклати згадану вправу пізніше;
- г) запросите учня залишитись після уроку і намітите відповідний шлях виходу зі скрутного становища;
- д) спробуєте дізнатись думку учнів класу з цього приводу;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 40

«Урок фізичної культури у 8 класі. Діти старанно виконують завдання, вчитель уважно спостерігає.

Під час зміни місця занять учениця М. голосно звертається до подруги. Вчитель, почувши це, з окриком називає її прізвисьце. На таке звертання дівчина різко відповідає вчителю: „Підлікуйте нерви”...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) зробите вигляд, що не почули репліки і ніяк не відреагуєте;
- б) весело скажете: „Чудова ідея – тільки нам, очевидно, треба лікуватись разом”;
- в) рішуче попередите ученицю, накажете залишитись після уроку і проведете з нею виховну бесіду;
- г) сухо зауважите: „Я був про тебе кращої думки”;
- д) звернетесь до учнів зі словами: „Якої ви думки з приводу вчинку подружки?”;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 41

«На одному з уроків фізкультури в закріпленому 9 класі студент приймає залікові нормативи з підтягування. Частина учнів не вкладається в заліковий норматив. Їм виставляється незадовільна оцінка.

Традиційно в школі в цей період проходить першість з баскетболу. Студент приймає участь у підготовці до змагань і призначив чергове тренування свого 9-го класу. Хлопці вчасно з'явилися, але тренуватись не збираються і з обуренням відмовляються від участі у змаганнях, мотивуючи тим, що виставлені двійки за підтягування свідчать про їхню нездатність до спорту.

Наступного дня студент-практикант доповів про це вчителю фізкультури...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?

- а) розповісте класному керівникові про поведінку учнів;
- б) особисто приймете залікові нормативи і виставите адекватні оцінки;

- в) попередите учнів класу, що незадовільний виступ на змаганнях відповідні учні можуть отримати низькі оцінки за чверть;
- г) звернетесь до учнів, що їхній вчинок позначається насамперед на авторитеті вчителя;
- д) покараєте учнів шляхом застосування фізичного навантаження;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуації, які виникли на основі дій вчителя

Ситуація 42

«Одне із завдань уроку фізичної культури у 7 класі передбачає виконання вправи з лазіння по канату у 3 прийоми. Учитель оголошує завдання уроку й мимоволі переводить погляд на місцезнаходження канату. Він з подивом виявляє, що канат знаходиться на підлозі на протилежній стороні спортивного залу. Від здивування вчитель замовк, що спровокувало виникнення необґрунтованого простою...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) почнете виявляти винуватців скоєного;
- б) зупинивши хід уроку, почнете привішувати канат на своє місце;
- в) відмовитесь від наміченого та змініте завдання;
- г) з гумором скажете, що це був жарт, і оголосите нове завдання;
- д) організуєте спортивну гру (наприклад, футбол), і з декількома учнями будете привішувати канат;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 43

«Починається урок у 8 класі. Діти вишикувались у шеренгу, вчитель пояснює завдання уроку. Одне завдання стосується гри у волейбол.

Учні із задоволенням сприйняли це повідомлення. Виконано необхідні вправи у підготовчій частині уроку, клас поділено на 3 відділення, учні займають відведені місця занять. У цей час

учитель звертається до одного з учнів із проханням взяти у кабінеті м'ячі, і сам прямує відчинити двері. Раптом він згадав, що ключі від кабінету залишив удома...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?

- а) скажете учням, що забули ключі і вибачитесь перед ними;
- б) не пояснюючи причину учням, змініте плани стосовно ходу навчального уроку;
- в) звернетесь до класу і запитаете, якими цікавими видами діяльності вони б хотіли займатись замість гри у волейбол;
- г) запропонуєте учням замість гри у волейбол інші цікаві види діяльності;
- д) змініте плани стосовно ходу навчального уроку мотивуючи тим, що необхідно виконати інший навчальний план;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 44

Одним з важливих компонентів професійної діяльності вчителя фізичної культури вважається необхідність та вміння особисто демонструвати техніку виконання фізичних вправ. Але трапляється, що за станом здоров'я або за віком учитель не може показати окремі вправи: наприклад, стійку на голові та руках, стрибок через коня та деякі інші.

«На уроці 8 класу вивчається перекид вперед. Пояснивши вправу, вчитель звертається до спортивного учня Н. з проханням продемонструвати її. Після коротких роздумів учень відмовляється показувати, сказавши, що на останньому тренуванні одержав травму. Вчитель доброзичливо звертається до іншого учня, але хлопець відмовляється, мотивуючи тим, що не зовсім зрозумів пояснення і не хоче осоромитись. Звертання ще до декількох учнів наштотувались на таку ж відповідь...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?

- а) учням, які відмовляться поставите негативну оцінку;
- б) особисто продемонструєте техніку виконання перекиду вперед;

- в) запропонуєте учневі, який продемонструє вправу високу оцінку;
- г) змініте завдання і уникнете необхідності умовляти учнів;
- д) будете проводити подальше навчання без показу;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 45

«Учитель вперше прийшов на урок у 8 клас. Відрекомендувавшись учням, він почав знайомитись з ними. Називаючи прізвище, учитель просить кожного з них зробити крок вперед. Дійшовши до середини списку, учитель неправильно називає прізвище одного з учнів. Клас відповів вибухом сміху, і учень, прізвище якого було неправильно прочитано, не зрушив з місця. Діти голосно продовжувати повторювати назване учителем прізвище. Учитель, боячись повторити прізвище з помилкою, роззубився...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?

- а) ще раз назвете прізвище цього учня, але голосніше;
- б) не зважатимете на поведінку учня і продовжуватимете називати прізвища наступних за списком учнів;
- в) доброзичливо поцікавитесь: „Як правильно звучить прізвище учня?“;
- г) застосуєте до класу фізичне навантаження у формі бігу, присідань тощо;
- д) звернетесь до найбільш активних зберігати дисципліну та робочий настрій на уроці;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 46

«У випускному класі навчається дівчина К., яка з усіх предметів має високі оцінки, але до фізкультури ставиться пасивно і не заслуговує високої оцінки.

На черговому засіданні педагогічної ради директор школи назвав її прізвище в числі кандидатур на одержання медалі. Учитель фізичної культури пояснив, що зі свого предмета у неї негаразд, і на наступному уроці застеріг дівчину, що високої

оцінки з таким ставленням вона не одержить. На застереження вчителя дівчина відповіла: „Поживемо, побачимо”...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) не будете приймати ніяких мір, будете чекати закінчення навчального року;
- б) доброзичливо запропонуєте дівчині зустрітись після уроків і спробуєте переконати її змінити ставлення до уроків фізкультури;
- в) будете принципово керуватись тільки програмовими вимогами і домагатись їх виконання;
- г) спробуєте зв'язатись з батьками дівчини і повідомити про стан її успішності з фізичної культури;
- д) запропонуєте дівчині додаткові заняття або відвідування секцій для підвищення спортивної підготовки;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 47

«Відбувається урок у 6 класі, учні вишикувались, молодий вчитель пояснює техніку виконання стрибка в довжину з місця. Пояснивши техніку виконання вчитель підходить до місця демонстрації та зачепившись втрачає рівновагу.

Побачивши такий казус вчителя, діти дружно зайшлись від сміху. Вчитель відновивши рівновагу розгубився...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) застосуєте миттєве фізичне навантаження після чого продемонструєте вправу;
- б) застосуєте вправу на увагу й продовжите демонстрацію техніки виконання стрибка;
- в) відмовитесь від наміченого та зміните завдання;
- г) скажете, що це була показова демонстрація, як не можна робити;
- д) запропонуєте одному з найбільш підготовлених учнів продемонструвати техніку виконання вправи;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 48

Одним з найважливіших елементів гри в баскетбол є кидок м'яча в кошик.

«Завдання уроку фізичної культури передбачає вивчення цієї вправи. Після пояснення основних елементів техніки кидка вчитель стає на відведену позначку і демонструє вправу.

Перша спроба невдала. Учитель просить подати м'яч і виконує вправу вдруге. Проте кидок не результативний. Не досягла мети і третя спроба...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) після невдалих спроб нагадаєте дітям, що часу обмаль, і залучите їх до практичного виконання вправи;
- б) вкажете на особисті помилки в техніці кидка, після чого продовжите спроби до попадання;
- в) поясните дітям, що тривалий час не доводилось виконувати цю вправу, адже попередній навчальний матеріал в основному включав розділ гімнастики, тому втратились відчуття простору та м'язові відчуття. Після цього залучите дітей до практичного вивчення техніки кидка;
- г) у жартівливій формі скажете, що виконували вправу так, як не треба виконувати. А для демонстрування кидка запросите учня, який займається баскетболом у ДЮСШ;
- д) посилаючись на біль, самопочуття або травму, не будете продовжувати спроби і попросите виконати цю вправу підготовленого учня, коментуючи його дії;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 49

У практичній діяльності учителів фізичної культури непоодинокі випадки, коли учні звертаються до них із запитаннями на фізкультурно-спортивну тематику, але іноді аргументованої відповіді не одержують.

«Починається урок у 10 класі, учні вишикувались, учитель починає перевірку присутніх.

У цей час учень Ш. голосно звертається до вчителя із запитанням, чи не знає він, команда якої країни стала

переможцем вчорашніх змагань з біатлону у чоловічій естафеті.

Учитель не зміг відповісти, оскільки не був готовий до такого на запитання. Учні переглянулися і в залі запанувала тиша...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) не звернете уваги на запитання учня;
- б) скажете, що не цікавитесь подібними речами;
- в) почнете вести розмову на іншу цікаву для учнів тему;
- г) скажете, що не було можливості подивитись ці змагання та їх результати;
- д) поцікавитесь в учнів чи не знає хтось з них відповідь на поставлене запитання;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 50

«Одне із завдань уроку фізичної культури в 9 класі передбачає закріплення техніко-тактичних дій з баскетболу. З цією метою проводиться навчальна гра. До закінчення уроку залишилися лічені хвилини. Команда, в складі якої грає добре підготовлений учень Н., програє, але намагається уникнути поразки. Учень заволодів м'ячем, вдало виконує кидок в кошик і виводить свою команду вперед. Але вчитель зупиняє гру і не зараховує попадання, необґрунтовано фіксуючи порушення правил. Учень і гравці його команди почали висловлювати невдоволення рішенням вчителя і відмовляються продовжувати гру...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) почнете пояснювати учням, де і як були порушені правила гри і доводити правильність прийняття суддівського рішення;
- б) принципово дасте зрозуміти дітям, що рішення судді не підлягає сумніву і їх невдоволення безпідставні;
- в) закінчите гру та не будете оголошувати результат гри;
- г) зафіксуєте і оголосите перемогу команди-суперниці;
- д) пообіцяєте дітям зіграти в баскетбол на наступному уроці фізкультури в тому самому складі;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуації, які виникли на основі інших обставин

Ситуація 51

«Під час поїздки на змагання у відвертій бесіді старшокласники вільно й невимушено розговорились про своїх однокласників, про вчителів, про друзів.

Вчитель раптово спитав: „А що вам не подобається в моєму характері?“

Відповідь була не дуже приємною (діти скаржились на несправедливість у вчинках вчителя та ін.)...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) пообіцяєте учням, що переглянете свої погляди;
- б) відповісте, що дії вчителя учні не мають права обговорювати;
- в) запропонуєте учням скласти перелік якостей, якими повинен володіти вчитель фізичної культури;
- г) не звернете уваги на відповіді учнів;
- д) не будете обіцяти учням нічого, але переглянете свої погляди відповідно до зауважень;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 52

«Під час фінальної гри у волейбол м'яч після відскоку від стіни вдарився об стелю й лопнув. Діти від несподіванки зупинились і повернулись в бік вчителя очікуючи на його реакцію...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) припините гру й запропонуєте учням інший вид діяльності;
- б) швидко введете в гру новий м'яч;
- в) звинуватите учнів в пошкодженні спортивного інвентарю;
- г) з гумором промовите: «Навіть інвентар не витримує напруги спортивних баталій»;
- д) запропонуєте учням самостійно обрати інший вид діяльності;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 53

«Проводиться заняття з фізичної культури у 9 класі. У середині уроку до залу зайшов завуч школи і звернувся до учнів з проханням допомогти розвантажити машину зі шкільним обладнанням. Учні переглянулись, але бажаючих не знайшлося. „У такому разі, – звертається завуч до вчителя, – ви самі призначте 8 хлопців для розвантаження” – і вийшов із залу...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) безапеляційно призначте на свій розсуд визначену кількість учнів;
- б) поясните, що це важливий момент коли школі надається нове обладнання і спробуйте пробудити в учнях почуття патріотизму;
- в) запропонуєте бажаючим високі оцінки на наступному занятті;
- г) присоромите учнів сказавши, що їхній вчинок позначається насамперед на авторитеті вчителя;
- д) покараєте учнів шляхом застосування фізичного навантаження;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 54

«На спортивному майданчику відбувається складання нормативів з фізичної підготовленості (наприклад, стрибок у довжину). Частина учнів вже виконала норматив і спокійно сидить на лаві. Раптом на спортивному майданчику з'являються 4 безпритульні собаки, які виявляють признаки явної агресії.

Школярі збились до купи і злякано дивляться в бік тварин...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) візьмете щось на кшталт палки і будете проганяти тварин з майданчика;
- б) будете вимагати від учнів не панікувати та продовжувати заняття;
- в) запропонуєте учням всім разом з криками рухатись на тварин і таким чином прогнати їх з майданчика;

- г) припините урок і швидко з дітьми покинете майданчик;
- д) відведете учнів на інший бік майданчика і будете чекати коли тварини самі залишать майданчик;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

Ситуація 55

«Молодий вчитель фізичної культури вперше починає проводити уроки в 10 класі. Під час знайомства учні задавали йому різні запитання, і особливо їх цікавили особисті спортивні досягнення вчителя. З розповіді вчителя вони дізнались, що він досяг значних успіхів у спортивній діяльності – добре грає у волейбол, футбол, має розряд з легкої атлетики. Восени на збиранні врожаю яблук у колгоспі учні випускного класу домовились зіграти у футбол із сільською молоддю. Як зазвичай, вчителю фізичної культури в цій зустрічі відводиться роль головного тренера шкільної команди. Програвши перший тайм, учні попросили вчителя фізкультури зробити заміну й самому вийти на поле...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) приймете пропозицію учнів зіграти за шкільну команду;
- б) вкажете на помилки в грі, порадивши їх не допускати;
- в) виконаєте заміну гіршого гравця на іншого;
- г) порадите змінити тактику гри;
- д) відмовитесь від пропозиції учнів, мотивуючи виконанням обов'язків головного тренера;
- е) інші варіанти (вказати, які саме).

Ситуація 56

«З учнями 11 класу проводиться туристичний похід. Хлопці бадьоро крокують вулицями міста. На одному з перехресть до школярів наблизився нетверезий чоловік і образливими словами звернувся до учнів, які йшли останніми. Двоє школярів, яким ці слова особливо не сподобались загрозово почали рухатись у бік порушника спокою. У відповідь чоловік заволав «Допоможіть, хулігани!». Учні зупинились і повернулись в бік вчителя очікуючи на його реакцію...».

Як би Ви діяли на місці вчителя?:

- а) попередите зазначених учнів, що вони будуть покарані;
- б) дасте вказівку прискорити крок і швидше залишити місце подій;
- в) звинуватите учнів в провокуванні ситуації;
- г) з гумором промовите: «Світ не без недоліків» і запропонуєте не вертати увагу на чоловіка;
- д) не будете втручатись у хід подій;
- е) застосуєте інші способи (вказати, які саме).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Августимова О. С. Методика формирования управленческой компетентности у студентов вузов физической культуры: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теория и методика физического воспитания” / О. С. Августимова. – Волгоград, 2004. – 24 с.
2. Аносов І. П. Вимоги до сучасного педагога в світлі педагогічної антропології / І. П. Аносов // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С. С. – Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2004. – №4. – С. 3-9.
3. Бабина О. Проблемы развития понимания педагогических ситуаций у будущих учителей / О. Бабина // Вестник высшей школы. – М., 2006. – №10. – С. 50-52.
4. Бельський Я. Практиологічна модель вчителя фізичного виховання / Я. Бельський // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. праць. – Луцьк, 1999. – С. 120-123.
5. Бельський Я. Теоретичні і методичні основи підвищення ефективності праці вчителів фізичного виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Я. Бельський. – Київ, 2000 – 46 с.
6. Блинов В. М. Проблемы подготовки физкультурных кадров в новых социально-экономических условиях реорганизации общества / В. М. Блинов // Теория и практика физической культуры. – 2000. – №5. – С. 11-13.
7. Бобрівський В. Проблеми психолого-педагогічної підготовки вчителя до роботи в сучасній школі / В. Бобрівський // Рідна школа. – 2002. – №3. – С. 22-26.
8. Бондар В. І. Дидактика / В. І. Бондар. – К., Либідь, 2005. – С. 78-81.
9. Бондар В. І. Дидактичне забезпечення управління процесом навчання / В. І. Бондар // Освіта і управління. – 1997. – №2. – С. 85-101.
10. Буряк В. Система дидактичних умов ефективної організації навчальної пізнавальної діяльності / В. Буряк // Рідна школа. – 2007. – №9. – С. 25-27.
11. Буряк В. Формування педагогічного мислення / В. Буряк // Рідна школа. – 2003. – №9. – С. 38-40.
12. Виленский М. Я. Формирование индивидуального опыта творческой деятельности учителя физической культуры как условие его совершенствования профессиональной подготовки / М. Я. Виленский, С. Н. Зайцева // Теория и практика физической культуры. – 1993. – №7. – С. 10-12.
13. Войнаровський А. Інтенсивні освітні технології в професійній підготовці майбутніх фахівців з фізичного виховання / А. Войнаровський // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: У 3 т. / Уклад. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т.1. – С. 258-263.
14. Волянюк Н. Ю. Психологічні засади професійного становлення тренера-викладача : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра псих. наук : спец.

- 19.00.01 „Загальна психологія, історія психології” / Н. Ю. Воляннюк. – Київ, 2006. – 34 с.
15. Воляннюк Н. Ю. Сучасні аспекти професійної підготовки фахівців з фізичної культури та спорту / Н. Ю. Воляннюк // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. під ред. Єрмакова С.С. – Харків: ХХІІІ, 1999. – № 19. – С. 34-36.
 16. Гац Г. Діагностична діяльність учителя фізичної культури / Г. Гац // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: У 3 т. / Уклад. А.В. Цьось, С.П. Козіброцький. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т.1. – С. 149-152.
 17. Гончаренко С. Методологічні знання як виявлення фундаментальної професійної підготовки / С. Гончаренко, В. Кушнір, Г. Кушнір // Шлях освіти. – 2007. – №3. – С. 2-8.
 18. Гриньов В. Й. Формування дидактичної культури майбутнього вчителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / В. Й. Гриньов. – Харків, 2003. – 21 с.
 19. Данилко М. Т. Мотиваційно-ціннісне ставлення майбутніх учителів фізичної культури / М. Т. Данилко // Физическое воспитание студентов творческих специальностей: Сб. научн. тр. под ред. Ермакова С. С. – Харьков: ХГАДИ (ХХПІ), 2000. – №2. – С. 46-50.
 20. Данилко М. Т. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури : дис. ... канд. пед. наук : 24.00.02 / Данилко Микола Тихонович. – Л., 2000. – 190 с.
 21. Данилко Н. Т. Профессионально-квалификационные характеристики учителя физической культуры / Н. Т. Данилко // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Зб. Наукових праць. – Луцьк, 1999. – С. 149-154.
 22. Демінська Л. О. Міжпредметні зв'язки у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Л. О. Демінська. – Луганськ, 2004. – 20 с.
 23. Дорогих Р. Моделювання педагогічних ситуацій у процесі формування професійних якостей майбутніх учителів / Раїса Дорогих // Рідна школа. – 2006. – №6. – С. 7-9.
 24. Євсеева О. В. До питання конкретизації змісту вищої освіти студента педагогічного ВНЗ / О. В. Євсеева // Освіта і управління. – 2003. – Т. 6. – Ч. 4. – С. 128-132.
 25. Ємець О. Й. Активні методи підготовки вчителя фізичної культури / О. Й. Ємець // Фізичне виховання в школі. – 2002. – №3. – С. 31-32.
 26. Ємець О. Й. Вчимося професійного мислення / О. Й. Ємець // Фізичне виховання в школі. – 2000. – №4. – С. 20-28.
 27. Ємець О. Й. Ситуаційні технології в підготовці вчителя фізичної культури / О. Й. Ємець // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: У 3 т. / Уклад. А.В. Цьось, С.П. Козіброцький. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т.1. – С. 170-173.

28. Ємець О. Й. Формування творчої особистості вчителя фізичної культури / О. Й. Ємець // Фізичне виховання в школі. – 2000. – №1. – С. 24-26.
29. Ємець О. Й. Функції та можливості професійних ситуацій вчителя фізичної культури / О. Й. Ємець // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Випуск 28. Серія: педагогічні науки. – Чернігів: ЧДПУ, 2005. – № 28. – С. 25-29.
30. Ємець О. Й. Якщо виникла професійна ситуація / О. Й. Ємець // Фізичне виховання в школі. – 2003. – №4. – С. 27-28.
31. Забокрицька О. І. Моделювання педагогічних ситуацій як засіб професійного становлення майбутніх учителів / О. І. Забокрицька // Радянська школа. – 1991. – №3. – С. 76-79.
32. Забора А. В. Формування знань і навичок майбутніх вчителів фізичної культури в процесі вивчення дисциплін „Теорія і методика фізичного виховання” і „Гімнастика з методикою викладання”: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту : спец. 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / А. В. Забора. – Харків, 2004. – 21 с.
33. Зубанова Н. Ю. Структура психологической компетентности спортивного педагога / Н. Ю. Зубанова // Физическое воспитание студентов творческих специальностей: Сб. научн. тр. под ред. Ермакова С. С. – Харьков: ХГАДИ (ХХПИ), 1999. – №1. – С. 7-9.
34. Зубанова Н. Ю. Формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту : спец. 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Н. Ю. Зубанова. – Луцьк, 1998. – 18 с.
35. Зубченко Л. В. Психолого-педагогическая характеристика процесса становления преподавателя физического воспитания и спорта / Л. В. Зубченко, А. Р. Кирилаш // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С. С. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2005. – №22. – С. 33-35.
36. Іванова Л. І. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Л. І. Іванова. – Київ, 2007. – 22 с.
37. Каплинский В. В. Формирование коммуникативных умений будущего учителя на основе проблемных педагогических ситуаций: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 „Теория и история педагогики” / В. В. Каплинский. – Киев, 1993. – 24 с.
38. Каплунович И. Я. Понимание: диагностика и формирование / И. Я. Каплунович // Педагогіка. – 2004. – №9. – С. 42-52.
39. Капська А. Й. Деякі особливості формування готовності студентів до професійної творчості / А. Й. Капська // Моделювання виховної діяльності в системі професійної підготовки студентів: теорія, практика, програми. – К.: ІЗМН, 1998. – С. 5-12.

40. Карпюк Р. П. Загальний стан підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності / Р. П. Карпюк // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С. С. – Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2003. – №13. – С. 33-42.
41. Карпюк Р. П. Підготовка вчителя фізичної культури до розв'язання професійних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Р. П. Карпюк. – Тернопіль, 2004. – 20 с. : табл.
42. Карпюк Р. П. Технології розв'язання професійних ситуацій учителя фізичної культури / Р. П. Карпюк, О. Й. Ємець. – Луцьк : 2003. – 136 с.
43. Карпюк Р. П. Функції та класифікація професійних ситуацій учителя фізичної культури / Р. П. Карпюк // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С. С. – Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2003. – №19. – С. 30-37.
44. Карпюк Р. П. Характеристика професійних ситуацій, які розв'язує учитель фізичної культури / Р. П. Карпюк // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С. С. – Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2003. – №14. – С. 3-8.
45. Карченкова М. В. Фізична підготовленість як один з основних компонентів професійних здібностей студентів факультету фізичного виховання / М. В. Карченкова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С. С. – Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2005. – №22. – С. 50-54.
46. Кічук С. Ф. Ситуаційні завдання в професійній підготовці студентів факультетів фізичної культури / С. Ф. Кічук, С. О. Мехоношин // Матеріали першої республіканської конференції «Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні». – Луцьк: Надстир'я, 1994. – С. 133-134.
47. Кобринський М. Использование воспитывающих ситуаций в развитии нравственных качеств личности студентов вуза физической культуры / М. Кобринский, Е. Закодная // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: У 3 т. / Уклад. А.В. Цьось, С.П. Козіброцький. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т.1. – С. 185-189.
48. Кондрашова А. В. Сборник педагогических задач / А. В. Кондрашова. – М.: Просвещение. – 1987. – 144 с.
49. Костюк Г. С. Избранные психологические труды / Г. С. Костюк. М., 1988. – С. 201-202.
50. Котова О. Професійна підготовка фахівців з фізичного виховання у світі сучасної педагогічної освіти / О. Котова // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: У 3 т. / Уклад. А.В. Цьось, С.П. Козіброцький. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т.1. – С. 67-70.
51. Ложкін Г. В. Психологічні резерви професійної підготовки вчителя фізичної культури / Г. В. Ложкін // Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні: І республіканська конференція. – Луцьк: Надстир'я, 1994. – С. 29-31.

52. Матвієнко О. В. Метод конкретних педагогічних ситуацій / О. В. Матвієнко. – К.: – 2001. – 298 с.
53. Медвідь Л. Національна освіта незалежної України ХХІ століття: тенденції, проблеми / Л. Медвідь // Початкова школа. – 2002. – №1. – С. 1-4.
54. Міненко А. О. Моральні цінності як передумова становлення особистості майбутнього вчителя фізичної культури / А. О. Міненко, О. С. Дяговець // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Випуск 64. Серія: педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт: Збірник. – Чернігів: ЧДПУ, 2009. – №64. – С. 192-195.
55. Моделирование педагогических ситуаций: Проблемы повышения качества и эффективности общепедагогической подготовки учителей / под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухубской. – М.: Педагогика, 1981. – 120 с.
56. Ніколаєв Ю. М. Довузівська підготовка майбутнього вчителя фізичної культури / Ю. М. Ніколаєв / Навчально-методичний посібник. – Луцьк: Надстир'я, 1994. – 59 с.
57. Огнев'юк В. Філософія освіти нині орієнтована на дитиноцентризм В. Огнев'юк // Початкова школа. – 2001. – №3. – С. 1-2.
58. Омеляненко С. Розвиток педагогічного мислення майбутніх вчителів у процесі загальнопедагогічної підготовки / С. Омеляненко // Рідна школа. – 2001. – №4. – С. 65-67.
59. Опилан Я. Г. Решение педагогических ситуаций / Я. Г. Опилан // Советская педагогика. – 1988. – № 11. – С. 59-62.
60. Орлов А. А. Профессиональное мышление учителя как ценность / А. А. Орлов // Педагогика. – 1995. – №6. – С. 63-68.
61. Поташник М. М. Педагогические ситуации / М. М. Поташник, Б. З. Вульф. – М.: Педагогика, 1983. – 144 с.
62. Решетников Н. Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителей / Н. Е. Решетников. – М. : Владис. – 2000. – 301 с.
63. Рибалка Л. В. Педагогічні аспекти формування готовності майбутніх учителів до індивідуалізації навчання / Л. В. Рибалка // Матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції “Університетська педагогічна освіта як шлях гуманізації суспільства”. – К.: КНЕУ, 1999. – С. 236-239.
64. Ротерс Т. Т. Педагогічні аспекти підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до естетичного виховання школярів / Т. Т. Ротерс // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2005. – №2. – С. 30-32.
65. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М., 1946. – С. 354.
66. Рыданова И. И. Основы педагогики общения / И. И. Рыданова. – Минск. – 1998. – 319 с.
67. Савченко О. Шкільна освіта як замовник підготовки майбутнього вчителя / О. Савченко // Рідна школа. – 2007. – №5. – С. 5-8.
68. Саєнко Т. Формування творчої активності майбутнього вчителя / Т. Саєнко // Рідна школа. – 2007. – №9. – С. 28-31.
69. Селевко Г. К. Современные образовательные технологи / Г. К. Селевко. – М.: – Народное образование. – 1998. – 256с.

70. Слущкий В. М. Ситуации (педагогические ситуации) / В. М. Слущкий // Воспитание школьников. – 1993. – №5. – С. 20-23.
71. Сметанський М. Методологічні засади активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів / М. Сметанський // Шлях освіти. – 2000. – №4. – С. 9-13.
72. Спири́н Л. Ф. Учим анализировать педагогические ситуации / Л. Ф. Спири́н // Народное образование. – 1983. – №6. – С. 41-43.
73. Сущенко Л. П. До питання про неперервну фізкультурну освіту / Л. П. Сущенко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2001. – №2. – С. 65-78.
74. Сущенко Л. П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Л. П. Сущенко. – Київ, 2003. – 45 с.
75. Сущенко Л. П. Формування творчого потенціалу майбутнього викладача фізичного виховання та спорту в процесі вивчення валеології / Л. П. Сущенко // Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 1999. – Випуск 3. – С. 422-430.
76. Танган С. А. Высшее образование в перспективе XXI столетия / С. А. Танган // Педагогика. – 2000. – №2. – С. 3-10.
77. Тимошенко О. В. Теоретико-методологічні засади оптимізації професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / О. В. Тимошенко. – Київ, 2009. – 45 с.
78. Федик О. П. Психологічні особливості професійної підготовки студентів до майбутньої спортивно-педагогічної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 „Педагогічна та вікова психологія” // О. П. Федик. – Київ, 1999. – 16 с.
79. Филонов Г. Н. Воспитательный процесс: методология и специфика исследований / Г. Н. Филонов // Педагогика. – 2000. – №9. – С. 11-17.
80. Филонов Г. Н. Общенациональная программа воспитания: предпосылки и технологии разработки / Г. Н. Филонов // Педагогика. – 2000. – № 9. – С. 3-10.
81. Фурман А. В. Проблемні ситуації в навчанні / А. В. Фурман. – К., 1991. – 191 с.
82. Фурман А. В. Психолого-педагогічна теорія навчальних проблемних ситуацій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра псих. наук : спец. 19.00.07 „Педагогічна та вікова психологія” / А. В. Фурман. – Київ, 1993. – 63 с.
83. Цьось А. В. Диференційований підхід у процесі професійної підготовки вчителя фізичної культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Теорія та історія педагогіки” / А. В. Цьось – Київ, 1994. – 16 с.
84. Чернышёв А. С. Практикум по решению конфликтных педагогических ситуаций / А. С. Чернышёв. – М.: Пед. о-во России, 1999. – 186 с.

85. Чичигина Е.В. Развитие творческих способностей будущих педагогов в сфере физической культуры / Е.В. Чичигина // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С. С. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2005. – №22. – С. 71-74.
86. Шевардин Н. И. Методы анализа педагогических ситуаций / Н. И. Шевардин // Психодиагностика, коррекция и развитие личности. – М., 1998. – С. 420-429.
87. Шиян Б. М. Методика викладання спортивно-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах фізичного виховання і спорту / Б. М. Шиян, В. Г. Папуша /: Навчальний посібник. – Харків: «ОВС», 2005. – 208 с.
88. Шиян Б. М. Стосунки між учителем і учнями в процесі фізичного виховання / Б. М. Шиян // Фізичне виховання в школі. – 2000. – №2. – С. 45-47.
89. Шиян Б. М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Б. М. Шиян. – Київ, 1997. – 50с.
90. Шиян Б. М. Шляхи підвищення рівня професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи в національній школі / Б. М. Шиян, В. Г. Папуша, А. Д. Леськів // Матеріали першої республіканської конференції “Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні”. – Луцьк: Надстир’я, 1994. – С.240-241.
91. Щербіна С. Формування активної професійної позиції у майбутніх педагогів / С. Щербіна // Рідна школа. – 2001. – №1. – С. 66-69.
92. Якимович В. С. Цель физкультурного образования – человек культуры / В. С. Якимович, А. А. Кондрашов // Теория и практика физической культуры. – 2003. – №2. – С. 6-9.
93. Якунин В. А. Педагогическая психология / В. А. Якунин. Санкт-Петербург. – Полиус. – 1998. – 638 с.
94. Ялович В. Т. Формування педагогічних здібностей у майбутніх учителів фізичної культури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Теорія та історія педагогіки” / В. Т. Ялович. – Івано-Франківськ, 1996. – 24с.
95. Ярмолевич О.І. До питання компонентів та структури педагогічного мислення вчителя / О.І. Ярмолевич // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. – Одеса. – 2001. – вип. 1-2. – С. 16-21.
96. Bielski J. Metodyka wychowania fizycznego i zdrowotnego / J. Bielski // Krakov, 2005. – 362 s.
97. Graber K. C. Research on Teaching in Physical Education / K. C. Graber // University of Illinois (USA). – 1998. – p. 491-509.
98. Grabowski H. Uwagi krytyczne o wychowaniu fizycznym i kształceniu nauczycieli / H. Grabowski // – Krakow, Oficyna Wydawnicza ”Impuls”. – 2004. – S. 70.
99. Makowska M. Praktyki pedagogiczne w procesie kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego / M. Makowska // . – Warszawa, 1999. – S. 77-78.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
РОЗДІЛ I. ПЕДАГОГІЧНІ СИТУАЦІЇ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	7
1.1. Характеристика педагогічних ситуацій фахівця фізичної культури	8
1.2. Навчально-виховний потенціал педагогічних ситуацій у підготовці майбутніх учителів фізичної культури.....	20
1.3. Класифікація професійних ситуацій учителя фізичної культури	36
РОЗДІЛ II. СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	47
2.1. Психолого-педагогічні основи розв'язання педагогічних ситуацій.....	47
2.2. Практичний досвід вирішення педагогічних ситуацій фахівцями	56
2.3. Особливості розв'язання педагогічних ситуацій майбутніми вчителями фізичної культури.....	65
РОЗДІЛ III. ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	71
3.1. Готовність майбутніх учителів фізичної культури до розв'язання педагогічних ситуацій.....	71
3.2. Формування в студентів умінь аналізувати професійні ситуації	79
3.3. Технології застосування педагогічних ситуацій у підготовці фахівців фізичного виховання	86
ВИСНОВКИ	110
Приклади конкретних професійних ситуацій учителя фізичної культури та орієнтовні способи їх вирішення	111
Ситуації, які виникли на основі дій учнів	111
Ситуації, які виникли на основі дій вчителя	138
Ситуації, які виникли на основі інших обставин	144
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	148

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

**ЄМЕЦЬ,
Олександр Йосипович**

**ЧЕРНЯКОВ
Володимир Володимирович**

ПРАКТИКУМ З ПРОФЕСІЙНИХ СИТУАЦІЙ

Навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів
освіти фізичного виховання і спорту

Технічний редактор ***О. Клімова***

Комп'ютерна верстка
та макетування ***В. Черняков***

Комп'ютерний набір ***В. Черняков***

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 15676-4148 ПР від 17.07.2009 р.*

Підписано до друку 22.04.2010 р. Формат 60 x 90 1/16.
Папір офсетний. Друк на різнографі.
Ум. друк. арк. 9,07. Обл.-вид. 6,9
Наклад 150 прим. Зам. № 396.
Редакційно-видавничий відділ ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка.
14013, вул. Гетьмана Полуботка, 53, к. 208.
Тел. 65-17-99.
Chdputipograf208@gmail.com

